

DE BRUID DIE HIJ NIET VERWACHTTE

JACQUES SCHREURS M.S.C.

DE BRUID

DIE HIJ NIET VERWACHTTE

UITGEVERIJ HET SPECTRUM
UTRECHT

*Gij weet dat dit lijden / Slechts dán genezen wordt / Als de liefste
daar is. / Het eenige wat mij bleef / is lief te hebben . . .*

St. Jan van 't Kruis.

Piae Parris animae.

INLEIDING

TEGEN DEN AVOND STAK DE WIND OP EN begon het te regenen, een zacht en regelmatig ruischen in den beukenboom al bijna kaal.

Want het was October en de winter reeds nabij.

In een schemerige kamer zat een man te luisteren naar het klagen van den wind in den schoorsteen, dat zich nu en dan oploste in de stilte en het breken der waterbellen buiten, alsof iemand te snikken stond onder het venster.

Hoe vreemd, dacht hij, dat mijn gedachten terug moeten keeren naar mijn jeugd om de zeerte mijner voeten die zich al verder van haar verwijderden. Het toeval echter heeft daarmee niets te maken en ik zal er niet om schreien nu dit geschiedt.

Langzaam zakte zijn hoofd voorover en viel hij in slaap aan de tafel, waaraan hij zich had neergezet om te schrijven.

De vlam was neergeslagen in den haard doch het was nog warm in de kamer, waarin een geur van zalven zweefde en bittere kruiden, gemengd met hars; de wanden naderden en weken al naar de wind die in den schoorsteen blies, de verkoolde houtresten in den haard deed aangloeien en weer kwijnen. Alleen het groote eikenhouten Christusbeeld met het hoofd op de borst gezonken, boog zich, met het groeien der duisternis, dieper voorover naar den slapenden man.

Zijn rechterhand, die de pen voerde, rustte op een blank vel papier met alleen nog maar een romeinsche I op den eersten regel bovenaan en schuin daaronder, wellicht als motto bedoeld, de kreet van Tobias, belaagd door den monsterachtigen visch: „Domine, invadit me!” —

Zijn linkerhand hield het inktvat omklemd in haar vuist.

Hij droeg een kamermantel van blauwe wol, waarin de schemering glansde, om zijn middel samengebonden door een cingel met zilveren tressen; zijn voeten waren gewikkeld in watten en wollen doeken.

Langs zijn slapen hing zwart en lang het glanzend haar, zijn gelaat verbergend, terwijl zijn hals, blank en bijna kinderlijk nog met de bruine moedervlek beneden den haarwortel, dun uit het kleed stak. Ergens in het groote huis sloeg haastig achter elkander vijf maal een klok en de avond reeds keek grauw van achter de takken der beuken, geschud door den wind.

Als de trap kraakte spitste de wolfshond, die met den rug tegen de haardplaat te slapen lag, de ooren en knorrend zijn pooten rekkend, richtte hij zijn kop naar dat geluid, knippend met de oogen.

Een vrouw kwam de kamer binnen met een zachte klop op de deur en daar zij den schrijver slapend vond, suste zij den hond, den vinger op de lippen. Dan ging zij op de teenen naar den haard en legde blokken op het vuur, dat smeulde; daarna ontstak zij de olielamp en plaatste die op de tafel bij den slaper en na de vensterluiken van binnen gesloten en zich vergewist te hebben van het vuur, verliet zij, met den hond voor zich uit, de kamer, de deur voorzichtig achter zich toehalend in de klink.

Hij slaapt, zeide zij, toen zij beneden gekomen was tot haar man, die vriendelijk van over de boeken naar haar opzag en knikte; de hond viel knorrend op zijn buik bij het vuur.

De koperen kaarsenluchter was nog niet ontstoken; alleen een hooge porceleinen lamp scheen bij den lezer en verlichtte schaarsch aan den wand achter hem, de onderste partijen van een groot doek: een man in een weelderigen wijnrooden mantel, gebogen over een verslagen lichaam, aschgrauw en naakt, met bloed uit mond en neus; daarboven sprong haast levensgroot een paard

sneeuw wit omhoog in de duisternis. Tegen het venster ritselde de regen.

Hijgend van de hitte stond de hond op en zocht een rustplaats voor zijn kop op de knie van zijn meester; als deze hem verwijderde slofte hij naar de vrouw, die op de knieën voor een open kast lag: een meisje nog maar, zooals zij daar zat geleund op de hielen, doch met rimpeltjes reeds in de hoeken der oogen als menschen krijgen, die veel alleen zitten en de gewoonte van mijmeren hebben aangenomen.

Den adem van den hond in haar hals voelend, schrok zij. Duc! riep zij en omziende naar haar man die haar toelachte van onder de lamp, zeide zij, den kop streelend van het goedmoedige dier: Het was een goede gedachte van je, dat je hem als tijdverdrijf tot schrijven aanzette; het leidt hem af en ik beken gaarne nieuwsgierig te zijn naar zijn verhaal.

Ik verwacht er veel stichting van, vervolgde de man, en na enkele oogenblikken weer:

Indien de verzorging van zijn voeten je bezwaarlijk wordt . . . Heelemaal niet! viel ze hem in de rede.

Ik bedoel maar: in de omstandigheden waarin je bent . . . want ze zijn afzichtelijk . . .

Ik doe het zonder de minste weerzin en met het grootste gemak; met een zeker welbehagen zelfs.

Vreemd, daar het minste je anders doet braken.

Ik voel me zeer wel en ik sta er op hem te blijven helpen, zoolang ik kan. Het zal trouwens zoolang niet duren, denk ik.

En dan?

Het is een zwerver, zeide hij; hij wordt gedreven. Wie weet wat hem beweegt; wie komt daarin?

Kon ik hem slechts overtuigen, dat hij beter in een klooster . . . Paul, onderbrak zij hem, laat God begaan.

In de kamer boven zich hoorden zij den schrijver zuchten. Zij luisterden; daarna werd het stil; alleen de regen en het rukken van den wind en de hond, die met zijn staart op de planken klopte. De vrouw kwam recht met een pak verband dat ze op tafel lei; dan nam ze haar breiwerk weer op, dat ze zooeven uit de hand had gelegd om naar boven te gaan en alleen het vlugge tikken der naalden in haar vingers klonk een tijdlang in de kamer.

Doch haar vingers vertraagden; het werk viel stil in haar handen; droomend stond zij bij de tafel, de oogen groot.

De man die het zag, sloeg zijn boeken toe en stond op. Hij was groot en bleek, en alhoewel ouder dan zij en grijzend reeds bij de slapen, had hij verwonderlijk lichte en jonge oogen. Hij kwam bij haar en nam haar in de armen; moeder, zeide hij. En zij, met een glimlach van geluk en haast verlegen: het is een groote genade een heilige te mogen herbergen.

Hun denken was verweg en dichtbij tegelijk, als de wind die af en aan ruischte door de beuken; vóór hen, de kop omhoog en de ooren achterover gestreken, zat Duc, reikend met den poot.

Want het is een heilige, vervolgde zij, met den vinger naar boven wijzend. Haar man kuste haar op het voorhoofd; de hond blafte kort, jaloersch. Doch wie zal hem genezen? zeide hij.

Toen de schrijver ontwaakte, merkte hij dat de lamp brandde. Met beide handen tastte hij over de tafel naar de pen die hem ontvallen was; als hij haar gevonden had, probeerde hij hare punt op den nagel van zijn duim en na haar voorzichtig in het inktvat gedoopt te hebben, begon hij met toeleeg te schrijven; het hoofd schuin als een schooljongen nog schreef hij: Voor Paul en Anne-Victoire de Bretonvilliers, nu een kwaadaardig voetzeer mij weerhoudt mijn pelgrimstocht te vervolgen naar Notre Dame de

Chartres in La Beauce, tot wie ik bid om een kort oponthoud onder dit godvruchtig dak.

Ofschoon de dingen die hier verhaald zullen worden wellicht beter verborgen konden blijven — wanneer een droom waarschijnlijk wordt, verliest hij zijn geheimzinnigen glans — heb ik mij geschikt naar het welbehagen van wie mij weldoen en de pen ter hand genomen omwille der vele werken van barmhartigheid die ze mij, niets-waardigen bedelaar en nutteloozen landlooper, bewijzen op mijn herhaalde doortochten naar de kathedralen van Frankrijk.

Na even met zijn hoofd op den tafelrand gerust te hebben, vervolgde hij: de liefde was al mijn bezit, en: wie nimmer beminde, was nimmer beminnenswaardig. En na een kleine rustpoos weer, met de veder tusschen de lippen, schreef hij: wie in God opgaat, omgeeft zich met afgronden.

Onder deze schijnbaar losse invallen trok hij met vaste hand een kloek kruis en teekende hij in sierlijke gothische letters, die al zijn vaardigheid in het edele handwerk verrieden het jaartal: 1666.

DE HERINNERING IS EEN TRANENRIJK OORD voor wie om beurten en soms tegelijk het torment en de vreugden der eeuwige dingen heeft gedragen.

Mijn levensloop overdenkend heb ik ingezien dat ik geen moeite behoef te doen, om mijn geschiedenis met minder hartstocht te schrijven dan ik haar geleefd heb; want dit zou een verhaal van enkel liefde moeten worden en ook daar waar haar naam niet genoemd wordt, wil zij stilzwijgend begrepen worden. Ik ben hier aangeland op een avond dat de rook der hutten mij tegensloeg op den weg en het geloei der runderen uit de stallen voor mijn geest een gericht opriep van ellende en verlatenheid. Boven mij in de duisternissen van den hemel hoorde ik de vogels kreunen die over zee gaan en die onze verlangens met zich voerend op hun vleugels er ons aan herinneren, dat wij trekvogels zijn. Een vogel kwam gevlogen.

Wat vraagt gij méér van mij te weten, dan dat ik een zwerver ben, wiens voeten u doen walgen?

Ik wil u niet ondankbaar zijn, noch vragen naar meer reden doch teruggaan naar den tijd, dat ik met ongeduld de toekomst inzag en nog de illusie koesterde de wereld eenmaal tot nut te zullen zijn. Mijn leven begon dus met een fundamenteele vergissing die op rekening komt van mijn ingeboren hooghartigheid bij gebrek aan de noodzakelijke zelfkennis.

Wat daarvóór lag en men gewoon is als de kinderjaren aan te duiden, was een kleine tuin, waarin naast weelderig onkruid de onnoozele verwachtingen gezaaid stonden van een argeloos droomer.

Jeugd in den zin van louter spel, heb ik zoo weinig gekend, dat

ik me nauwelijks verbeelden kan een kind geweest te zijn. Ik herinner mij een veld met margarieten en boterbloemen, waarin ik liep met korte beenen in een schortje nog en met de vlinders stociend om mijn hoofd; uit mijn vroegsten tijd: een avond met een koekoek en kort nadien zag ik in een purperen nevel een klein meisje dat op een wit paard langs den horizon reed.

Dit beeld is nimmer uit mijn oogen verdwenen, ook niet nadat alles in mij gebroken werd op den dag dat de bedroefdheid ons huis overviel: de dag mijner zielsverduistering; doch daarover spreek ik later.

Naar dat beeld weet ik, dat ik immer zoekende bleef en nog op dezen avond is het mij of ik dat kind verwacht. Een gewoon meisje was het niet; zij was meer en anders dan alle anderen die ik nadien op school en in de kerk en aan de communie-bank zag of die ik nog later nu en dan met een glans van warmte en zuiverheid op hun gelaat ontmoette; zij was, denk ik wel eens, de verkleinde weerschijn van wie op witte paarden, met een wimpel, door onze kerkramen trekken en koningen soms binnenvoeren in de steden, die zij voor hen bevochten.

Zij was, vermoed ik, mijn bijzondere genade, die mijn droefheid doorlichtte: een droefheid, die er zich op betrapte soms zingend te zijn; een bijna overaardsche melancholie. Want in ieder leven geloof ik aan een zeer eigen openbaring van God buiten de algemeene, die voor allen in boeken werd opgeteekend en overgeleverd van mond tot mond. Zijn Aandacht is over allen, doch zeer verscheiden zijn Bestuur. Er zijn er, die van den beginne af hun zwaartepunt voelen in God en aangetrokken worden door den hemel. Een diergen was ik, die leven van behoeften waardoor ze verteerd worden zonder ze te kennen en verslonden worden door de geheimen waarnaar zij hongerden.

Al vroeg leerde mijn moeder mij het kruisteeken maken, om mij

te beschermen en te wapenen tegen duistere machten waaraan zij geen namen gaf, zooals aan God en zijn Engelen, doch die er waren, verborgen weliswaar en verheimelijkt, doch zeer reëel en immer nabij.

Bij het slapen gaan zegende zij mij driemaal met wijwater en zij deed dat zoo plechtig en met gesloten oogen, dat ik wel vermoeden moest, dat mijn moeder heilig was en meer dingen wist dan zij me zeggen kon, meer dingen vreesde dan zij denken durfde. Als zij mij kleine gebeden spreken liet of mij fluisterend van God en de Engelen vertelde, was het mij, alsof zij iets verborgen hield en immer inhield als het wondere komen moest; ik kreeg den indruk van te leven te midden van geheimen, vooral als het duister begon te worden en ik menschen en dieren naar binnen zag komen om te schuilen voor den nacht. Ik leerde leven van verwachting en ik denk dat mijn dagen niet sneller hadden kunnen gaan dan zij in dien tijd deden.

Bij alle gebeurtenissen in huis en op stal was ik de eerste en mijn vragen waren ontelbaar; soms hinderlijk voor groote menschen en soms belachelijk. Keer op keer moest ik worden afgestraft en met den stok bedreigd, omdat ik zien en hooren wilde, wat een kind niet aanging. Telkens als men mij zeide: ga eens hier of ga eens daar, merkte ik dat de menschen geheimen hadden en dat men mij wegzond om vrijer te kunnen spreken of handelen.

De meiden noemden mij een vraagal en van de knechten wist ik al heel gauw dat ze mij de waarheid niet zeiden of maar half. Dit zag ik aan hun oogen als zij mij iets verhaalden dat geen enkelen en soms wel eens een dubbelen zin had, alleen maar om te lachen.

Op zekeren dag beloofde ik den schaapherder een appel als hij mij alles zeggen wilde, wat hij van God wist; doch toen hij enkel met de schouders trok en naar den hemel tuurde, geloofde ik, dat hij

zeer dom was en als hij daarna zeide, dat God een geest was en niet meer, lachte ik met hem en zeide ik, dat al zijn Godskennis geen appel waard was; dergelijke dingen immers wist ik reeds lang.

Wat ik toen juist van God wilde weten, weet ik niet, doch ik denk dat ik dat later langzamerhand geleerd heb, méér door eigen innerlijk ervaren dan door mededeeling van anderen, meer door argeloos beminnen en vreugdevol bewonderen dan door studie en diepzinnigheid.

Want ik bezat een godsdienstige natuur en daarbij een bloeiende verbeelding en een glimlach naar het verhevene. Zoo had God mij toegerust en Hij had mij een frissche ontvankelijkheid voor zijn liefde gegeven en een zin om met Hem te spelen.

Hoe gauw echter moest ik ondervinden dat God niet met zich spelen laat, doch dat men Hem veroveren moet en hij alleen bezeten wil worden door wie op Hem aanvalt als een mes of naar Hem grijpt als een verhongerde naar brood. Alsnog was Hij voor mij de groote en werkelijke Onbekende die in al zijn verschrikkelijke schoonheid over mij heen stond en dien ik nergens kon ontgaan. Ik wist dat er voor Hem, die zich in alle geheimen hulde, geen geheimen waren; dat Hij die de duisternissen maakte deze ook beheerschte en het Oog in den driehoek, dat in onze woonkamer boven de deur naar het kookhuis praalde, was mij vroeg reeds symbool van zijn gestrengte aandacht, lang voor mijn moeder de gewoonte aangenomen had om er ons stilzwijgend, met den vinger naar te wijzen als zij berispen moest of dreigen.

Heel mijn leven werd ik door dat Oog gevolgd en nu nog zit ik schrijvend in de ban van dat scherp en aandachtig kijken, waarvoor geen verborgenheid bestaat.

Eens knielde ik in het gras bij een lam dat gestorven was terwijl de herder met een schop een kuil groef om het te begraven. Toen

de kuil klaar was en de herder het dier met een poot in den put trok, zag ik plots dat het een kind was. Huilend liep ik naar mijn moeder en den kop verbergend in haar schoot riep ik aldoor: ik wil niet sterven. Mijn moeder, weet ik nog, had toen geen woord om mij te troosten.

Drie dingen waren er waar ik bang voor was en die me niettemin aantrokken door hun heimelijkheid. Het waren: de dood, de duisternis en de paraplu waarvan mijn grootmoeder immer vergezeld was als zij ons bezoeken kwam. Ik weet echter niet meer of het die dingen zelf waren die mij vrees aanjoegen of wel de wil of de mogelijkheid die zij verborgen hielden om me te verschrikken. Buiten deze dingen waarvoor ik bang was, was er geloof ik niets of ik had het lief; er waren er die mij deden duizelen van geluk en mijn liefde was gloed of teederheid alnaar den aard der dingen, waarvan ik me meester maakte. Wie naar God ziet, verjeugdigt zich telkens en wie bewondert doet schoone ontdekkingen; veel zou hierover te zeggen zijn, want God wil gezien zijn in alle dingen. Doch dit is de wijsheid der heiligen.

Uit mijn vroegste jaren herinner ik mij dat ik een vogel had, een merel die niet fluiten wilde ofschoon ik er geduldig op wachtte. Om hem aan te moedigen had ik reeds van alles gedaan, want ik wist toen nog niet dat hij een wijfje was. Van den herder had ik geleerd hoe de lippen te zetten en hoe te blazen om een toon te vinden en ik had dat zoolang gedaan tot ik op zekeren dag een fluittoon uitblies en ik mij, inplaats van den merel, zelf had leeren fluiten. De kunst verraste me zoozeer dat ik ervan schrok en ik met de hand naar den mond greep. Dit belette echter niet dat ik daarna ijverig doorging me in de kunst te vervolmaken. Het moest mij nog duidelijk worden dat het even moeilijk is maat te houden in het goede als in het kwade en de eerste dagen na mijn ontdekking reeds klonk mijn fluiten zoo scherp en overal dat ik

me eerst bij de meiden in het kookhuis en daarna van alle kanten den naam op den hals haalde van de fluter. Daarmee begon ik te ondervinden dat iedere vreugde in mijn leven vergald zou worden door een leed, dat haar snel zou achterhalen; zoo boette ik in aan argeloosheid wat ik aan ervaring won en raakte ik van lieverlee op mijn hoede. De vogel echter werd ziek en stierf en nu nog zie ik hem zooals hij te kwijnen zat op den twijg; rul en zwart met den kop omhoog: een gouden breispang in een bol sajete. In alle merels die ik op mijn weg ontmoette — en hoeveel van die lieve vogels ontmoet een mensch niet in zijn leven! — zag ik immer mijn merel en hoe dikwijls hebben die vogels mij daarna opnieuw weer fluten geleerd. God weet alleen hoe zeer soms een ziel kan doen! Omtrent denzelfden tijd is het gebeurd dat er opeens groote onregelmatigheid heerschte in ons huis. Ofschoon het er stiller dan anders was, zelfs de meiden zongen niet meer in het kookhuis, was er een onrust die mij pijn deed; een raadselachtig gaan en komen van menschen met bezorgde gezichten. Den ganschen dag haast was mijn vader weg en wanneer hij 's avonds thuis kwam zag hij zoo duister voor zich uit dat ik hem niet naderen durfde; soms stond mijn moeder zwijgend en verdrietig bij hem. Op een morgen zeide men mij dat grootmoeder dien nacht naar den hemel was gegaan en begreep ik niet dat men daarom schreide. Toen ik haar daarna op het doodsbed liggen zag bij bloemen en kaarsen en in een kleed sneeuw wit, vond ik haar zoo schoon dat ik haar kussen wilde, niet bang dat zij zou ontwaken; dan schudde men het hoofd over mij.

In het sterfhuis was het stil van een stilte die bijna feestelijk was voor mij en ik wenschte er te mogen blijven. Overal echter waar menschen elkander ontmoeten werd er fluisterend gesproken of geschreid. Uit zooveel raadselen werd ik zoo weinig wijs dat ik ten einde raad mijn toevlucht in de sterfkamer zocht en daar bij

het branden der kaarsen en den onwezenlijken glans op het schoone gelaat begon te zingen.

Toen daarop met groote oogen mijn tante binnenkwam en mij een tik gaf, vragend of ik gek was, begon ik verongelijkt te snikken, niet om den tik die geen zeer deed doch omdat zij dat gevraagd had.

Deze tante heb ik nimmermeer een goed hart toe kunnen dragen en immer nadien vermeed ik haar gulle omhelzingen als zij op bezoek kwam en, even luidruchtig pratend en lachend als zij toen stil en gedrukt was, geld en snoep uitdeelde onder de kinderen. Of ik mijn moeder die zeer lief was méér dan mijn vader en mijn moeder en vader méér dan andere menschen beminde, zou ik niet zeggen kunnen. Daar geeft een kind zich geen rekenschap van en indien hem zoo iets gevraagd wordt ontwijkt het de vraag omdat het de gewoonte van liegen nog niet heeft aangenomen. Wel heb ik veel van een grooten hond gehouden die Hector heette en van een oude vrouw die ergens over de beek en achter boomen en struikgewas verscholen in een klein huis woonde waar winter en zomer de geraniums hoog oprankten tegen het venster. Hoe dat gekomen was weet ik niet en ook niet waarom ik haar zoolang standvastig bleef, ondanks de geit die altijd met den kop uit de staldeur keek en die ik haatte als van den duivel geteekend.

Het was een klein menschje dat in een winkelhaak liep, met de handen bijna aan de aarde en daarom niet grooter was dan ik, zonder de muts die zij kraakwit op haar hoofd droeg, zondags en in de week. Zij kende geen verhalen en zeide geen schoone gedichten op, zooals mijn grootmoeder gaarne deed; ik geloof zelfs dat ze erg dom was en niet eens kon lezen daar ze altijd met haar paternoster en nooit met een kerkboek zat als andere oude vrouwen die eenzaam worden. Doch alle vruchten die ik uit den boomgaard kon bemachtigen en alle lekkernij bracht ik haar en later

zelfs, toen ik grooter geworden was, ving ik ijverig vischjes voor haar in de beek omdat zij anders niet wist wat zij Vrijdags zou eten en ook omdat zij die lekker vond. Andere kinderen en ook groote menschen lachten wel eens met mij en maakten grappen, doch ik schaamde me niet omdat ik het menschje gaarne had. Armen en gebrekkigen hebben van vroeg af aan mijn bizondere belangstelling gehad; de anderen als anderen („broeder” zeggen zij nu); dit was niet lofwaardig doch alleen erg kinderlijk van mij. Daar was bij ons een lange magere man met vuurroode oogranden die immer wandelend was doch telkens stilstond om zijn oogen te betten met een sponsje, gedoopt in een fleschje met melk dat hij bij zich in zijn wambuis droeg. Eens toen ik hem een hand gaf uit medelijden omdat ik niets anders wist, hield hij die zoo lang vast en zag hij me zoo vurig aan, dat ik bang van hem werd en hard naar huis liep. Sindsdien kwam hij elken dag bij ons onder de poort vragen waar het „jongetje” was en als ik buiten kwam en hem daarna reeds ongevraagd tegemoet liep, vertelde hij mij telkens iets aardigs aan mijn oor, voor mij alleen, waarmee ik lachen moest of waarop ik me mocht verheugen. Den eenen keer bracht hij me een appel, de andere maal een vogel en dan weer een wit konijn — en wonderlijk was dat — met roode oogen als hijzelf. Omdat ik meende dat het moest, vroeg ik mijn moeder een fleschje met een sponsje, doch waarom de meiden die het hoorden, toen lachten, begreep ik later pas.

De laatste maal dat ik dien mensch gezien heb, bracht hij mij twee duiven in een duivenhuisje, dat hij naar het model van ons woonhuis uit hout getimmerd had. Mijn vader en mijn moeder die erbij geroepen waren, vonden het prachtig en omdat de man dien dag langer bij ons bleef dan hij gewoon was en later zelfs bij ons aan tafel zat, dacht ik dat hij bij ons bleef wonen en was ik zeer gelukkig. 's Nachts echter werd ik wakker in een groot gedruisch

van stemmen en menschen die liepen en zag ik mijn kamer angstig verlicht door een gloed aan den hemel. Mijn moeder vertelde me dat er ergens brand was uitgebroken in een schuur doch den volgenden morgen hoorde ik van mijn broer, die het van het werkvolk had, dat de „oogendokter” in de vlammen was vergaan.

De duiven die uit mijn hand kwamen eten en mij in de ooren pikten als zij honger hadden, zijn later weggevlogen en hun huisje is nooit meer bewoond geweest; want al deze dingen geschiedden kort voor den droeven dag waarover ik reeds met een enkel woord gesproken heb. Ik mag niet vergeten te verhalen dat ons, toen ik goed twee jaren was, op zekeren dag een zusje gebracht werd; er was feest in huis en ik herinner mij nu nog hoe prettig ik dat vond, want er was beweging overal en er reden rijtuigen af en aan met menschen met blijde gezichten. Doch toen Gilberte, de meid, mij in de kamer bracht en bij het bed mijner moeder, die met het zusje in haar arm lag en naar mij reikte, heb ik mij verdrietig omgekeerd. Als ik door een tante, met rinkelende oorringen en met goud behangen, gedrongen werd naar het zusje te zien en mijn moeder te kussen, heb ik mijn moeder geslagen. Toen het kind ten doop gereden werd door den bruinen bles, met mijn grootvader op den bok, ben ik nog afgunstiger geworden en heb ik, gesard door mijn broer, achter een linnenkast mijn leed moeten verbergen. Als men mij daarna vroeg of ik blij met mijn zusje was — wat kunnen groote menschen soms domme dingen vragen! — antwoordde ik grif: dat ik liever een jong hondje had gehad om mee te spelen.

Het valt me op hoe gemakkelijk mijn geest zich nog beweegt in al deze kleine gebeurtenissen en ik wil u niet verheelen dat het oproepen van oude dierbare beelden en dingen mij meer voldoening schenkt dan wellicht nuttig is voor dit verhaal. Ik zal mij dus moeten beperken en om bij de ziel der dingen te

blijven mij in het anecdotische mijner verbeeldingen moeten matigen.

Hector en mijn grootvader waren in dien tijd mijn meest trouwe gezellen. Zij komen in dit verhaal bij elkander, vermoed ik, omdat zij beiden onder een zeer barsch uiterlijk een even groote mate van goedmoedigheid verborgen, welke ontdekt moest worden. Daarbij was mijn grootvader een eigenaardig man die wel eens danig van zich af kon blaffen doch die nimmer beet. Evenals Hector had mijn grootvader aan niets zoozeer het land als aan geweren en donderbussen en aan alles wat door menschen was uitgevonden om te dooden of te verschrikken.

Eens op een morgen vol mooi zonneweer aan zijn hand aan 't wandelen, kwamen wij de dorpskerk voorbij, waar de oude, eerbiedwaardige pastoor, waarvan ik alleen onthouden heb dat hij tabak snoof, rond den toren met de buks op duiven liep te loeren. Ik hoorde mijn grootvader brommen en juist toen de pastoor zijn jachtroer naar den toren richtte, sprong mijn grootvader als een hond op hem af en joeg hij hem zoo snel hij maar kon den pastoriehof in, nog eens dreigend met zijn vuist bij het hek. Ik wist niet of ik lachen moest of huilen; ik schaamde mij een beetje en was trotsch op mijn grootvader voor wie de pastoor zelfs, een zeer onbepaalde en geheimzinnige grootheid overigens, het hazenpad koos.

's Avonds echter nam hij me weer bij de hand en bracht hij den pastoor twee vette kalkoenen; en bij een flesch wijn gezeten, in eikenhouten zetels met grijnzende leeuwenkoppen, lachten de oude heeren zóó hartelijk dat van dan af aan mij de menschen eerst recht raadselachtig voorkwamen.

Met zulke voorvallen evenwel had ik nog niet geleerd mijn nut te doen; men leert slechts langzaam op zijn hoede te zijn en de menschen naar de oogen te zien. Dat dezelfde oorzaken

steeds dezelfde gevolgen hebben is een inzicht dat men traag verwerft.

Zoo kon het gebeuren dat ik op zekeren dag soldaat liep te spelen, met sabel gewapend en buks. Grootvader zat te dutten bij den haard, want het was op een wintermiddag na den eten en buiten lag de sneeuw. Hij zat daar zoo weerloos neer dat de moed mij bekreep om hem dood te schieten, doch daar ik het laf vond het monster slapend te verrassen, riep ik tweemaal: waak op, oude beer!

Grootvader liet alleen een knorrend geluid hooren en daar ik dit als een uitdaging van zijn kant opnam, legde ik à bout portant op hem aan. Het schot lossend en met mijn mond daarbij een passende „pang” gevend, schrok grootvader wakker en kreeg ik meteen zulk een daverenden klap om mijn ooren dat ik dacht dat de ramen rinkelden. Daarna heb ik nooit meer gedreigd mijn grootvader dood te schieten, doch hem nog dikwijls verweten: dat de pastoor de kalkoenen en Jean-Luc de klappen kreeg. Voorwaar het onrecht onder de menschen is groot. De straf wordt bepaald naar de plaats die men inneemt; welk kind zou daarom niet groot willen zijn en desnoods nog pastoor?

De schoolmeester die achter het gemeentehuis een schooltje hield was mij goed gezind, maar tot vriendschap kon die gezindheid niet uitgroeien vanwege den afstand die er was tusschen den stoel waarop hij troonde en het bankje waarop ik zat. Ik had respect voor de ezelskap waarmee hij dadelijk dreigde en voor het rietje in zijn arm. Als ik, pas op school, almaar naar buiten door de ruitjes tuurde, zei hij me zachtjes: dat men op school was niet om te kijken maar om te leeren. Nu en dan liet hij me den krijtdoek uitslaan buiten of houtjes kloppen voor de kachel in het schuurtje, waar muizen piepten en in het voorjaar boven de deur een zwaluw kwam. Soms overmeesterde hij mij zoo allemachtig dat ik

sidderde van ontzag. Als hij breed in zijn paars wambuis, de witte haren tot in den nek, voor de klas zat te dampen uit den oliekop die als een glanzende aardbol in zijn hand hing, kreeg ik de eerste en meest aanschouwelijke voorstelling van God de Vader die sprak uit de wolk en durfde ik me nauwelijks verroeren.

Daar ik door de lessen van mijn grootvader, die me de letters reeds had leeren teekenen, de andere kinderen in het A, B, C vóórwas, zond de meester me dikwijls met een boodschap naar zijn vrouw die altijd brommend met de bril op bij het venster zat, of het dorp in, gewoonlijk om tabak.

Dat deed ik liever dan tusschen de kinderen zitten waarvan ik wist dat er waren die gapten en anderen die hoofdzeer hadden of zweeren rond den mond. Een klein jongetje dat ergens van diep uit de rietvelden kwam en me vertelde van een kat die hij gebrand had, kon ik niet meer lijden en een meisje met een vies geel vlechtje haar in den hals verachtte ik om dat vlechtje, waarnaar ik altijd kijken moest.

Zoo dikwijls ik echter bekoord werd om er aan te rukken, deed ik het niet omdat het vies was en ook wel omdat ik wist dat pijn zeer deed en ook zelf niet graag getrapt werd door die van den waterkant, die op klompen liepen. Want er waren er die mij benijdden omdat ik op school niet in de ezelskap hoefde; als je maar rijk bent, zeiden zij, dan mag je alles, dan ben je niet dom. Anderen hadden het gemunt op de schoentjes die ik toen droeg; lage laarsjes met een zilveren gesp, die mijn moeder liet maken bij een kleinen manken man, dien ik, onbewust nog van wat ik zei, een naam gegeven had waarmede groote menschen lachten. Toen ik dat merkte had ik er spijt van omdat het een scheldnaam was en liep ik op een morgen vóór school naar het huis van den schoenmaker om te zeggen, dat ik het nooit meer doen zou. In plaats van den spanriem dien ik verwacht had, gaf de schoenmaker mij lachend

een peer en liet hij me pikdraad maken, zittend aan de werkbank vol nageltjes en duizenderlei gerei: wit garen door pek halen tot mijn handen er zwart van werden als de zijne.

Nadien zat ik gaarne bij hem, vooral als de olielamp onder de kap laag scheen over de werkbank en rond in de kamer overal de kanaries en de vinken begonnen te fluiten alsof het dag was. Veel wist hij niet te verhalen, de schoenmaker, dan alleen van reuzen en dwergen; doch ijverig maakte ik pikdraad en klopte ik het leer op den steen tot de vrouw moest komen met het waschbakje en de groene zeep.

Op zekeren avond stapte daar een groote man binnen van bij de Uiterwaarden — de geheimzinnige landstreek van ruischende peppels en water — met hooge blinkende laarzen aan en een zak aan een stok over den schouder. Daar de schoenmaker me juist van Klein Duimpje verhaald had, dacht ik, met groote oogen den reus aanziende, dat mijn laatste uur gekomen was, doch ik hield me goed. Toen hij den zak van den schouder smeed en er enkel een hoop oude schoenen uitrolde, was ik blij me dapper gedragen te hebben doch wist ik meteen en voor altijd hoe ontzagwekkend een mensch kan zijn.

Naar de Uiterwaarden en geheel het vreemde gebied der rivier waarvan groote verhalen gingen van ijsgang en watersnood, was in die dagen de vreemde trek van mijn hart. Vandaar kwamen de groote gerijglarsde mannen en de vrouwen met bonte doeken op wagens gereden in het najaar, de fruitplukkers en de kermismenschen, de doortrekkers en de liedjeszangers die meer voor mij waren dan gewone menschen en uit een wondere wereld. Zij spraken een vreemd accent, droegen zilveren ringen aan den vinger en de vrouwen gele versiersels, dikke koralen om den hals en oorringen tot op de schouders. Bij ons zeide men van hen dat ze kwade kooplui waren, sommigen dieven en anderen slecht

van betalen. Zelf dachten zij, dat ze beter dan anderen waren en zaten waar ze kwamen breed neer, rinkelend met den buidel, de zweep tusschen de knieën. Zij sliepen in schuren als zij overbleven terwille van den appelpluk in de boomgaarden waar hun liederen klonken en met weemoed zag ik immer de laatsten vertrekken, den weg op naar de rivier; mijn hart trok met hen mee.

Doch tevens kwam mij de waarschuwing van mijn grootvader voor den geest dat alwie daar heen gaan voor het eerst, den Steenen Reus moeten verslaan, waarvan men mij niet meer vertelde dan dat hij op wacht lag bij de rivier. Ik stelde mij den reus voor als een soort Goliath uit de Bijbelsche Geschiedenis waarin ik al lezen kon: een geweld van een man met ijzeren knieplaten, een boom van een lans en een schild als een karrerad. Dagelijks oefende ik mij in het werpen met kiezelsteentjes naar dingen die ik treffen wilde en toen ik eens van ver af lukraak naar een parmantigen haan wierp om hem nièt te raken, trof ik hem juist tegen den kop en viel hij tot mijn schrik dood neer.

Toch voelde ik me nog lang niet opgewassen tegen den Steenen Reus en toen ik desondanks op zekeren dag met mijn vader als de kleine David toch naar de rivier trok, kuste ik mijn moeder vaarwel met de geheime vrees van haar misschien nooit meer weer te zien.

Het avontuur echter boeide me te zeer om te wijken en de groote hand van mijn vader was nog daar in tijd van nood. Mijn hart sloeg luid toen we den weg opgingen waarlangs de fruitplukkers weer voor een jaar verdwenen waren. Wij kwamen langs huizen en boomen waaraan niets vreemds te bemerken viel en hoe verder we gingen, hoe gewoner de dingen werden. Bij de rivier gekomen lachte mijn vader, mijn verbaasde oogen ziende; dan begreep ik dat met den Steenen Reus de brug bedoeld werd die men over moest steken om in het ander gebied te komen en was ik zeer

teleurgesteld. 's Avonds in bed sarde mijn broer mij zoo bitter dat ik schreien moest, de kop in het kussen.

Ik was een knaap die veel te vragen had en wien dus veel werd wijsgemaakt; bemerkend hoe dikwijls er stillletjes om mij gelachen werd, ontdekte ik allengs de leugenachtigheid der menschen en verloor ik op enkele uitzonderingen na in hen mijn vertrouwen. Met de waarheid lachten zij niet, met de leugen wel; dát begreep ik niet. Ook merkte ik op dat de menschen met een leugen anders lachten dan wanneer zij blij waren. Zij moeten dus niet blij zijn om de leugen, vermoedde ik, doch waarom liegen zij dan? Doch de meesten deden het, binnen en buitenshuis; de meiden en het manvolk vooral en onder dezen was de domste van allen, de kleine Cossie, een uitblinker die zelf alles geloofde wat hij van anderen hoorde en voor wien alles waar was wat hij in de boeken las. Het was een oude man al met kromme beenen, onder de paarden opgegroeid, doch ik had zeer lang vertrouwen in hem; want alhoewel reeds grijs zijnde en kaal van hoofd, had hij een kinderlijk gezicht, met bijna altijd een traan in zijn oog.

Eens dat ik buiten met de ballen speelde, weet ik nog, dat hij bij me kwam staan en plotseling zeide: de wereld is rond. Hij lachte niet. En de ballen opnemend in zijn handen begon hij ermee te goochelen en te spelen zeggend: zóó doet de zon en zóó doet de aarde en zóó de maan. Het was schoon hem te zien doen, doch daar hij een opdisscher van leugens was, geloofde ik hem niet en lachte ik op mijn beurt met hem. De traan uit zijn oog vegend met den rug der hand, ging hij heen; doch later toen ik zelf geleerd had en de kleine Cossie voor mij zijn spelletje niet meer wilde spelen, begreep ik pas dat ook een leugenaar niet immer leugenachtig is en ook hoe trotsch een mensch kan zijn op een kunstje, dat hij van God heeft afgekeken uit de verte.

Van mijn eerste biecht heb ik slechts een herinnering aan tabaks-

reuk en een duister hokje over. Ik had in het geheel niet de gewaarwording dat ik, toen het deurtje openschoof, aan Gods oor te fluisteren zat en bij Jezus aankwam om vergiffenis, zooals mijn moeder mij geleerd had. Dit ook weer was een groote teleurstelling voor mij en ik had alle moeite om ook maar van verre naar den pastoor te luisteren die mij zijn adem in de neusgaten sprak en heelemaal geen zin om hem beterschap te beloven. Ik voelde me als een muis in een val en snakkend naar ruimte liep ik bevrijd de kerk uit. Want de oogen van mijn geloof waren nog niet ver genoeg open gegaan en ik had nog niet geleerd achter de stoffelijke verschijningen de groote dingen te ontdekken die God er verbergt.

Een andere teleurstelling, de grootste wellicht van mijn leven — was de dag mijner eerste Communie. Het was op een vroegen Paaschmorgen en de rijp hing in de hagen als ongekreukelde kant, dat ik stijf in mijn nieuwe kleeven en geurend van frischheid den weg optoog naar de kerk. In de pastorie werden wij verzameld in de groote kamer, waar wij allen, jongens en meisjes, huiverend als lammeren bij elkander stonden, bleek als melk. Daar was het dat onverhoeds een vreemde onrust in mij kwam, een drukkende bezorgdheid om ik weet niet wat. Het was alles heimwee en verlangen naar iets wat met de gebeurtenis van dien dag niets had te maken en haar zelfs verdrong uit mijn geest.

De kinderen vroegen of ik ziek werd en de moeder overste die ons in de rij plaatste: wat mij mankeerde, daar ik om beurten krijtwit en vuurrood werd in mijn gelaat. Laat mij, zeide ik, laat mij; (want wie zou mij bevrijden?) toen de klokken begonnen te luiden op den toren: die dwaze klokken! Ik wist niets meer van wat ik deed; ik ging mede, wankelend omdat ik gaan moest en toen wij, meisjes en kleine jongens, in een lange rij de kerk binnen trokken, speelde het orgel, en staande in de banken staarden met

tranen in de oogen de menschen ons aan alsof zij iets aan ons zochten. Wat hadden zij verloren, die droeve menschen? . . . Het was een groot verdriet! Er werd gezongen rond mij en overal. Ik wilde huilen en kon niet. En nu nog zou ik willen schreien omdat de Mis verstreek en het gebed en het lied, terwijl ik aldoor tot aan de communiebank, tot aan het witte Brood in mijn mond toe, met mijn oogen zoekende was naar het Kind dat eens in een purperen nevel op een wit paard voorbij de zon reed . . .

Toen wij thuis aan tafel geschaard waren die feestelijk was opgedekt — het geurt hier naar leliën, zeide Gilberte — en mijn grootvader opstond voor een gelukwensch begon ik, toen hij „Jean-Luc” gezegd had, opnieuw te snikken.

Hij bracht het niet verder dan mijn naam. Ja, het is een groot geluk, zeiden de gasten. Doch allen waren verlegen en het werd stil in huis tot in de keuken toe waar de meiden nieuwsgierig zwegen.

Meegevoerd in een andere kamer en door mijn moeder in de armen genomen, kon ik op haar vragen geen ander antwoord geven dan dat ik ziek was en werd ik uitgekleeft en naar bed gebracht.

Die jongen is veel te gevoelig, hoorde ik mijn grootvader onder het venster zeggen.

Als hij niet eens zijn geluk kan verdragen . . . zeide een tante.

Daarna nog hoorde ik Hector met groote sprongen in het kiezel springen, de kinderen achterna op het tuinpad . . .

De schoonste dag van mijn leven verdronk in tranen.

En dit was nog slechts een voorspel.

Mijn hart heeft mij immer misleid en Eén is er die mij daarom bitter achterhaalt.

Doch wie zou Hem willen ontgaan?

II

DENKT NIET DAT IK ONDANKBAAR BEN ALS ge mij zuchten hoort; levend van behoeften die niet te verzadigen zijn, zit ik te verwelken in dezen wollen mantel.

Ik heb de ziekte der wegen waarvan ik slechts loopend verzachting vind.

Het bederf echter heeft zich aan mij vastgehecht en in weerwil van alle kruiden en zalven neemt mijn ziekte toe. Het zijn immer nog dezelfde goede en kwade engelen die van mijn jeugd af met mij spelen en wederkeerig in mij hun spel bederven . . .

Ik zal u niet vermoeien met de geestelijke tobberijen en waandenkbeelden waarin een overgevoelige natuur zich gaandeweg vervlocht; noch met de langzame ontwarring van dat kluwen van invloeden en werkingen die ergens in mijn geest, mijn gemoed, mijn verbeelding verweekeld, mij om beurten tot aan den rand des hemels en tot aan de grenzen der wanhoop brachten. Aan dat alles kan u weinig gelegen liggen.

Uit de gebeurtenissen en omstandigheden die mijn leven vulden, zal ik voorloopig diegene kiezen waaruit gij de geschiedenis mijner ziel kunt raden tot op den dag dat gij mij ontmoeten zult, door een roep misleid die ik meende verstaan te hebben en die later zal blijken niet eens een droom te zijn geweest.

Over mijn moeder heb ik reeds met enkele woorden en in verering gesproken; zij was een diergenen die met een trek naar het heilige geboren worden en God niet naar de handen zien. Laat God begaan, was haar woord, en: hoe minder men Hem vraagt, hoe meer men geeft. Zij was onderdanig en stil; de eenigszins gebukte en gedrukte vrouw; de luisterende.

Mijn vader was degene die sprak; die heerschte door zijn gestalte en woord. Hij vulde geheel het huis en overal klonk zijn stem die hard was, welluidend en doordringend doch loyaal. Mijn moeder sprak nooit over hem dan met den diepsten eerbied; zij omgaf zijn naam met een glans en zijn persoon met aanhankelijke liefde. Zij waren zeer gelukkig met elkander. Zoover ik mij herinneren kan, heb ik mijn vader nooit een hard woord tegen haar hooren spreken. Hoezeer hij ook soms onder het manvolk kon woeden of tusschen de paarden: op den drempel der kamer legde hij zijn toorn neer; want voor mijn moeder, geloof ik, schaamde hij zich als hij zich niet beheerschte.

Wanneer zij ziek was (en dat was zij dikwijls omwille van een ellendig voorgevoel dat haar plaagde dag en nacht) bedwong hij zich zelfs in zijn spreken en de bedachtzaamheid waarmede hij dan de klink op de deur der ziekenkamer deed, liet ons vermoeden hoezeer hij haar liefhad. Toen ons zusje geboren was en zij daarna weken ziek lag, was hij haast immer zorgend bij haar en toen zij weer voor de eerste maal op was en voor het venster zat, weet ik nog dat hij de klok liet luiden en dat toen van alle kanten het werkvolk onder het venster samenstroomde en er daarna feest gevierd werd in het koetshuis, gedanst en gezongen, terwijl mijn moeder al maar knikte of wuifde met de hand.

's Avonds kwam zij gaarne buiten zitten, terwijl wij kinderen speelden in den voorhof. Dat was haar liefste uur, als de zon over de rietvelden onderging en zij den koekeek kon hooren roepen uit de verte. Dan kwam mijn vader bij haar op de bank en met den arm om haar geslagen bleven zij zoo, zonder veel woorden, totdat de maan opkwam en de kinderen naar binnen moesten en naar bed. Zwijgend en met zachte oogopslagen regeerde zij mijn immer zegerierenden en onoverwinnelijken vader en waar bij hem de kennis en de leiding was van het groote bedrijf, was bij haar uiteindelijk

het bestuur en de beslissing in alle zaken. En als later de beproeving over ons huis kwam waarin zij haar voorgevoel bewaarheid vond, vertwijfelde zij niet doch richtte zij zich in Godsvertrouwen hooger op dan zij verdragen kon om mijn vader, die hoe langer hoe meer het hoofd verloor, te ondersteunen en op te beuren.

Sinds mijn vader 's morgens het wekken vergat, ging zij in alle vroegte kloppend langs de deuren van mansvolk en meiden, den arbeid regelend op de velden, aanmoedigend en prijzend; als hij radeloos rondliep met zijn gebaar van afweer dat hij zich eigen gemaakt had, ving zij hem troostend op en als hij 's avonds in zwarte gedachten neerzat, sloeg zij den Bijbel open onder de lamp en las zij hem voor uit Job en Tobias, hem bemoedigend met Gods eigen woord: *quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te.*

Ik weet van haar dat zij bemind heeft en geleden; en dat is veel. Het beste erfdeel dat zij ons naliet is een heilige herinnering.

Kort na mijn eerste Communie trok bij ons een leeraar in: een schrale man met een gelaat als uit was gekneet en met dunne, vochtige haren, die mij van den beginne af verontrustte door zijn schuwen kijk en zijn aarzelende handen.

Den eersten keer dat hij met ons aan tafel was en mijn vader hem iets vroeg, verslikte hij zich aan zijn brood en moest hij zich hoestend verwijderen. Onder het werkvolk en ook in het kookhuis werden grappen op hem gemaakt die hij onverstoorbaar verdroeg; en ook van mijn broer die soms onwillig was en wreed in het verzet had hij veel te verduren. Toen hij eens aan Gilberte zijn nood geklaagd en deze het aan mijn moeder had overgebracht, veranderde dit en genoot hij sindsdien een zeker aanzien; ook omdat hij zich een zachte man bewees, zeer vroom en vervuld van zijn plicht. Mijn eersten afkeer echter van hem heb ik nimmer kunnen overwinnen omdat zijn handen altijd vochtig waren,

geloof ik, en zijn kleeren immer roken als na den regen. Omtrent dienzelfden tijd ook kwam een groote dwaze jongen bijna dagelijks bij ons onder de poort op een steen zitten. Niemand vroeg hem wat hij doen kwam en niemand verjoeg hem, daar iedereen die voorbijging een groet van hem kreeg en zich met zijn droombeelden vermaakte.

's Middags zette Gilberte hem het eten op zijn knieën; daarna viel hij in slaap en als de poort gesloten werd trok hij den avond in vanwaar hij gekomen was, zingend en soms opgetuigd door de knechten als een koning, met een sabel en een kroon.

Hij vermaakte mij niet zooals mijn broer die hem ophitste tegen den schaapherder en den kleinen Cossie; hij bedroefde mij en duizend malen heb ik gewenscht dat ik hem nooit meer zien zou.

Zie dat hij geen brand sticht, zeide de kleine Cossie eens tegen mijn vader, want dezulken zijn gevaarlijk als katten; zij dragen het vuur in het stroo.

Ook de ernstige vaarknecht Vincent vermaande met de zweep in de vuist: wat halen wij ons op den hals? En als de anderen lachten en den jongen een onschuldigen gek noemden, volhardde hij: elk van diegenen die zien in de duisternis, krijgt vroeg of laat zijn uur om noodlottig te zijn; en hij dreigde naar hem met de zweep. Als onze verwanten of kennissen mij in dien tijd vroegen wat ik worden wilde, (alsof zulk een keuze door ons zelf bepaald wordt!) wist ik beschaamd nog geen antwoord te geven en kon ik alleen in me-zelf maar zeggen: dat ik nimmer een leeraar of een dwaas, doch vooral geen leeraar zijn zou. Wanneer mijn vader, om mij te plagen óf om mij aan te sporen mij op mijn toekomst te bezinnen, dit weet ik niet, dan wel eens zeide: dat ik het zeker niet verder dan tot kleermaker of klerk zou brengen, zag ik in mijn verbeelding een ellendigen man met gevouwen beenen op een tafel zitten onder de lamp of erger nog: een soort aap op een kruik met

den hals vol haar en een pen aan zijn rechteroor. Dan voelde ik mij zoo vernederd dat ik at noch dronk en mijn toevlucht zocht bij mijn moeder die ik wist dat een hooge dunk van mij had. Een andere maal zeide hij, mijn hand in de zijne nemend en naar mijn tengere vingertjes ziende, dat zij alleen maar goed waren om muziek te maken op een spinet en was ik weer zóó verheugd in zijn achting te zijn gestegen, dat ik van blijdschap zijn hand kuste en plotseling het gevoel had mijn weg te hebben gevonden. Het was slechts een vage aanduiding, niet meer, doch ik had tevens de zekerheid verworven dat mijn vader, dien ik immer te luidruchtig geacht had om mij te begrijpen, me nader stond dan ik wist. Want na den handkus zich plotseling bezinnend zeide hij, me diep in de oogen kijkend: leer maar goed, jongen; alles komt dan wel terecht.

Ik bewonderde mijn broer om zijn stoere kracht, om zijn zorgeloozen naar buiten gekeerden kop, doch vooral omdat hij bij herhaling geprezen werd, omdat hij van den beginne af zijn toekomst geweten had en „vader” had willen worden zonder meer.

Ofschoon ik om zooveel bijval soms jaloersch op hem was, kon ik bij nader toezien zijn keuze niet altijd zoo bijzonder vinden als men voorgaf; ik voelde dat er iets haperde. Wat is een vader? vroeg ik me wel eens misprijzend af. Waren niet haast alle mannen vader die ik kende: de vaarknecht Vincent, de kleine Cossie, de mandenvlechter en de pottenbakker uit de Rietvelden en de mannen van bij den waterkant, uit wier huizen al die kleine jongens kwamen die vochten, spuwden en dieren kwelden? — Ik vond het nogal belachelijk-gemakkelijk te willen worden wat zooveel anderen, schijnbaar zonder de minste moeite, geworden waren en ik zou er mijn broer om geminacht hebben, geloof ik, indien ik hem niet zoo vanzelf en vastberaden in de voetsporen van mijn vader had zien treden die een „groote” vader was en

daardoor zóó ver boven de anderen uitstak dat het vaderschap in hem mij iets zeer bizonders scheen. Neen, ik had geen enkele reden om mijn broer te minachten daar ik hem van dag tot dag al meer bezit zag nemen van den grond waarop wij waren; — integendeel; want toen ik hem eens, op een paard geklommen, de poort uit zag rijden in galop, viel het me plots in dat er vroeg of laat een dag zou komen (en welk een dag, mijn God!) dat er voor mij en mijn zusje geen plaats meer zou zijn onder het vaderlijk dak en wij door andere kleine jongens en meisjes zouden verdrongen worden. Waar mijn vader en moeder dan zouden gebleven zijn, daaraan durfde ik niet te denken. Dikwijls had ik medelijden met mijn zusje, in wie ik slechts een hulpeloos kind zag; dan nam ik haar aan de hand en vertelde ik haar dat zij, als ik later groot en geleerd zou zijn, bij mij mocht komen wonen in een groot en mooi huis, in een stad en andere verhalen meer die haar een gevoel van veiligheid konden geven, dacht ik. Zij luisterde dan naar mij met dezelfde ongeloovige oogen als waarmee ze opzag, als zij een sprookje verteld kreeg of eenige andere schoone leugen. Van haar vroegsten tijd af was zij weinig ontvankelijk voor den droom en haar onverschilligheid ten opzichte van mijn beste bedoelingen, maakte mij verlegen en benam mij allen moed om me verder nog veel om haar te bekommeren. Zij had weinig vertrouwen in mij, scheen het, doch een duidelijke hang naar mijn stralenden broer die in zijn beste buien haar op de schouders nam en met haar door den boomgaard holde. Nog zeer klein zijnde stelde zij vragen en gaf zij antwoorden, die grooten menschen ontstelden door hun nuchterheid en wanneer de grooten haar vragen ontweken, ging zij ermee naar mijn broer die ze wist dat geen verdichtsels kende. Eens hoorde ik dat zij hem vroeg, waarom God zich niet liet zien en toen hij haar zonder bedenken antwoordde: omdat hij bang is voor de menschen, lachte zij eerst

dapper en zag ik haar daarna plotseling stil worden en met deernis op zien naar het kruis.

Terwijl ik van lieverlee terrein verloor bij alle anderen, steeg ik in achting bij mijn moeder die mij liever dan de anderen in haar armen nam, naar mij scheen, en deed ik mijn uiterste best bij den leeraar om niets te worden van wat mijn vader mij had toegedicht en waarmee ook anderen mij nog dikwijls sarden. Ofschoon ik mijn toekomst nog niet kende, had ik de zekerheid eenmaal allen te zullen verrassen en mij resoluut op alle veronderstellingen te wreken.

Droomend ontdekte ik mogelijkheden in mij die mij de oogen deden lichten en de vuisten ballen in de zakken, vooral als ik alleen door de velden in den wind liep, waaraan ik steeds meer behoefte kreeg. Hoe dikwijls in die dagen heeft de eenzaamheid mijn stem gehoord die mij verzekerde dat ik zou verbazen. Er kwam een drang in mij om te loopen, om ver te zien en mij te verzadigen aan iets waarvan ik geen begrip had; om in wind en regen te staan en mij te meten met de duisternis en de machten die haar bevolkten: om me onoverwinnelijk te gedragen. Toen de moeder van Gilberte gestorven was ging ik met haar op een avond naar haar huis om het oude, doode mensch te zien; als men het witte laken van haar gezicht had afgeslagen en men mij bijlichtte met de lamp, sloeg ik ontzet achterover tegen den vloer en zag ik nog dagen daarna, in licht en duister, het grijnzend gezicht met de gespalkte mond en de eene grauwe tand; er zijn dingen die zich niet laten tarten.

Als Gilberte daarna nog in het kookhuis verteld had wat mij overkomen was en mijn broer mij daarom hoonde, voelde ik mij tweemaal overwonnen en was mijn hooghartigheid voor een tijd voorgoed gebroken. Het sarren van mijn broer nam haast geen einde meer en ik ontliiep hem zoover ik maar kon; nimmer waren

wij langer samen dan gedwongen en meestal met den leeraar; want ook onze belangstelling liep ver uit elkander.

Die van mijn broer ging regelrecht naar paarden en vee en naar heel het groot bedrijf van landerijen, weiden en werkvolk waarin mijn vader als een koning stond, met kloek gebod en gehoorzaamd op zijn wenken. Mij was aan dat alles niets gelegen; ik kwam nooit meer in de stallen en lette zoo weinig op de dingen die er geschiedden dat ik erbij moest gehaald worden als er een nieuw paardje geboren was en het mijn beurt was om het een naam te geven. Mijn broer scheen mij in alle dingen zóó groot en onaanvechtbaar, dat ik geen kans kreeg hem ooit zijn sarren betaald te zetten, verondersteld dat de lust daartoe mij had bekropen. Zijn toeleg bij de lessen was niet minder dan de mijne en de leeraar die nimmer met twee maten mat, moest hem dikwijls prijzen, want hij was gehoorzaam in de les, vlug met zijn werk en vlot van begrip. De nonchalance waarmede hij gewoon was de moeielijkste dingen te verrichten, gaf hem aanzien in mijn oogen en bij zijn falen nog wist hij een zekere gemoedelijke onverschilligheid te handhaven die hem niet verkleinde. Feilloos zeker koos hij tusschen het nuttige en bijkomstige; hij miste ten eenen male alle begrip voor poëzie. Als de leeraar een bloem ontleedde, verveelde hij zich: wat heb je eraan? als we een rijpe aar in onze handen stuk moesten wrijven om de korrels te tellen, had hij ze reeds opgegeten voor hij ze geteld had; zijn eenige belangstelling was: wat brengt het mij op? wat win ik ermee?

Zoozeer gingen wij uit elkander en ieder een anderen weg op; hij echter wist de zijne; ik wist hem niet. Keer op keer wanneer ik iets niet durfde of wilde, waartoe hij me aanzette, noemde hij mij een meisje en dat krenkte mij des te meer naar mate hij me dingen aanpreef te doen die niet mochten. Dan kwam mij de vriendschap waarmee hij me vlelend tegemoet trad eerst recht

verraderlijk voor; en verachtte ik zijn voorstellen al, ik verklikte hem niet. Ik wist niet wat hem dreef en had medelijden hem soms zeer geplaagd te zien en naar het kwaad geneigd. Ik begreep hem niet en werd bang voor hem; niet voor zijn slaan maar voor zijn duister kijken en de ongenoemde vergeldingen waarmee hij me immer voor later bedreigde. Hoe zou ik hem kunnen begrijpen die door andere instincten gedreven werd dan ik, die niet bang was in de duisternis, die nooit had leeren huilen en die pas dertien jaren zijnde een weddenschap had gewonnen en op ongewijde aarde de ziel was gaan oproepen van Cossie's vader, die zich verhangen had aan een tak.

Ofschoon mijn moeder geschreid had toen zij het hoorde en mijn vader getoornd, had dit heldenstuk hem niettemin een naam en een glans gegeven onder de jongens en knechten met wie hij op een avond in de schuur de weddenschap had aangegaan. Ik gaf de meisjes nooit appels zooals hij. Ook had ik er geen zin in ze te verschrikken van achter een boschje. Ik wist niet waarom hij dat deed; ook niet als hij zich grooter voordeed dan hij was en door andere jongens geslagen werd en door de meisjes daarna gehoond. Wanneer ik hem bijsprong en voor hem het gelag betaalde, omdat hij mijn broer was, toonde hij me nimmer eenige erkentelijkheid doch gebruikte groote woorden en eenmaal zelfs een grove vloek, waarmee voerlui woedden achter paarden en die ik ook wel eens eerder gehoord had doch nooit uitsprak al spookte hij door mijn geest. Als ik al deze dingen neerschrijf doe ik dat niet om mezelf te prijzen — wat goeds en ook wat kwaads is er eigenlijk in ons en komt uit ons voort, dat wij eerst niet ontvangen hebben en vóórgedaan kregen? — doch opdat de rest van dit verhaal u begrijpelijker moge voorkomen, daar ik het nu toch eenmaal begonnen ben te schrijven.

Mijn hand vanmorgen zit goed op het papier en de pen voegt me

zeer; doch mijn oog begint te steken en ik geloof dat de regen opgehouden heeft te vallen buiten en dat de zon schijnt. De zon doet mij pijn; welk een verdriet! Ik zou de lamp willen doven waarbij ik zitten moet bij helderen dag om het klein beetje licht dat mijn oog nog doorlaat niet gansch te verbruiken voor ik mijn tocht ten einde ben . . .

Ik gun mij een weinig rust . . .

Wanneer de regels van dit schrijven soms door elkander loopen, bedenkt dan, dat mijn herinneringen het nog erger doen. Want in het jeugdland dat ik nu intuur, staat alles als in een mist van tranen of onder troebel water en de wegen liggen er als na dagen van regen: eindeloos, bedroefd en eenzaam.

Op een dezer wegen die ik altijd opnieuw weer lopen moest om me te verzadigen — een andere reden vind ik niet — kwam mij eens een man tegemoet die recht voor me halt hield en vroeg: waarheen, kameraad? Daar ik juist in droomen en beelden verzonken geraakt was toen ik zijn stem hoorde, antwoordde ik: ik weet het niet. Hij weer, streng van zich afsprekend: wát weet jij niet: de wegen zijn voor die wéten alleen en wíllen! Of voor wie zoeken! riep ik even barsch en hard tegen den wind in, die zijn mantel deed wapperen. Dan gaf hij me lachend een hand en wenschte mij goede reis.

Het was een man met een staf waarop een groenend blad, versch uit den beemd gesneden, met laarzen tot aan de knieën geregen, de wijde hoed schuin op het hoofd en in een mantel van purperen stof; achter hem aan liep een kleine langharige hond met witte en roode vlekken. Toen hij voorbij was dacht ik er pas aan dat hij Raphael had kunnen zijn, doch daar hij niet meer omzag, kon ik hem niet wenken; hem roepen durfde ik niet. Daarna werd ik bedroefd dat ik niet met hem was meegegaan tot aan den put; want verder loopend en mij herinnerend, wist ik zeker dat hij me ge-

bracht zou hebben tot aan een put. Waarom? daar gaf ik mij geen rekenschap van en evenmin van wat ik er meer gevonden zou hebben dan een bemosten rand en een groen en slapend water. Ik was reeds blij met elke kleine waarschijnlijkheid van gunst en iedere gunst die mij zou kunnen gebeuren.

In die dagen was de droom haast mijn eenig verblijfen de toevlucht uit alle ellenden, want de bedroefdheid was gekomen over ons huis, de naamlooze zeerte, waarover ik misschien later iets naders zal mededeelen doch waaraan ik nu niet raken durf uit vrees den moed tot dit verdere verhaal te zullen verliezen. Ik heb er geen enkel belang bij uwe nieuwsgierigheid te prikkelen en niet de minste behoefte; ik schrijf immers geen roman. Ook indien ik er niet zou toe kunnen geraken u het allerergste te ontdekken, blijft dit verhaal niet minder waar en de ondergang van ons huis niet minder verschrikkelijk. Het zij u voldoende te weten dat de beproeving gekomen was en dat mijn radelooze vader dag en nacht haast met beschermende en afwerende gebaren rond onze woning liep. Elke dag die God ons gaf brak aan als een verschrikking; de eene morgen was het ons schoonste paard en de andere weer ons beste rund dat dood voor de krib lag; de angst voor het komende was nog erger dan het leed om het geledene; men vocht tegen een macht die geen weerstand bood en zich door gebeden noch heilige spreuken verslaan liet. Immerdoor brandden in onze kamer gewijde kaarsen en weken lang stond elken avond het werkvolk op de binnenplaats vergaderd, het hoofd op de borst en de rozenkrans in de hand. Mijn moeder liep de huisdeuren, Gilberte de stallen en Vincent de schuren en akkers af met gewijd water; mijn vader schudde zijn hoofd, de wanhoop nabij. Elke morgen bracht ons een nieuwe ellende; de bewerker ervan was vindingrijk want zijn verdrieten waren legioen. Het zal voorbij gaan, troostte mijn moeder, zoowaar als God leeft!

En het dienstvolk knikte. Maar de menschen verlieten ons; de een na den ander ging bedroefd heen, om langs een omweg weer te keeren weliswaar, doch de arbeid haperde eronder en wat zorg vroeg werd verwaarloosd; zonder aandacht. Alleen Gilberte hield stand, gewapend met haar gebed en de leeraar drentelde bleek en stil rond ons heen van de eene kamer in de andere en nam aan tafel schuwer dan een dief zijn brood.

En op een avond is het gebeurd dat mijn moeder, na uit den Bijbel gelezen en het boek gesloten te hebben, begon te sidderen. Gilberte die haar naar boven gebracht had kwam zeggen, dat de geneesheer gehaald moest worden daar mijn moeder veel bloed verloor. Mijn vader zat stom van smart aan den wand toen mijn broer om Vincent liep en zij beiden de poort uitreden den avond in.

Een dag en een nacht zat ik onafgebroken haast aan haar sterfbed; ook mijn vader week niet van haar zijde, haar hand in de zijne houdend en met een angst op zijn gelaat die zich niet laat beschrijven altijd maar herhalend: jij mag ons niet verlaten, Angeline; je moet bij ons blijven, Angeline!

Hoog en bijna lichtend zat zij in de kussens, rustig ademend; de oogen toe.

Ik blijf, sprak zij. Vele woorden had ik haar nog willen zeggen, doch hoe kon ik? Als ze niet meer gehoord worden, komen de woorden overvloedig als tranen.

Het jammeren van mijn vader vermoeide haar en zachtjes het hoofd over hem schuddend, trok ze hem naar zich toe en hield hem haar hand voor den mond, waarin hij snikte.

Och, vader! klaagde mijn zusje en viel hem om den hals.

Als ik naar buiten liep om adem te halen (want na de laatste Sacramenten ontvangen te hebben rook mijn moeder zóó bitter naar leliën dat ze mij bedwelmdde) zag ik de dwaze jongen onder de

poort zitten en vreesde ik gedoemd te zijn om ook zulk een jongen te worden als mijn moeder weg zou zijn. Het leed verscherpte mijn verbeelding en ik dacht er niet aan, dat men mét zijn moeder niet immer zijn verstand verliest. Ik beeldde mij in hoe de menschen met steenen naar mij zouden werpen en hoe er dan niemand meer was om mij te beschermen. Mijn vader zag ik reeds zoozeer geworden als ik, dat ik hem aan de hand moest nemen en in mijn gedachten vluchtte ik al met hem een weg op zonder einde. Wij werden twee landloopers met een vraaghand, twee slapers in schuren, twee verschrikten. (Mijn God! wat al vizioenen; doch ook: hoe helder teekent gij soms den weg van een mensch voor hem uit in een droom!) Bij het schrikbeeld van mijn angst echter ontdekte ik vleugels en hief ik tegelijk mijn handen op naar God.

Ik wierp mij in zijn armen alsof ik zeggen wilde: nu Gij!

Een groot vertrouwen werd mijn deel; een sterke bemoediging. Een glimlach. Binnen enkele oogenblikken was dit alles geschied; in korter tijd dan ik noodig heb om dit te verhalen.

Nog voor het nacht geworden was heb ik de hand van mijn moeder genomen en heb ik haar gezegd, dat ik mijn levensweg aanschouwd had. Toen ik iets fluisterde aan haar oor wat ik nog voor de anderen verbergen wilde, glimlachte zij doodsbleek. Alsof zij daarop gewacht had, sloot zij daarna de oogen en stierf. Dan merkten wij pas dat mijn vader ingeslapen was over haar koude hand.

Kunt gij eenigszins vermoeden, o Paul en Anne, hoe bitter het valt dit alles te moeten overdenken en verhalen? Is het niet genoeg voor een mensch het eenmaal doorstaan te hebben? Ik verwonder mij nog hoe desondanks de vreugde in mij stand houdt en ik de geur der appelen geniet die uit den kelder door het trappenhuis omhoog trekt naar mijn kamer.

Toen mijn moeder begraven was, geschiedde mij iets, waarop

ik niet had durven hopen. Den eersten avond al, naar bed gaande, wenkte mijn vader mij en nam me mee naar zijn kamer.

Dat ik het zijn mocht en niet mijn broer, daarop heb ik mij laten voorstaan. Mijn broer heeft mij dat, geloof ik, nimmer vergeven, want toen hij later geleidelijk in de plaats van mijn vader kwam, omdat de zaken steeds meer scheef gingen loopen, begon hij vruchten te vragen van mijn ledige handen en ook mijn zuster scheen het, werd hem meer en meer tot last.

Mijn vader die zich na moeders dood weer eenigszins had trachten op te richten in zijn oude kracht, zonk spoedig weer terug in zijn verbijstering en bleek in het geheel niet meer opgewassen tegen den rampspoed die ons bleef beproeven door aanhoudende plagerijen en verliezen. Hij versliep weer de klok die hij vroeger nimmer gemist had en het werkvolk kwam te laat voor den dag omdat de meester hen niet gewekt had; de zon stond soms reeds hoog als de voerlui de poort uitreden en sommigen wisten dan dikwijls niet eens waar naartoe. Het gebod faalde; de regelmaat ontbrak; er was een doelloos gaan en trekken; een verspilling van krachten en tijd; een verbitterd kijken en iedereen schudde den kop.

Gilberte wrokte in de keuken en joeg achter de melksters en de zwijgende Vincent dreigde over de knechten met zijn groote vuist; doch de kleine Cossie overzaaide het veld met haver waar Vincent juist de tarwe had ingeëgd en de knechten werden handgemeen op het veld over de oorlogen die de koning voerde en over den nood der gemeene lieden die door schattingen uitgezogen werden. 's Avonds gaven zij zich over aan dronkenschap en niet zelden werd mijn vader 's nachts wakker van het gillen der meiden in de duisternis.

De ontaarding was ons erf opgeslopen met den lediggang, de dronkenschap en den slaap en de schaapherder tuurde bedroefd

naar den hemel en zag de wolken drijven over zijn schapen, waaronder zeerte en sterfte heerschte immermeer.

In zulke omstandigheden kreeg mijn broer, die voor al deze dingen een scherp oog had, vanzelf zijn beurt als de eerst geroepene. De boeken raakten aan kant; de leeraar terzijde.

Aanvankelijk overlegde hij met mijn vader en daarna alleen nog maar met den vaarknecht die dreigde en blafte en het volk dat zich niet schikken leerde de plaats afjoeg. Vincent trachtte zich het gebaar van mijn vader eigen te maken, doch daar hij onhandig van natuur was faalde hij daarin, zoodat er aldoor groote verbittering was vanwege zijn optreden onder de knechten.

Hier wordt niet geluierd! hier komen handen te kort! — snauwde hij den dwazen jongen onder de poort toe en deze verkoos liever het karnrad te draaien dan de eenige plek te verlaten die hem dierbaar was. Ook mij zag hij soms aan met de duidelijke vraag in de oogen, wat ik uitvoerde en nu en dan reeds werd ik van achter de boeken weggeroepen om een hand te helpen. Men hield niet op den leeraar te doen verstaan dat hij overbodig was; deze wist zijn uren geteld en op zijn kamer waren, reeds voor het bevel kwam, alle zaken gereed voor het vertrek. Mijn vader zag toe met die halve aanwezigheid van iemand wien de dingen onverschillig worden; eerst nog berispelend en aanmerkend trok hij zich hoe langer hoemeer in zichzelf terug. Het kon gebeuren dat hij midden in een zin afbrak als men hem aanzag en dat hij dan, het woord bijster, beschaamd zijn hoofd boog of meewarig schudde met den kop. Zijn gelaat verbleekte meer en meer. Zijn haren werden snel grijs en zijn stem verloor haar glans; van uit zijn mondhoecken liepen twee zware plooiën tot in zijn hals, waartusschen de ronde kin soms van het slijm glom, dat uit zijn mond liep als hij te slapen zat.

's Nachts hoorde ik hem dikwijls kreunen en opstaan; dan stond

hij soms uren aan het duistere venster en wanneer hij zich weer neerlei rilde hij van de kou.

Eens toen ik hem vroeg, wat hij zag, antwoordde hij niet doch trok hij, rechtgezet in bed, met zijn hand het vensterkruis na dat zich zwart afteekende tegen het maanlicht.

Een enkelen keer was hij spraakzaam; in de morgenuren meestal als de voertuigen waren uitgereden en hij van zijn wandeling wederkeerde over het stille erf. Later moest mijn zusje hem vergezellen uit vrees dat hij mocht verdwalen, nadat eens een reizende koopman hem had thuisgebracht omdat hij niet meer wist waar hij was. Ik herinner mij nog hoe bitter hij lachte toen hij weer bij ons op zijn stoel aan het venster zat. Aan zijn bezorgde oogen waarmee hij ons volgde, merkten wij dat hij soms aan onze toekomst dacht en het kon wel eens gebeuren dat hij onverhoeds het hoofd van mijn zusje tusschen zijn handen nam en haar voorhoofd kustte. Wanneer mijn broer hem in de rede viel of hem tegensprak, zweeg hij verlegen en als deze hem geld vroeg, gaf hij het hem zonder aanmerking of raad.

Op zekeren dag in het middaguur verscheen opeens een ruiter onder de poort in een witten mantel gehuld en gezeten op een edel raspaard met lange pooten en dunnen hals. Het werd geschat en geprezen door de mannen die het bewonderend omringden en na geloofd en geboden te hebben kocht mijn broer het dier van den voorbijtrekkenden man voor groot geld, dat mijn vader met bevende handen voor hem uittelde.

Vincent die erbij zat om het tellen na te gaan, zuchtte en zeide alleen, toen de koopman vertrokken was, dat het paard zwaar betaald was en Gilberte noemde het met minachting „den Arabier”. Een paar dagen later vertrok op een morgen de leeraar zonder afscheid genomen te hebben van mijn broer die in alle vroegte al de Rietvelden was ingereden en pas tegen den middag weer opdook;

het paard nat van zweet, met schuimend gebit en rillend op de poten. Van dan af aan krenkte hij mij meer en meer door zijdelings te smalen over het braakland, waarop ik mijn tijd verdeed. Geen enkele gelegenheid liet hij voorbijgaan om in huis en daarbuiten te spotten met de pogingen die ik ijveriger deed dan ooit om tot mijn doel te geraken waarover het mij niet mogelijk was met hem te spreken.

Zijn zin ging zoo weinig uit boven het alledaagsche dat ik zeker wist dat hij met mij gelachen zou hebben als ik het gedaan had. Tegenover anderen sprak hij over mij niet als over z'n broer; hij noemde mij: mijnheer en zoo ook sprak hij me aan wanneer hij me iets te zeggen had; dat mijn vader hem dan vreemd aanzag, hinderde hem niet; ook niet dat hij door zijn hardheid mijn zusje al meer en meer van zich vervreemde.

Hij zag wel dat ik niet gewassen was om paarden te temmen en dat mijn hand naar den ploegstaart niet stond; daarom verveelde ik hem. Mijn goede woorden, waarmee ik toenadering zocht, onthaalde hij op boerschheid en ik voelde maar al te goed hoezeer zijn groeiend gezag mij tegen de wanden opdrong.

Wanneer hij doornat thuiskwam van de akkers of bij ziek en moeilijk barend vee gewaakt had en naar aarde en stallucht rook, had ik medelijden met hem en werd mij mijn rustig over boeken zitten niet zelden een verwijt; wanneer hij echter zijn rijpaard zadelde en frisch en gesteven de poort uitreed, kon ik een gevoel van afgunst wel eens niet onderdrukken en wist ik dat hij vele manieren kende om zich schadeloos te stellen voor geleden vermoeienis.

Ik wachtte mij wel hem te vragen, waarheen hij geregeld ritten maakte en hoelaat hij thuiskwam; ook mijn vader vroeg niet meer; hij zou ons toch óf niet geantwoord of beleedigd hebben. Een oudoom, een notaris, door mijn vader geroepen om hem

terecht te wijzen, keerde hij den rug toe en ook toen onder het werkvolk allerhande geruchten over hem gingen, was er niemand die hem ter verantwoording riep; alleen Gilberte soms die zich meer dan anderen met zorg afvroeg, wat van dat alles het einde zou zijn.

In het kookhuis staande, tusschen woonkamer en erf, had zij meer dan wie ook het oog op hem en merkte zij hoe hij zich hier in hardheid evenzeer als daar in wreedheid te buiten ging en als hij eens met zijn zware laarzen naar haar getrapt had en zij gereed stond te vertrekken, moest mijn vader met verschrokken oogen haar om Godswil smeeken om te blijven. Ik kan het bij alle ellende niet meer aanzien, riep zij, hoezeer hij zich misdraagt. Doch zij bleef, al zag men haar nog den ganschen dag met den voorschoot langs de oogen wrijven en nog dagen lang niet zoo helder meer kijken onder haar witte muts. Ook de anderen die om een of andere kwade behandeling wegliepen, kwamen na een dag of wat vanzelf weerom, waar zij van jongs af goed geweest waren zooals de kleine Cossie, de koewachter en de vaarknecht zelfs, die zich van hem afkeerde om zijn willekeur en op een avond in het bijzijn van mijn vader tot hem spreken kwam: Gij kunt teeren op ouden roem en vaderlijke traditie, doch hoe lang? begon hij. De menschen blijven aan een plaats gehecht zoolang zij er vrede vinden. Als de wrok en de wrevel door deuren en kieren begint te gluren is de verbittering daar en wordt het brood dat men er eet tot asch in den mond. De klacht stijgt op, daarna de verwensching en de vloek, die nimmer onbeantwoord blijft. Ik roep uw vader tot getuige dat wij goed volk zijn en beter verdienen. En Gilberte die met de handen in de heupen bij de deurpost stond, viel hem bij: God, zeggen de menschen, heeft zich teruggetrokken van dit huis en zij vermijden het. Zij wijzen er met de vinger naar als zij voorbij-

gaan en wee degenen die weerloos moeten toezien en den rampspoed niet kunnende voorkomen, nog vernederd worden in hun trouw.

Jongen, vroeg hem mijn vader, hoog op zijn stoel: van wien hebt gij dezen aard? Een hoongelach was het antwoord; een grandioos schouderophalen en een breed door de kamer stappen, heen en weer.

't Is God geklaagd, riep Vincent opspringend en met de vuist omhoog: barbaar! Gilberte sloot snikkend de deur; mijn vader schudde het hoofd, mijn zuster zat doodsbleek op den stoel.

En Jean-Luc, wat doet hij?

Zijn vader ziet hem wanhopig aan.

Jean-Luc alleen wringt de handen; zijn lippen bloeden; hij ziet het bloed aan zijn hand als hij zich langs den mond wrijft daar hij het proeft op zijn tong. Het is lauw en zoet; het is om te walgen. Jean-Luc walgt van zijn bloed. Hij slaat den arm om den hals van zijn zuster en loopt met haar door de schemering tot zij niets meer weten. Als zij terugkeeren is de maan reeds op en staat daarginds plots een man met uitgestrekte armen in den avond; een vogelverschrikker? . . .

Hun vader!

Vlucht, zegt hij, vlucht en niets anders dan dit: vlucht! — en zwaait met zijn armen.

Zij tronen hem zoetjes mee naar huis terug en brengen hem naar zijn kamer, zijn bed. Daar ligt hij heel den nacht tusschen zijn kinderen, spelend met zijn handen in het maanlicht en als de maan ondergaat valt hij in een diepen slaap.

Enkele dagen later is hij weer genezen en zit hij bij het venster, bleeker dan vroeger; ouder geworden; een oud man. Gilberte is daar; het brood is klaar om in den oven geschoten te worden; de meiden wachten hem. Neen! weerhoudt hem niet; het is oud en

heilig gebruik: de huisvader schiet het brood in den oven voor al de zijnen; hij waakt erbij en besprenkelt het met water opdat het glanzend zij, dampend en welriekend.

Hij gaat naar het bakhuis in den boomgaard gelegen en schiet het brood in den oven. Hij stookt het vuur en zit er wakend bij onder den appelboom; doch hij verlet zijn tijd; het brood wordt niet besprenkeld; starend op zijn handen, ermee spelend, verdroomt hij de wake. Het brood verbrandt; zijn glans wordt asch; zijn geur wordt stank. Men roept; de meiden snellen toe. Het werkvolk rondom gist wat er gebeurd is en ziet den schuldige voorbijgaan; beschaamd, het hoofd op de borst, wankelend als een dronkene komt hij de huisdeur in.

Hij zit afgewend naar den muur, het hoofd in de handen, ontroostbaar. Het is een groot leed; een groot verzuim. Neen, hij eet niet; hij heeft de wake verzuimd, het heilig gebruik, het brood . . .

Later gaat hij naar zijn kamer en komt weer beneden: de hoed op, de stok in de hand en een armzalig bundeltje lijfgoed onder den arm.

Vader?

Hij wil vertrekken.

Waarheen? vragen wij en dwingen hem op een stoel.

Hij wijst met zijn stok naar het venster.

Mijn zuster ligt voor hem op de knieën en snikt met het hoofd op zijn schoot.

Gilberte begint luidop te bidden: onze Vader, die in de hemelen zijt . . . en ontsteekt de gewijde kaars; want de droefheid is duisternis geworden. Waar blijft mijn broer? Daar is hij . . .

Mijn God! hij lacht . . . hij hoont mijn vader . . .

Slaapkop! zegt hij.

Mijn vader tuurt naar zijn handen.

Ja jongen, zegt hij en schudt zijn hoofd.

Verwijt op verwijt komt op hem neer.

Mijn vader glimlacht verwezen.

Mijn broer lacht niet meer; hij is rood van toorn. Hij geeft er den brui van . . . hij gaat, vandaag nog, waarheen zijn beenen hem dragen. Hij vloekt. Hij vraagt zijn erfdeel op staanden voet . . .

Doch Jean-Luc is opgesprongen; weer bloeden zijne lippen en als een dier heeft hij zijn broer overvallen, als een bezetene, huilend. Slag valt op slag; een regen van slagen heen en weer. Zijn vader komt; zijn zuster is gillend naar buiten geloopen. Eindelijk breken Gilberte en Vincent hem los van zijn broer . . . los, als een dier van zijn prooi.

Jean-Luc, wat hebt gij gedaan?

Een paar dagen later deed alleen zijn zuster hem uitgeleide den weg op der ballingschap en aldoor dieper de eenzaamheid in waartoe hij scheen voorbestemd.

Als gij, wanneer ik voorbij zal zijn, dit verhaal zult lezen en gij er niets in aantreft wat u verkwikt, bedenkt dan: dat niemand meer dan ik er door werd teleurgesteld.

Ik heb de tranen niet gezocht, integendeel; doch waar zij zich opdrongen heb ik ze niet willen weerhouden.

Notre Dame de Chartres, b. v. o.

III

Wanneer ik, de groote teleurstelling van mijn leven indachtig, sommige dingen overdenk die nu verhaald willen worden, komen ze mij zoo onnoozel voor dat

ik moeite heb ze te verhalen.

Is er grooter vernedering denkbaar dan al zijn hooghartige verwachtingen verpletterd te zien door een werkelijkheid die geen enkele illusie meer toelaat? — Er is een bittere humor in de erkenning: dat ik te klein was voor mijn wenschen.

Zoo ernstig echter zien ze mij nog aan, dat ik geen lust of behoefte gevoel om mij op hen te wreken door ze te ironiseeren.

Men kan er zich slechts achteraf over beklagen dat men zoo gaarne gedroomd heeft.

Bij de volmondige erkenning mijner mislukking troost me deze zekerheid: dat men niets is waarvan men ook niet tegelijkertijd het tegendeel is. Geen enkele reden vindend om mij te haten, heb ik alle reden om mij te vernederen en zoo mogelijk te verbeteren en belijd ik van ganscher harte dat mijn bitterste uren niet die zijn waarin ik aan mijn smart, maar aan de echtheid van mijn vreugde begin te twijfelen. Lijden is niet zoozeer een kunst als zijn leed met waardigheid te dragen en de liefde Gods als een geschenk te blijven aanvaarden, ook als zij den vorm heeft van een kruis.

Het zwaarst schatplichtig aan de genade zijn zij die deze kunst verstaan . . .

Toen ik nog een kind was, herinner ik mij, dat mijn moeder mij eenmaal verhaalde: dat wie als kinderen sterven, als engelen onder de menschen wederkeeren. Ik geloof niet dat deze vrome overweging met Gods Openbaring iets uitstaande heeft en betwijfel

ook weer of alleen haar heilig moederhart haar zulke gedachten ingaf.

Sedert bad ik nog slechts om die eene genade die mij zoo begeerlijk toekwam en daar ik er zeker van was dat God mij verhooren zou, verwachtte ik zeer lang met zooveel ongeduld mijn stervensuur, dat ik onverschillig werd voor alles waarin kinderen anders behagen vinden. Daar God mij natuurlijk vergeefs liet wachten en ik van lieverlee berusten moest in deze, als gij wilt, belachelijke misrekening die mij niettemin soms veel verdriet veroorzaakte, vond ik op zekeren dag een andere formule voor mijn innerlijken drang naar een hooger bestaan en begon ik God te smeeken: dat hij me zou laten leven om als een engel te zijn onder de menschen.

In die dagen namelijk had ik veel hooren spreken over enkele priesters, en in het bijzonder over een zekeren Monsieur Vincent, waarvan men zeide, dat zij als engelen waren van God gezonden, onuitputtelijk in alle werken van barmhartigheid, in de steden en op het platteland.

In een plotselinge verlichting die mij van geluk deed sidderen, meende ik mijn doel erkend te hebben en dat was het geheim dat ik mijn moeder toevertrouwde even voor haar sterven en dat ik, al brandde het mij op de lippen, om reden van een onbegrijpelijken schroom voor anderen langer verborgen hield dan goed en voordeelig was.

Dronken van geluk stortte ik eindelijk, na lang aarzelen, mijn gemoed uit bij een priester, op wien echter mijn jonge vervoering niet den minsten indruk scheen te maken en die mij enkel zeide: laat God begaan, zonder mij evenwel te wijzen op het aandeel aan het werk dat van Godswege redelijk van mij verlangd zou worden. Deze eerste tegenslag ontmoedigde mij niet maar maakte dat ik nog scherper dan te voren op mij letten ging om ook mijn

uiterlijk gedrag in overeenstemming te doen zijn met het ideaal dat ik te vertegenwoordigen waande.

In de nuchterheid waarmede de priester mijn geheim ontvangen had vermocht ik slechts wantrouwen te zien jegens mij en verwonderd vroeg ik mij af, welke reden ik daartoe gegeven kon hebben. Een min of meer misleidend gewetensonderzoek stelde mij daaromtrent volkomen gerust en de bekrompen geestelijke belangstelling van den parochiepriester ergerde mij meer dan ik mezelve wantrouwde.

Was het hem alleen dan verborgen gebleven dat ik iets hoogers in den zin had dan diegenen die zich op afstand van hem hielden en enkel 's avonds om zijn woning samenschoolden om zijn nachtrust te storen door verwoesting en kabaal? Verhaalde hij soms op mij hun eindeloze plagerijen, waaraan ook mijn broer niet vreemd scheen te zijn?

Mijn godsdienstige ijver was zelfs opgevallen aan diegenen die gewoonlijk weinig kerkelijke toewijding en nog minder oog voor zulke zaken aan den dag leggen. Ik wist dat de menschen er openlijk over spraken: gij zult zien wat die jongen worden zal! En mij werd het warm om het hart toen ik den koster, dien ik morgen, middag en avond stipt verving bij het luiden der klok, eens zeggen hoorde: jammer dat zijn moeder het niet meer belevén kan!

Het is opmerkelijk met hoeveel zorg de menschen (en de meest ongodsdienstige niet het minst) een ontlukende priesterroeping helpen bewaren; nooit hebben zooveel vriendelijke oogen met zooveel eerbied naar mij opgezien als in die dagen. Geen der jongens van mijn leeftijd dacht er aan mij te betrekken in hun min of meer duistere of hachelijke avonturen en dat de meisjes anders naar mij dan naar de anderen zagen, was mij niet verborgen gebleven.

Mede onder invloed der wederwaardigheden die ons huis te doorstaan had en waarvan ik meer dan mijn broer de gevolgen onderging, vereenzaamde ik gaandeweg van mijn omgeving en had ik daarbij zoo weinig besef van het kwaad dat zich onder jongens van mijn leeftijd pleegt af te spelen, dat ik daarin slechts een bizondere bijstand van boven zien kan.

Dat kon den priester niet ontgaan zijn, bij wien ik geregeld mijn biecht sprak en als hij desondanks in zijn wantrouwen jegens mijn gezindheid (die zich reeds langen tijd meer dan een loutere bevlieging bewezen had) bleef volharden, moest daaraan misschien nog een andere reden schuldig zijn.

En met angst vroeg ik mij af, of het wellicht de donkere geruchten waren die rond ons huis de ronde deden en waarvan zich niemand met zekerheid eenige rekenschap geven kon. Dat er een last op ons rustte, wist iedereen want er ging haast geen week voorbij zonder dat wij in opspraak kwamen vanwege de een of andere ongeregelde gebeurtenis die zich bij ons afspeelde.

Omtrent de oorzaak echter tastte men volkomen in het duister. Deelde de priester de meening van enkele lasteraars en misgunners die met welbehagen mompelden: zij zullen zelf wel weten waaraan zij het verdiend hebben; of: wat goeds kan er komen uit een huis door een kwade macht beroerd?

Maakte mijn keuze op hem den indruk van een laffe vlucht voor den grijzen demon der bedroefdheid, — van een poging tot verlossing uit den ban der ellenden die om ons toeknelde?

Ik kon niet ontkennen dat de zwaarte die ons ter neder drukte mij dikwijls den adem benam, doch kon van den anderen kant getuigen dat lafheid mij nooit zou hebben weerhouden den gemeenen last met de anderen te torschen. Daarbij heb ik mijn roeping nimmer opgevat als een soort uitverkiezing, die mij uit zou sluiten van het lot der mijnen — integendeel —! wel als een

verplichting die mij nauwer en in een hooger zin aan hen verbinden zou en mij reeds verantwoordelijk stelde voor hun wel en wee.

Op het voorbeeld mijner moeder immers stond ik onder hen standvastig een optimistische verklaring der beproeving voor en zocht ik het meest weezinwekkend en demonisch element erin te doen zien in verband met een eeuwig, alwijs en goedertieren Bestuur.

Ik waarschuwde hen: dat de verlossing op hetzelfde moment oneindig nabij kon zijn, als de mensch zelf oneindig ver zou kunnen wezen; dat het geluk dat men blindelings vindt oneindig kostbaarder zou wezen, dan hetgeen men najaagt en het zoeken soms niet eens waard is; ook, dat men nooit zoo ongelukkig is dan wanneer men zich ongelukkig voelt. Zeker is dat ik mij door deze verhouding ten opzichte van de beproeving onbewust en als vanzelf een onafhankelijkheid en los-zijn van het tijdelijke eigen maakte die mij geestelijk inspireerde; een zekere onverschilligheid tevens voor het stoffelijke die, bij de verliezen die wij leden, mijn broer des te meer irriteerde naarmate ik mijn toekomstplan voor hem verborgen hield. Ik deed hem groot onrecht door hem juist die waarheid te onthouden, welke wellicht in staat geweest zou zijn hem jegens mij te genezen in plaats van zich aan mij tot bloedens toe te wonden . . .

Ik ben uit mijn eenzaamheid getreden om het geluk te zoeken en treed er weer in terug om het te vinden.

Als ik over eenzaamheid spreek, bedoel ik die, welke méér inwendige onvoldaanheid en leegheid is dan ruimtelijke verlatenheid en verlies van vrienden en verwanten: eenzaamheid die in ons diepste wezen is, waarin wij geboren worden, leven en sterven en waarin onze gefaalde verwachtingen en gebroken wen-

schen als spookgestalten weerkeeren om ons te verschrikken en te plagen dag en nacht.

Het geluk valt den mensch niet zoo maar in handen; het geluk is wat men er van maakt; dat van den waanzinnige is: dat hij voor zijn waan een zin vindt; daarom lacht hij!

Jean-Luc, waarom schreit gij?

Bedenk het wel: tranen zijn onbeschaamd; in haar ligt de zichtbaarheid van uw leed!

Of van mijn vreugde?

Van uw vreugde én uw leed!

Ik zal er mij niet voor schamen.

Zou uw geluk zoo groot zijn, o Paul en Anne-Victoire, indien gij niet dacht dat ik ongelukkig was of als gij wist dat ik ondanks al mijn kwellingen gelukkiger was dan gij? Verwondert u niet! Eén vorm van geluk is zijn ellenden lief te hebben en met voeten, druipend van zeerte, terug te verlangen naar een land dat men nooit aanschouwd heeft.

Ik raaskal!

Misschien heb ik voor mijn waan een zin gevonden die mij verbijstert. Misschien! Doch mijn voeten kwellen mij zeer.

Geen stem uit een andere wereld heeft mij geklonken; geen geheimzinnige liefde heeft mij gebrand. Ik was een knaap als al de anderen; een beetje bedroefd weliswaar; een beetje te wijs misschien en te bejaard voor mijn jaren en daarom door anderen gemeden; doch een die zich op sommige momenten in lach en scherts bevrijdde; in liederen en luim; die zich na buien van uitgelatenheid spoedig weer herinnerend, verlegen stond te vragen. Ik was zeventien toen ik, na de breuk met mijn broer, in huis kwam bij een oom van moederszijde die voor priester gestuurd had en mij verder in die vakken zou bekwamen welke

noodig waren om mijn studies voort te zetten aan de Sorbonne. Met mijn tante bewoonde hij een landhuis aan den weg naar Rouen gelegen: een soort mausoleum tusschen groene acasia's, met een torentje scheef er op als een gewonden ruiter. Van buiten witgekalkt, was het van binnen bruin van ouderdom: een huis in ontbinding; een dat zich van binnen opvrat van verveling. De witkalk schilferde van de muren, de verf van deuren en ramen; de steen zelf verpulverde; zand en houtworm regende van boven, ritselde op mijn boeken, jeukte op mijn hoofd, in mijn hals en kraakte tusschen mijn tanden.

En mijn oom verwonderde zich niet maar klopte geduldig het stof van zijn schouders, blies het van zijn bord, uit zijn drinkglas, van de tafel en van de groote rekenboeken, waarachter hij gewoonlijk zat in zijn boezeroen, met zijn kaal jasje achter hem als een vleermuis aan een spijker.

Schilderijen en platen waren voor en na van de wanden gevallen, omdat de muren de haken niet hielden of de snoeren braken en er was geen moeite gedaan om ze weer op hun plaats te brengen. De huisraad, tot het zilveren vaatwerk en het kristal toe, was geleidelijk naar den zolder verhuisd, waar muizen en ratten dag en nacht hun afschuwelijke galoppades uitvoerden, zonder dat mijn oom of tante ook maar iets schenen te merken van de verschrikkelijke ironie dezer dieren.

Enkel het hoogstnoodige was nog in gebruik en wat wegens gebrek of ouderdom zichzelf afdankte, werd niet door nieuw vervangen. Het overbodige, zeide mijn oom, ruimt zichzelf op en roeit zich wel uit; deze was een van zijn schaarsche meeningen die hij zelfs met eenige voorliefde te kennen gaf.

Want hij was een man zonder een enkele behoefte, zonder één hartstocht; een model van een burger met een rond, glanzend hoofd, kaal bovenop en met een dikke krans van rossig haar.

Ofschoon zeer rijk, naar men beweerde, en immer achter de rekenboeken, kon niemand van hem zeggen of hij gierig dan wel edelmoedig, vriendelijk voor anderen of beminnelijk ingenomen was met zich-zelf.

Mijn tante, met de zwaarbehaarde, bedroefde bovenlip, was een groote, donkere verschijning en gold in haar omgeving voor de geheimzinnige matrone die biddend winter en zomer langs de landwegen zwierf, met buien van haast verkwistende milddadigheid.

Halve dagen sloot zij zich op in een of andere kamer zonder dat mijn oom zich over haar bekommerde of zich zelfs afvroeg wat zij deed. Kwade tongen zeiden, dat zij zich overgaf aan dronkenschap doch daar ik haar nimmer anders zag gebruiken dan een weinig wijn met water gemengd, denk ik dat het aan haar droefheid was, welke ook een dronkenschap is dat zij dien laster dankte. Zij heette ontroostbaar over het verlies van een eenig kind, jaren geleden, dat de hemel haar vroeg ontnomen had.

Door het huis gaande als een slapende of met het hoofd hier en daar aan den muur geleund, hoorde men haar dikwijls zuchten en het gebeurde meer dan eens dat zij tranen uit de oogen wischte wanneer ik haar naderde. Zij was gewoonlijk slordig en dan nog zeer ouderwetsch gekleed; winter en zomer in dezelfde verschoten gewaden. Wanneer zij het huis verliet hulde zij zich in een lange falie, het hoofd in de kap of bij zomerweer in een sluier van zwarte kant.

Een der eerste dagen reeds moest ik met haar de wegen op, de kerken en de veldkapellen langs waar zij bidden en offeren ging om den vrede des harten te hervinden. Sedert kwam zij, weer of geen weer, soms op de onmogelijkste tijden aan mijn kamer kloppen en volgde ik gewillig en met medelijden deze versomberde vrouw soms uren lang, waarheen haar hart haar ingaf te pelgrimeeren.

In stilte meestal gingen wij naast elkander voort, de verwonderde en wel eens lasterlijke blikken der landlieden trotseerend: zij biddend verdiept in haar falie en ik denkend en droomend, verteerd door onuitsprekelijk heimwee soms naar huis, naar mijn vader, naar al wat ik achterliet, vol bekommering, schuldbesef en zelfverwijt. Waar wordt men meer vergeten dan waar men misdaan heeft? Wat had ik misdaan dan dat men mij zoozeer vergat?

Het lopen dat mij immer bevrijdde, vermoeide mij meer en meer in den muffen geur dier mysterieuze falie en keer op keer rezen ontstellende vragen in mij, waarop ik geen antwoord wist of niet antwoorden durfde. Wat bewoog mij? Welk een dwaas verlangen opeens naar den glimlach van een kind, naar de hand van een vriend in de mijne!

Waarom zocht ik naar oogen?

Welken dorst zocht ik te lesschen?

Ja, wat bewoog mij om, terwijl mijn tante eindeloos bad, met kinderen te willen spelen aan den rand van een boschje en tusschen hen neer te zitten met een dwaas verhaal?

Ik heb den indruk dat er tijden zijn in het leven van een mensch dat hij geleefd wordt en slechts van ver aansprakelijk is voor de duistere driften en kwellende vermoedens waarmee hij zich af-tobt. Welk een verbijstering opeens in alle hevigheid te moeten ontdekken dat men een mensch is; een man.

In een ijle verwarring van verstand, gemoed en verbeelding, begon ik te twijfelen aan mijzelf en verloor de toekomst haar glans waaraan ik mij tot dan toe bedronken had.

Ik miste den droom die wenschen tot werkelijkheid maakt en verarmd aan de eene groote verwachting die mijn leven gevuld had, voelde ik mij eenzaam en onvoldaan, verbitterd, daar alle zekerheid in mij zich oploste in schuim en schijn.

De diepste eenzaamheid had mijn voet beroerd; daarachter is enkel nog de wanhoop; de eenige eenzaamheid trouwens waarvoor mij God bewaard heeft.

Thuis gekomen trok ik mij terug in mijn verfoeielijke kamer op het Westen boven, met den appelboom voor het venster en de lange klimoptrossen vol musschennesten, balanceerend in den wind. Ik vond er niets dan de muffe verlatenheid van een rommelig en vochtig kabinet met beschimmelde, meest ascetische boeken, met gravuren aan de wanden en een duistere haard die rook naar kilte en roet. Daar, bij het getier der musschen en de verveling der krekels in de muurspleten, besteedde mijn oom de uren dat hij niet achter de boeken zat of boodschappen deed aan mijn onderricht en las hij me, als tegengift waarschijnlijk op de profane wetenschappen, voor en na een hoofdstuk uit Frans van Sales of een of ander devoten humanist.

Hij behandelde mij met hetzelfde respect dat alle dingen die maar naam hadden van hem schenen te vragen: zooals hij zijn jasje van den spijker nam en aan tafel zijn glas opnam: met de toppen zijner vingers. Hij bewaarde een afstand die geen enkele toenadering toeliet en muntte uit door een ontstellend gebrek aan jeugd, aan humor vooral.

Wat kan men een Christen nog meer verwijten?

Toen hij eens — aan de leegte mijner oogen of mijn opvallende magerte wellicht — bemerkte hoezeer de eenzaamheid mij kwelde, bekende hij mij: dat hij nooit eenzaam was, wijl altijd met zichzelf of met de rekenboeken. Hoe meer ik hem leerde kennen, hoe grooter raadsel mij zijn mislukte roeping werd; daar hij echter zelden of nooit over zichzelf en zijn verleden repte en hij er, bij al zijn oogenschijnlijke beminnelijkheid, de man niet naar was zich door onbescheiden vragen te laten praaïen, bleef ik even wijs, ook nadat mijn tante op een onzer bedetochten mij eens de in

haar algemeenheid verbluffende openbaring gedaan had: dat mislukte roepingen immer ook mislukte echtgenoten waren. Sober tot in zijn woorden toe, sprak hij niet meer dan strikt noodzakelijk was; ook niet tegen mijn tante die hem niet meer teruggaf dan zij hem schuldig was. Ieder leidde zijn eigen bestaan, dat geen van beiden moeite behoefde te doen te verdedigen: twee gesloten heilighdommen met ieder zijn verborgen ritueel.

Gij kent ze wel, deze oogenschijnlijk zoo gelukkige doch in waarheid tot den dood toe van elkander vermoeide man en vrouw; niets ontbreekt hen op deze wereld dan juist dat eene dat hen alles doet missen om te zijn wat zij schijnen.

In de lange winteravonden ging mijn oom met de musschen naar bed en het gebeurde dan wel eens dat hij, wanneer de tante en ik nog wat nazaten bij de lamp, uit zijn bed gestapt kwam en zonder één woord het licht tusschen ons beiden uitblies om daarna weer te verdwijnen zooals hij gekomen was: zonder eenige verstoordheid te doen blijken, met denzelfden sereenen glimlach als waarmee hij een streep onder een rekening trok of de pen stak achter het oor. Toen ik mij tegenover mijn tante eens verwonderde over de edelmoedige vrijgevigheid die zij in weerwil van den oom jegens armen en kerken betrachtte, vernam ik dat zij buiten gemeenschap van goederen gehuwd waren en dat zij zich deze eenige buitensporigheid niet ontzeggen kon terwille van haar man, hoe zuinig hij overigens haar goederen beheerde waarvoor zij hem dank wist: weelderige wijnbergen in de buurt van Angoulême, de stad harer jeugd.

De aalmoes verkwikt, zeide zij mij, en stilt de pijn, zooals ook het bidden langs den weg bevrijdt; naar de pijn echter liet zij mij gissen of veronderstelde die genoeg bekend. Zij gaf tot rust van haar eigen ziel en van die harer overledenen, wier namen zij me met eerbied noemde en wier sterfdagen zij alle door aalmoezen en

missen herdacht. Wanneer zulk een dag was aangebroken, zat zij in alle vroegte reeds in innig verkeer met een onzichtbare werkelijkheid tot wie men haar nu eens verdrietig en dan weer opgelucht kon hooren spreken of fluisteren. In haar alleenspraken, soms vol lach en scherts, scheen zij mij een heel andere te zijn dan de ingekeerde en pompeuze matrone die ik kende en luisterend of niet vernam ik vele dingen uit haar leven die zij anders voor geen prijs aan wie ook zou hebben overgeleverd. Zulke dagen behoorden tot de troostrijkste van haar leven en de zekerheid met een andere en betere wereld te verkeerren, was haar dan zoo zoet dat zij slechts met groote moeite en weerzin terug vermocht te keeren tot de werkelijkheid van haar aardschen dag.

Over mijn oom sprak zij zelfs in haar heldere dagdroomen nimmer; zijn naam werd niet genoemd dan een of tweemaal misschien als ik in den persoon die zijdelings met „hij” en „hem” werd aangeduid, mijn oom Theophile meende te mogen erkennen. Het was, indien ik me goed herinner, in verband met een zeker religieus avontuur rond Port-Royal, wiens hardvochtige gestrengheid hij vroeger met eenig vuur zou aangehangen hebben, met den eenigen hartstocht wellicht die hij gekend heeft.

Hoever intusschen was deze al te gemoedelijke Christen verwijderd van elk dogmatisch en vooral strijdbaar Jansenisme!

Het kostte moeite hem nog in eenig denkbeeldig verband te zien met den grimmigen Arnauld of zelfs met den voorzichtigen moraliseerenden Nicole van de beruchte vijf artikelen.

Tot mijn schaamte moet ik bekennen dat ik de alleenspraken mijner tante wel eens beluisterd heb met de begeerte om dingen te vernemen die de teleurgestelde roeping van mijn oom konden motiveeren; doch daar hij, zooals ik reeds opmerkte, geen plaats in haar herinnering scheen te hebben, bleef hij voor mij het beminnelijk mysterie of, als gij wilt, de gelukkige mislukking die,

nooit gehaast en nooit bedrukt, cijferde, onderrichtte, boodschappen liep en zich onveranderlijk eerbiedig (onverschillig?) gedroeg jegens allen en zijn vrouw. Zij van haar kant beantwoordde zijne correctheid met dezelfde plichtmatige reserves en door geen enkel goed of kwaad woord heb ik ooit kunnen merken dat zij in elkanders belangen of gevoelens traden. Hij had zijn eigen verkeer; zijn dag stond nooit stil; zij had het hare meer met de dooden dan met de levenden; de enkele lieden die het huis meer uit noodzaak dan uit genegenheid bezochten, werden door beiden om beurten te woord gestaan met die doodelijke belangeloosheid die den omgang tot een kwelling maakt.

Over de vorderingen die ik in de studie maakte en de diepere dingen die mijn leven raakten, bekommerde mijn oom Theophile zich niet; (waarover bekommerde hij zich wel?) hij had goedkeuring noch afkeuring en onder de vakken die hij gaf geen de minste voorkeur. Wanneer hij moraliseerde — een moralist dat was hij in zijn diepste wezen — geschiedde dit in de ruimte, zeer rond mij heen en met denzelfden plechtstatigen ernst waarmede hij bij het avondmaal de kruimels van zijn brood in de hand verzamelde en in den mond stak.

In zijn bidden was hij noch de Pharizeër, noch de tollenaar maar de man die, door goed noch kwaad gekweld, zich voor God volkomen op zijn gemak voelde en in de minste details rekenschap gaf van zijn rentmeesterschap.

Hij was een dier zelfverzekerde gelovigen die, zonder de anderen catagorisch uit te sluiten, de practische belichaming zijn der ketterij van het zeer klein getal der uitverkorenen; een diergen die zoo ver verwijderd zijn van het mystiek ideaal van den Christen, dat zij, hinkend op het eene been der gerechtigheid, niet eens meer weten dat zij het andere verloren hebben en bijna te helder en te verstandelijk geworden zijn voor het Godsrijk.

Hij was voor wat hij doorging: een vrome gierigaard zonder hardvochtigheid; een kameel voor het oog der naald; doch een blinde kameel; een beladen dier.

Zoo werd hij door zijn omgeving beoordeeld en niet gansch veroordeeld; meer met ironie dan met wrok beschouwd, omwille ook zijner vrouw die hem achter zijn rug verlichtte. In het oog der kleine lieden die sprokkelden in zijne bosschen en van tusschen de takken zijn wildernis beloerden, was hij zeker niet zoo ellendig als zijn buurman van rechts, de markies of de freule van links met de vele honden. Even ongevoelig voor lof als blaam of wat de menschen van hem dachten, ging hij ongehinderd zijn rechten weg, zonder doel en dus zonder haast, rechtop want zonder berouw of verwijt.

Indien hem iets beheerschte, wist niemand wát; hij maakte den indruk van te moeten zijn zooals hij was: zonder één moeilijkheid, zonder andere mogelijkheid: een naald die nimmer afweek; een peillood dat niet slingerde. Nog begrijp ik niet hoe ik, getrokken naar alle horizonten en bedelend met hart en oogen om warmte, genegenheid en glans en daarom soms inwendig zoo mateloos gekweld, bijna twee jaren in dat luchtledige heb kunnen leven; nog altijd echter is dat melaatsche, windstille huis aan den heuvel bij Rouen het tooneel mijner meest benauwende droomen. Wanneer mijn gemoed tot stikkens toe beklemd raakte, weet ik vele avonden nog dat ik snakkend naar adem (of was het naar meer?) de kamer ontvluchtte en ronddoolde onder regen en sterren; loopend zonder doel of einde; huilend soms en luidop mijn ellende klagend en God bezwerend de offers te aanvaarden van mijn hart: opdat mijn toekomst mij weer mocht wenken als weleer of de kleine ster van een zekere hoop op later.

Terwijl ik mij met een aan vraatzucht grenzende begeerte op studie en boeken wierp, verengden zich mijn geestelijke verge-

zichten meer en meer en, dubbel belast met de zwaarte van mijn bedroefdheid en eenzaamheid, zonder voldoende begrip en geduld voor de onnaspeurbare werking en het juiste moment der genade, geraakte ik steeds dieper verward in het labyrinth van twijfels en vragen, zonder uitzicht. Neergedrukt naar de aarde en in het haast aanhoudend gezicht der ontstellende mogelijkheden die ik in mijzelf ontdekte, (o, Vat van ongerechtigheid!) faalde mijn bidden geheel en al, dat meer dan een heilig verlangen is en dus zonder weerklink bleef.

Waar de zin mijner roeping verduisterde, zag ik met verhevigde scherpte den onzin van al het leed en de teleurstellingen die ik ervoor had willen dragen en ontdekte ik, vernederd in mijn heiligste bedoelingen, deze eenvoudige doch bittere waarheid: dat God niet op mij stond te wachten. (Of vergiste ik me weer?) Zooals de tante kerken, kruisen en veldkapellen, liep ik de biechtstoelen in den omtrek af om den vrede des harten te zoeken; (welk een kostbare gave der kinderen Gods!) maar niemand wilde mijn nood verstaan. Alsof de duivel ermee speelde, deed niet één der vele abbés, waarbij ik mijn toevlucht zocht, ook maar de minste moeite om mij te begrijpen, laat staan te genezen; want de een hield mij voor een simulant, (de duivel is de aap van God) meende ik, de ander voor een poseur en een derde weer voor een geestelijk overspannene. Niet één bevroedde mijn werkelijke ziekte, den schrijnenden nood der ziel die zwevend boven afgronden een steunpunt zocht en een licht.

Daarbij kwelde hun nuchterheid en zelfingenomenheid mij ongemeen; vooral wanneer zij me schijnbaar argeloos schenen te vragen naar de soort en hoeveelheid wijn dien ik gedronken had of naar de boeken waarin ik al die gruwelen placht te lezen. Ook zij deden mij duidelijk blijken, dat zij niet op mij te wachten stonden en dat de kerk van Christus, desnoods ook zonder mij,

zou blijven voortbestaan tot aan het einde der tijden. Hoeveel zielen zij intusschen aan deze gevaarlijke zekerheid offerden, bleek voor hen van geen belang te zijn, dacht ik in mijn verbittering; en mijn toestand werd er niet beter op.

In allen zonder uitzondering haast zag mijn verscherpte, critische blik zich de middelmatige mensch ontpoppen die, zelf onkwetsbaar, kwetst zonder het te weten of de gepatenteerde burger in soutane met zijn ingeboren afkeer van problemen.

Zoodra ik zelf geen reden meer kon geven van de dingen der natuur en der genade, werden zij onrustig; zij bleken het vraagstuk mijner roeping niet aan te durven en zonden mij telkens heen met een slag in de lucht.

Een kanunnik van de kerk van Rouen in wien ik eindelijk een wijs en bedachtzaam raadsman meende gevonden te hebben — een priester met lange bleke handen en een gekweld gelaat — verloor ik onherroepelijk toen hij een glimlach niet kon verbergen bij een mijner liefste overtuigingen: dat een bereidvaardige wil het natuurlijk kenmerk is eener roeping. Nimmermeer heb ik zijn hand gekust omdat ik dacht dat de duivel, die mij overal achtervolgde, zich verried op zijn gelaat.

Het was een verschrikkelijke tijd waarvan ik verhaalt; aangevochten door het kwaad, op een kruispunt van wegen, in verslagen duisternis en met een onweerstaanbare trek naar mijn huis en bloed.

Want de weinige berichten die vandaar kwamen, lieten niet veel twijfel over omtrent den geleidelijken doch zekeren ondergang van ons bestaan en den verbitterden strijd die ertegen gestreden werd. In de hulpelooze brieven die mijn vader mij nu en dan schreef, stamelde hij zoo goed als hij maar kon aldoor de woorden na van den man Job, wiens boek mij steeds dierbaarder en angstwekkend helder werd. Alleen was de duivel die ons kwelde,

dacht ik, geraffineerder, wreeder; (mag ik het zeggen?) christelijker wijl niet zoo oud-testamentair, niet zoo plomp, doch hartverscheurend en tot op den bodem der ziel . . .

Een mensch kan veel verduren en God gaat ver met hem; hoe stelt Hij soms teleur . . .

Doch ik wil niemand ergeren.

Weer zie ik in den geest het doodstille huis op den heuvel onder regen en sterren, met zijn blinde vensters, zijn gebroken ruiten; daar werd ik bezocht meer dan ik verhalen kan.

Daar staat het nu in den Novembermist; in een reuk van natte aarde, dorre bladeren en salpeter: een mausoleum van een vergeten koning reeds lang tot stof vergaan. De acasia's zijn kaal en de appelboom en in het klimop huiveren de musschen en weven de spinnen hun webben. De vogels trekken er over dezen avond als over ieder huis, waarin geleefd wordt en geleden. (Geleefd én geleden). De honden blaffen achter de bosschen als iedere avond: het eene leed roept het andere op en houdt het wakker; de runderen staan te hoesten in de duisternis. Daarginds gaat een man naar bed; (en welk een bed, mijn God!) zijn rekening klopt; hij is voldaan en bidt zijn avondgebed. Hij is een Christen.

In de duistere kamer beneden zit een vrouw, zij strekt de armen eindeloos uit; zij wringt de handen in den schoot; het hoofd zakt. Zoo zit zij in de duistere kamer en bidt (nog altijd?) om den vrede des harten.

Nog altijd!

IV

IK WEET NIET MEER HOE IK ONTKOMEN BEN EN of het een morgen was, een middag of een avond; doch ik had de uren geteld en de wegen wel duizendmaal in den geest gedaan die ik loopen moest om bij mijn vader te komen.

Trekkend door het voorjaarsgroen bevrijdde ik mij van mijn troebels en twijfels; de natuur kwam mij genezend tegemoet; het spel der kinderen op een dorp; een klok die plechtig den avond inwijdde.

En op een middag toen het herkauwende vee loom lag in de schaduw der olmen zag ik, het vaderlijk landgoed naderend, mijn vader van ver reeds voor het venster zitten. Wuivend met de hand stond ik stil op het voetpad; hij scheen mij niet te herkennen en verstak verlegen het hoofd als een die schuw is gezien te worden. Toen ik even later klopte op de ruit zag hij wezenloos met groote oogen op en werd mijn glimlach niet beantwoord; eerst toen ik zijn handen genomen en hem omhelsd had, herkende hij mij en begon hij, mij aldoor bedroefd aanziende, zacht te snikken.

Het duurde lang voor hij zijn gemoed te boven was en hij, luisterend naar mijn vertelling en het doel van mijn komst, met een glimlach mij zeggen wilde dat het goed was.

Jongen, zeide hij keer op keer, mijn hand drukkend en schudde dan het hoofd als een onwetende weer.

Zoo zaten wij bij elkaar; hij luisterend en ik uiterlijk luchtig verhalend, maar van binnen vol zeer.

Mijn zuster verwonderde zich toen zij mij zag; zoo ongemerkt was ik binnengekomen; zoo onverwacht. Bij het middageten

waren wij slechts met drieën en zag ik dat mijn vader geholpen moest worden; zijn handen beefden zoozeer. Hij schaamde zich; maar ik hield mij alsof ik niet merkte hoezeer hij in alles als een kind werd. Alleen mijn zuster zag mij verdrietig aan terwijl zij hem geduldig voorthielp opdat hij niet zou morsen.

Ik dacht aan de thuiskomst van den verloren zoon; een stille en gedempte vreugde; een sprakeloos feest; een verzwegen middag en een verzwegen avond onder het ouderlijk dak met daarbuiten het rumoer van mannen, wagens en afgespannen paarden in de ondergaande zon en de schaapherder die de schapen en nieuwe lammeren binnendreef in de kooi.

Mijn zuster die het toezicht had in de stallen (mijn God, wat een kommer reeds op haar gelaat!) kwam laat uit de keuken met het avondmaal en toen de lamp al brandde kwam ook mijn broer met een armoedigen reuk in zijn kleeren van vee en aarde.

Ik stond op om hem de hand te reiken. Jongen, zeide mijn vader naar mij wijzend; wij gaven elkaar zwijgend de hand en aten. Mijn zuster die naast vader de plaats van moeder had ingenomen was stil en behulpzaam; mijn vader geheel bij de spijzen en speurend nu eens naar mijn broer dan naar mij of wij zijn ongemak merkten. Na het eten stond mijn broer nog vóór het bidden op en verliet het vertrek; even later hoorde ik hem den landweg oprijden den avond in. Ook mijn vader hoorde het; hij luisterde tot de hoefslag verklonken was. Daarna zei hij me goeden nacht. Mijn zuster bracht hem naar zijn kamer. Kind, zeide hij, laat ons gaan en ik bleef alleen met het Oog in den driehoek dat mij scherp aanzag van boven de deur. God ziet mij, stond eronder geschreven, hier vloekt men niet . . .

Dien nacht weer sliep ik bij mijn vader. Boven gekomen vond ik hem reeds in een diepen slaap. Voor middernacht echter ontwaakte ik van de kou en zag ik hem in zijn nachtkleed voor het

open venster staan, tastend met de hand. Vader, wat zoekt gij? vroeg ik hem; waarop hij zich weer schuw neerliet in bed en rillend in de dekens kroop. Even later echter rees hij weer schielijk overeind en daar ik hem weerhield op te staan, bleef hij met opgetrokken knieën rechtop zitten staren in de duisternis. Tegen den morgen vond ik hem met geopen den mond achterover in slaap gevallen in het kussen: een grijsaard. Nadat ik een deken over hem geworpen had ontwaakte hij even, zich verslikkend in zijn speeksel en sliep weer in.

De schemering trok melkwit door den hemel waarin de maan onderging en op de binnenplaats was reeds gedruisch van stemmen en stonden mannen in driftige woordenwisseling verzameld bij den paardenstal. Vincent, de kleine Cossie en de koewachter herkende ik; de anderen waren vreemden. Half gekleed zag ik mijn zuster bleek uit den stal komen en op de huisdeur toe; Gilberte keek door het dakraam van het kookhuis waar de meiden sliepen. De koewachter riep het haar toe: de Arabier moest afgeslacht worden; de achterpooten lagen slap met doorgesneden pezen. Maar de schuldigen, meende hij, zouden wel in de Rietvelden te vinden zijn of bij die van den waterkant en hij dreigde met de vuist. Daarna zag ik dat het dier naar buiten gesleept werd het erf op, onmachtig slaande met den kop terwijl de hond naar hem blafte, de baard vol bloed.

Toen een der mannen een mes uit den riem trok, liep ik naar buiten de laan in waar ik zag dat achter het bakhuis een kuil gedolven werd. De schaapherder stond er bij in zijn versleten jas, naar den hemel turend. De kleine Cossie werkte in de kuil.

Zoo gaat het, hoorde ik, als men die lieden tart; en terwijl hij zijn schop liet rusten op den rand: wat doet hij onder hen? Het is nooit gehoord dat een van „de Torentjes” zich zoover verliep. Ja, ja, zeide de schaapherder en ging de kooi ontsluiten waaruit

grauw en wit de groote en kleine dieren roepend de wei instroomden; de ouden hals over kop en de lammeren speelsch, met dwaze sprongen. Een dag was begonnen als van ouds, met zijn gewone bedrijvigheid in de vroegte; hoeftgetrappel, geloei van vee en rinkelende emmers: het oude, vertrouwde leven dat helaas! niet zonder schaduw was.

De knechten kwamen de poort uitgetrokken met den dooden Arabier op de ploegslee geladen: Vincent voorop die hem in den grond deed tuimelen met onmiddellijk aarde erop, waarna ieder weer stom naar de dagtaak keerde die hem wachtte.

Want de nevelen intusschen waren reeds opgetrokken van de velden en over alle dingen stond glanzend en blauw de dag.

De malle jongen zat alweer te knikkebollen op zijn steen onder de poort en op den drempel van den paardestal zaten een paar dikke katten te likken aan bloed. De knechten rosten of tuigden zwijgend de paarden; in den koestal heen en weer spoot de melk dof in de schuimende emmers en Vincent dreef den jongen, waar hij geen goed van wist, als een hond naar het karnrad.

In de huiskamer stond mijn broer met zijn brood in de hand aan tafel; ongewasschen nog en met verwilderde haren; een ruige boer: groot, breed in de schouders; de geduchte armen tot over de ellebogen bloot en behaard uit zijn wambuis.

De stem van mijn zuster klonk driftig uit de keuken: Vincent wacht de bevelen! — waarop hij nog haastiger zijn brood naar binnen slokte met nu en dan een slok wijn. Toen ik hem goeden morgen wenschte, (klonk mijn groet als ironie?) trapte hij vloekend naar den hond die te hunkeren zat naar zijn handen en beantwoordde hij norsch mijn groet. Zijn gelaat stond verwrongen. Ik had medelijden met hem. Ik zag dat het Oog in de driehoek stralend op hem neerkeek; helder nu als blauw glas. De jasmijn was opengegaan voor het venster. Ik zocht een goed woord voor

hem. Jammer, zeide ik . . . doch zijn mond afvegend met den rug der hand liep hij haastig naar buiten en de hond hem na.

Gilberte bracht mij mijn ontbijt; met geveinsde vriendelijkheid meende ik en een zekere achterdocht die mij ontstemde; later kwam mijn zuster die van kleed verwisseld had voor zij verschijnen durfde, nog bezig met de haren; zich verontschuldigend doch zonder eenig blijk van genegenheid (waarom men immers niet vragen, niet bedelen kán hoezeer men er ook naar hunkert!) We hadden je nog niet terug verwacht, zeide zij koel en onverschillig en zag me rustig in de oogen alsof ze wachtte dat ik haar mijn bedoelingen zou kenbaar maken. Daar ik niets te antwoorden wist, (wellicht dat zij niet de minste gedachte heeft gehad om mij te kwetsen) verdween zij in de keuken en liet mij alleen als iemand aan wien men tijd gunt om zich te bedenken- (Ik was zeer gevoelig, en dan is er immers groote kans zich in anderen te vergissen).

Het antwoord kwam (gelukkig!) te laat; een scherp verwijt.

Ik voelde mij vernederd (altijd hetzelfde) doch nadenkend veranderde mijn verontwaardiging in milde vergevingsgezindheid en begon ik haar te verontschuldigen. Mijn stemming was nimmer zoo buig als dien dag; diepe donkerten en helle klaarten wisselden elkander om beurten schielijk af. Ik zag haar jeugd versomberd door den algemeenen last waaraan zij ver boven haar jaren en krachten had te dragen. Meer dan één ander door de omstandigheden bedrogen, had zij zwijgend een veel te zwaren post betrokken waarop zij verbeterd stand hield; daarbij was zij te trotsch dan dat men haar beklagen zou. Alles missend wat een jeugd zoet maakt en verrijkt, was zij opgegroeid tusschen werkvolk en vee, zorgend in keuken en stal terwijl niemand eraan gedacht had om haar die ontwikkeling en manieren bij te brengen waarop zij volgens haar stand en de traditie van het huis recht

had. Vader had haar aan de hand gehouden toen na het sterven van moeder een tante haar mee had willen nemen naar een kost-school en zij had vader niet losgelaten . . .

Neen! haar hardheid jegens mij kon haar niet aangerekend worden; haar moest veel vergeven worden!

Beschaamd door haar houding gevoelde ik mij meer dan ooit als een voortvluchtige en met weerzin etend van wat men mij had voorgezet, streed ik tegen de bekoring van allerhande verwijtende, sarrende en hoonende stemmen: dat ik een illusie najoeg, een kwade ingeving van mijn hart en dat ik om mijn hooghartigheid uit te vieren, een lafaard geworden was en een verrader van de mijnen aan den rampspoed.

Minder dan een bedelaar dus was ik in dit huis, waar ik den moed nog vond om naar genegenheid te vragen bij hen die mij den stoel waarop ik zat benijden moesten en het brood dat ik in den mond stak misgunnen; een lafaard immers; een verrader!

Doch het was niet uit lafheid alleen, getuigde ik met de hand op de tafel, dat ik hen verlaten had om in den vreemde een weg te gaan dien ik erkend had als van God gewild. Had mij geen licht van hoogerhand geblonken en wat wilden zij waar God mij riep in den aandrang mijns harten, den wil bereid? Dachten zij mij meer begenadigd dan zijzelf? Hoe vergisten zij zich! Wie van ons had het meest geofferd; wie ging het zwaarst belast? — En dat voor een rampzalige illusie; een hersenschim? Ik was recht gesprongen.

Mijn God, riep ik, oog in Oog! Zóó zijt Gij niet! — Neen! zoo ben ik niet, zeide mij eene stem zeer rustig.

En ik? Gij doet niet dwalen; Gij misleidt den mensch niet!

De stem weer: Ik leid hem buiten alle menschelijke berekening en tegen alle verwachtingen; ook zonder u doet God zijn wil! (Alleen dit laatste heb ik te laat erkend).

Schoon gewasschen van alle verwijt en boven mijn twijfels weer verheven, zat ik hooghartig neer op den stoel en aan de tafel waarop ik evenveel recht had als de anderen; niet meer als een bedelaar, een lafaard of een dief (het Oog had getuigd) maar als een kind des huizes dat zijn naam kon doen gelden.

De eene bekoring was voorbij doch een andere reeds daar!

Maar mijn recht, hoe zou ik het doen gelden? En bij wien?

Indien ik op zou staan om te spreken en om mij te verdedigen, zou niemand naar mij luisteren en wanneer zij al luisteren wilden: wat zouden de gevolgen zijn?

Bitterheid, verwijt, krakeel en verdere tweespalt nog.

Geen der anderen begreep daarenboven iets van mijn heimwee, mijn tormenten, mijn ellenden, begaan als zij ieder waren met de eigen verdrieten.

Mijn vader? was hij niet als een slaapdrunkene; hoe zou hij mijn verlangens begrijpen, die den zin der dingen verloor? Hij zou mij aanzien en schudden met zijn hoofd als een onwetende en zijn droeve glimlach zou mij doen verstaan dat alles ijdel was: alle verzet, alle verweer en alle verlangen.

Jongen! . . . zou hij zeggen en mij niets anders leeren dan stom en dof te berusten, ieder in de eigen beproeving, waartoe hij gedoemd was.

Gedoemd? — Het woord viel me van de lippen toen ik hulpeloos rondzocht in de kamer en (waarom toen pas?) de plek ontwaarde waar wij geworsteld hadden, mijn broer en ik.

Welk recht zou ik bij hem kunnen doen gelden?

De moed ontzonk mij geheel en al bij zooveel bittere herinnering. Hoe dikwijls had hij die plek gezien en zich zijn nederlaag voor den geest geroepen? (Zijn nederlaag?) Hij was immers trotscher en dreigender opgestaan toen Gilberte en m'n zuster hem hadden losgebrouwen uit mijn klauwen. (Welk 'n ontluistering ligt er in dit woord!)

Hij zou zich wreken, dat wist ik; daarvoor kende ik hem al te goed. Hij zon op wraak; neen! hij wist het reeds hoe mij te vergelden. Waren wij niet van hetzelfde bloed en steeg de drift mij niet naar het hoofd alleen reeds bij het vermoeden dat ik miskend, ontrecht en verongelijkt werd? Want ik beeldde mij in dat ik den plicht had zijn verregaande aanmatiging te weerstaan, dat het niet verantwoord was mij als een hond te laten trappen; dat ik hem van zijn tyrannie moest genezen.

Doch ik miste den moed. En waarom dan tobde mijn verhit brein zich af in een spiegelgevecht zonder kansen? Hoe snel en overvloedig vloeien ons in die momenten de woorden toe, waarvan men evenzeer weet dat ze nimmer zullen klinken! Wat een innerlijke welsprekendheid, een scherpte van beeld en inzicht, een dronkenschap, een wellust en een tuimelen in het luchtledig. Dwaasheid!

Hoelang zou het nog duren voor ik begrijpen zou, dat het lijden ons niet geschonken wordt om ons te ontsieren maar om ons te veredelen!

Zeker, een der grootste genaden in een menschenbestaan is de hoogschatting der vernedering, die zelfs haar ellenden liefheeft. Wien is het geschonken zijn leven op te voeren tot dat verheven uitwendig en inwendig stilzwijgen, dat onrecht en hoon, laster en gesar, wrok en haat niet vermogen te breken?

Daarbij is er een zeldzame geoefendheid en scherpte van gehoor voor noodig, de stem van den duivel te onderscheiden als hij de stem onzer verongelijkte natuur nabootst om ons op te hitsen; zoo weinig gewoon zijn wij dat hij onze verdediging op zich neemt, dat wij een bondgenootschap sluiten met de bekoring als ze in ons voordeel pleit.

Wrokkend op mijn broer verscheen hij mij in zijn meest afstootende gedaante: in die van den onbeheerschten, gulzigen zwel-

ger en ik zag hem voor mij met den mond vol brood, kauwend als een dier. Mijn vader was immer een heer geweest en mijn moeder . . .

o, God! Opgesprongen in een kramp van pijn, liep ik naar het venster, mij verlossend van het beeld van afkeer dat ik mij geschapen had; de ban der verzoeking was gebroken bij het noemen van een naam alleen. De onzichtbare aanwezigheid der moeder drong zich op dat uur zoo heilig en verzoenend aan mij op dat ik sidderde van ontzag en schaamte. Schreiend tegelijk van geluk en ellende (o, dwaze mensch!) stiet ik het venster open. De geur der jasmijnen kwam naar binnen met het gejoel der vogelen; de voorjaarszon straalde over de velden en duizenden bijen gonsden om den perzikboom in bloei.

O, ik weet het nog wat mijn hart mij ingaf aan goedheid, hoe mededeelzaam ik werd, toen mijn doel mij weer plots verschenen was in dezelfde klaarte als weleer en bezit nam van gansch mijn wezen; ik herinner het mij goed hoe leugenachtig ook soms de herinnering kan zijn; hoe verbloemd en valsch!

Als een man (een engel?) des vredes zou ik handelen, als een die den vredeliefheeft en hem boven alles stelt; boven alle voorbijgaande waarde van bezit en naam; boven mijzelf: een man des vredes. Ik zou de handen nemen van mijn broer, hem omhelzen en zeggen: mijn broer, wat doen wij elkaar een leed! In Gods naam, waarom? Laat ons goed voor elkander zijn; laat alles tusschen ons zijn uitgewischt; geen enkele plaats meer voor wrok en toorn. Laat ons samen den last torschen die ons ieder afzonderlijk dreigt te verpletteren. Waarom spelen wij den duivel zooveel kansen in de hand en verspelen wij het eenige waarvoor het de moeite waard is te leven? Duld dat ik goed voor je ben, mijn broer. Mijn broer, zie mij aan. Neem bezit van mijn deel en zonder het voor je af voordat alles door vijandschap ten gronde zou gaan; doch

gun mij een plaats in dit huis, onder dit vaderlijk dak waar ik vrij en ongehinderd kan ademen en waar ik mij niet als een dief of bedelaar behoef te gedragen.

Hoe bitter als het hart geen aanspraak vindt!

Juist kwam hij met een gebroken ploegstaart op zijn schouders de laan in naar huis. Wat belette mij hem nu tegemoet te gaan en te spreken wat zoo mild was opgeweld? Het was of een duistere macht mij weerhield en ik geen voeten had om te gaan. Daarbij voegde zich naar gelang mijn broer naderde een even duister complex van angst, dat ik afgewezen zou worden, van vrees voor vernedering en van trots die zich niet laat buigen. Ik kòn niet! Ik mocht niet, fluisterde een stem in mij, waarbij nog de oude weerzin kwam: er zijn er die nimmer genezen; slechts schade en schande maakt hen wijs en een diergenen was mijn broer.

Helaas!

Waarom laten wij ons op zooveel oogenblikken van ons leven weerhouden om desnoods nog sentimenteel te schijnen, indien het baten kan? Waarom schamen wij ons, verstandige egoïsten en voorzichtige oogendienaars, beter te zijn dan ons verstand zelfs ons inspireert en luisteren wij niet naar het hart dat van nature (o, verstaat mij goed!) meer van God is en spontaan reageert op zijn inspraak?

Waarom komen wij altijd juist even te laat om onzen eigen rampspoed te voorkomen?

In het leven der menschen is dit een algemeen en fataal gebeuren; pas als de tijd van het hart verstreken is — soms in een fragment van één minuut — komt het besef onzer traagheid; de goede kans is echter voorbij en haar verzuim doet reeds zijn werk . . .

Het diepste en ook het beste in den mensch blijft steeds verborgen.

Wat zijn uw plannen? vroeg mijn broer mij even later, in de keu-

kendeur staande met het hoofd achterover en de handen diep in de zakken.

Wat kon ik hem anders antwoorden dan: dat zal je wel duidelijk worden! — even koud en vastberaden.

Zoo, beet hij me spottend toe, ik wou je er anders aan herinneren, dat voor kostheeren hier geen plaats is.

Ook niet voor een kind des huizes, beet ik van mij af, die daarenboven nog een zeker recht heeft hier?

Hij lachte met een verachting die mij ontstelde.

Het kan zijn nut hebben, voegde ik hem toe, je daaraan even te herinneren.

Schijnbaar zonder acht te geven op mijn woorden, sloeg hij met zijn onbeheerschte gretigheid een glas water naar binnen en vervolgde: van den morgen tot den avond wordt er hier gezwoegd om te redden wat er nog te redden valt; overal schieten handen te kort om ons den duivel van het lijf te houden.

Mijn zuster die van buiten kwam suste hem, omdat de meiden vanuit het waschhuis ons beluisterden; Gilberte die bij het vuur stond sloeg een kruis toen zij van den duivel hoorde.

Mij naar binnen dringend de woonkamer in, vroeg mijn broer mij grimmig in de oogen ziende met een donker vuur: Weet jij wat hier gaande is?

Ik schudde van neen.

God of duivel . . .! vloekte hij dof en de vuisten gebald liep hij driftig de deur uit. Tegelijk riep in de gang mijn vader dat hij op wilde staan.

Ik krijg de handen vol aan vader alleen, zei mijn zuster, naar boven gaande.

Jacqueline! riep deze weer ongeduldig met een stem van een kind dat begint te huilen.

U moet het hem maar vergeven, mijnheer, zei Gilberte met be-

zorgd gezicht in de kamerdeur staande.

Waarom zeg je mijnheer en niet Jean-Luc, Gilberte?

Och! schudde zij met de schouders en het hoofd buigend alsof zij zich bedacht: wat de eene mensch den andere aandoet geschiedt uit zwakheid, zelden uit boosheid. Doch ook de zwakheid richt onheilen aan, Gilberte, en zij is even verachtelijk als de boosheid wanneer zij deze in de hand werkt.

Een mensch is nooit verachtelijk, mijnheer, alleen om medelijden mee te hebben; den duivel moet men verachten . . .

Wanneer hij maar eenmaal getrouwd zal zijn, verontschuldigde zij mijn broer.

Getrouwd? vroeg ik verbaasd.

Met Pinksteren, zeide zij. Het zal een groote gerustheid geven in huis en een feest bovendien . . . Ja, waarom geen feest?

Wij hebben al zoo lang droef gekeken dat de rouw nu maar eens om moet zijn. De duivel haat niets meer dan een blij gezicht, lachte zij goedmoedig en verdween in de keuken waar de dwaze jongen bezweet van het karnen haar te drinken vroeg.

Op de binnenplaats gekomen, hoorde ik de meiden gichelen aan de wasch. Ik had geen enkele reden om te vermoeden dat het om mij was. Maar het lachen verwarde mij en dwars door den leegen veestal liep ik den boomgaard in en omdat ik toen weer meende dat het werkvolk mij bespiedde, den landweg op naar het dorp. Het was dwaas van mij, zoo te doen en te denken doch ik had eene behoefte aan bevrijding waaraan ik niet weerstaan kon. Ik wilde alleen zijn; ongehinderd loopen en denken over wat geweest was en geschieden moest. De thuiskomst had me teleurgesteld. Veel dingen van ver af zoo schoon verliezen hun glans van nabij; de menschen verbergen hun zielen, hun eenige glans meestal, en de beste verwachtingen falen.

Wee, den man van verwachtingen; wee, den droomer! Hem

wordt veel smart bereid. Hij is de meest weerlooze die zich denken laat want aan alle beproevingen staat hij bloot.

Ik heb eens iemand hooren zeggen dat de eenzaamheid een groote weldaad is en was toen geneigd om hem te gelooven.

Later echter heb ik ervaren dat die man haar nooit gekend heeft.

Hij zou den vrede genieten, de eenzame; hoe belachelijk! Eenzaamheid is het deel van den heilige en den zondaar; zij is zegen en vloek; een weldaad alleen voor wie haar dragen kan. Hoe grooter weldaad immers hoe meer gevaar om eronder te bezwijken. Alleen de heilige mag haar ernstig prijzen; alle anderen begrijpen niets van de kraai die hevig met haar snavel in den kruisbalk hakt. Wij zullen daarover hier niet verder spreken.

Het dorp lag doodstil in de zon met hier en daar een appelboom in tooi en het blinkende kruis op de torenspits.

Het marktplein was leeg met de oude lindeboomen waaronder ik als kind gespeeld had doch overal waar ik voorbij kwam, scheen het mij, was er bewogenheid achter de ruiten; aanduidingen en fluisterende gesprekken. De verlatene wordt achterdochtig; dit heeft hij met den doove gemeen; hij voelt zich nagegaan en achtervolgd. Gelukkig dan als hij de hoop bewaren mag dat voor zijn voeten ergens een schoon en rustig einde is weggelegd en de wanhoop hem gespaard blijft of de waanzin. In de kleine kerk vond ik de stilte helder van het scherp gesjilp der musschen; voor het altaar de groote verlatenheid van den Koning, Die zich te diep naar de zijnen nederboog dan dat Hij nog gevreesd wordt en met slafelijk dienstbetoon omringd dag en nacht. De eenzaamheid van Christus: een last die een God alleen kan dragen.

En geen weldaad. Op het graf mijner moeder daarna bloeide de vrede; men moet een zin hebben voor dat liefelijk kruid.

Daar dansten de vlinders in het licht en stoven bijen en insecten naar de eerste bloemen: primula's en balsemien en paarze

viooltjes. Duiven koerden op het kerkdak en op het kruis voor mij las ik de naam mijner moeder: Anne-Angeline; een zoete droom!

En verloren in den glans van dien naam, in een herinnering van louter bloemen zag ik, geknield en met het hoofd in de handen, weer (waarom toen weer na zoo langen tijd?) het meisje dat op een wit paard voorbij de zon reed . . .

Tegen het middaguur bereikte ik langs een omweg „de Torrentjes”. Mijn vader zat op zijn gewone plaats bij het venster en van ver reeds herkende hij mij. Ik zag zijn hand naar mij geheven. Het verwonderde mij hoe zorgeloos en gelukkig hij eruit zag; frisch gewasschen en de groote witte haardos achterover gekamd, troonde hij in zijn zetel met nog iets van zijn oude fierheid. Zijn stem echter had haar glans verloren (een gebroken instrument) en zijn armen staken dun en wit uit de mouwen van zijn hemd.

Hij had zijn morgengebed nog niet gebeden en met zijn hand naar zijn gebedenboek wijzend, riep hij Jacqueline. Ik zag dat hij een vroom man geworden was en vouwde mede ontroerd de handen, toen mijn zuster bij hem knielde en het boek openge-slagen hebbend op zijn schoot, hem de gebeden voorlas terwijl hij, niet in staat meer zijnde hun zin te volgen, telkens het kruisteeken maakte als bewijs van goeden wil.

Vader gaat zienderoogen achteruit, zeide mijn zuster mij later, want steeds meer verliest hij zijn schaamte behandeld te moeten worden als een kind. De geneesheeren constateeren een veel te groot en geschokt hart als gevolg van een gebeurtenis die diep in zijn leven moet hebben ingegrepen doch waarvan hij zich geen rekenschap meer geven kan. Wanneer ik hem vraag wat hem bedrukt, vervolgde zij, ziet hij mij verwonderd aan en begrijpt hij mij niet. Alles is goed! zegt hij als ik soms bij hem aandrिंग en

hij neemt dan lang mijn hoofd en kust mij op het haar . . .

Herinner jij je misschien, — Jean-Luc?

— De dood van moeder, ja!

Doch reeds maanden daarvoor, hernam zij, weet ik nog dat hij zuchtend rond liep en soms opeens met oogen groot van schrik zijn bevende handen op mijn hoofd lei om mij te beschermen.

Haar oogen zagen mij vragend aan. Wat kon ik antwoorden?

Haar vraag ontwijkend zeide ik: gelukkig is hij zijn grootste leed reeds te boven; zijn innerlijke gebrokenheid is hem reeds tot een glimlach geworden.

Jean-Luc, je vergist je, zeide mijn zuster met nadruk. Er kan soms plotseling een schaduw over zijn voorhoofd komen en zijn oogen lichten dan zoo onheilspellend, dat ik bang word en hem tot alles in staat acht.

De geneesheeren hebben mij geboden scherp op hem te letten, want hij is een diergen, die in een oogenblik van opperste benauwenis zichzelf genezen, zonder het te weten.

Een gevaarlijk kind, zeggen zij.

Maar ieder kind heeft een goede engel, Jacqueline.

En een kwade, viel ze met een felheid uit die mij ontstelde, terwijl zij de tafel begon te dekken voor het dienstvolk dat reeds bij den put verzameld stond, de paarden bij den drinkbak.

In de woonkamer zat mijn vader nog immer stil en aandachtig op zijn stoel. Toen ik bij hem stond toonde hij mij zijn handen met een schamperen glimlach op het gelaat of zag hij in hen zijn verval. Kom, zei ik, en wij wandelden naar den boomgaard. Hij volgde zwijgend waar ik ging. Hij plukte een bloem en stak die in zijn mond, juist als vroeger. Altijd droeg hij een bloem in den mond; zoo zag ik hem vaak te paard. Mijn moeder lachte daar dikwijls om en nam hem de bloem soms uit den mond om te plagen. Hij liet het gaarne doen.

Bij de beek bleef hij staan, als zag hij een licht in het kabbelend water; als hoorde hij een diepe stem. Alleen toen ik hem bij den arm nam brak de droom en volgde hij me weer gewillig. Een zwarte engel echter deed hem nog eens omzien naar het water. Toen eerst geloofde ik wat mijn zuster gezegd had: dat zulke menschen niet weerhouden worden. Hun ziekte mergelt hen uit tot op het been en laat slechts een bleek omhulsel achter. Ik weet het niet, had mijn zuster mij nog bekend, maar het schijnt mij soms toe alsof wij allen er reeds door zijn aangetast en erdoor verteerd zullen worden. Het is verschrikkelijk in dit besef te moeten leven dat men veroordeeld is, niet wetend waarom en onmachtig om zich te verdedigen.

EENKELE DAGEN LATERS STOND IK VOLKOMEN van mijn heimwee genezen doch met een hart vol weemoed weer voor het huis van mijn oom.

De zon ging onder en uit het dal beneden klonken helder de stemmen der kinderen die met voorjaarsbloemen beladen uit de beemden huiswaarts togen.

Op mijn kloppen opende mijn oom mij de deur en ontving hij mij alsof er niets gebeurd was; alsof ik enkel voor een boodschap even naar de stad was geweest. Ook mijn tante vroeg mij geen enkelen uitleg, noch over het doel van mijn reis, noch over mijn huis. Tot mijn verwondering zag ik zelfs dat op mij gerekend was voor het avondmaal.

Denzelfden avond nog hervatte mijn oom Theophile zijn lessen en sloeg hij daarna het boek open om mij een hoofdstuk te lezen uit Sint Frans van Sales, waar de index aanwees dat wij gebleven waren.

Dan vervolgde ik mijn vertaling op rijm van de Ilias en de maan stond reeds hoog aan den hemel, toen ik mij te ruste lei met het vaste voornemen om meer dan ooit mijn geest bij de studie te houden en alle avontuurlijke gedachten te bannen.

Ik herinner mij nog hoe verlost en vrij ik mij voelde toen ik, 's nachts wakker wordend, de schim van mijn vader niet meer zag rondwaren door de kamer. Het was een zelfzuchtig gevoel dat echter verantwoord werd door de onverschilligheid waarmee men mij thuis had zien vertrekken, meende ik.

Een groote illusie was ik armer doch des te scherper voor mijn geest stond mij het beeld mijner toekomst, waarvoor ik vast besloten was ook het bitterste te verduren. God riep mij; het slaan

van een klok in den nacht zelfs bevestigde mij in mijn zekerheid dat ik in zijn Hand was. Het maanlicht viel wit op mijn bed en de appelboom stond in bloei onder het venster.

Den volgenden morgen in alle vroegte reeds was mijn oom in de weer om het vuur te stoken; de rook steeg omhoog naar mijn kamer want de schoorsteen trokken niet; doch zijn eindeloos geduld overwon alle moeilijkheden. Toen ik beneden kwam zat hij alweer vriendelijk achter de boeken en stond de tafel gereed. Mijn tante die het laatste naar bed ging, sliep tot diep in den dag en het was middag voor zij uit haar kamer kwam, klaar met het weinig toilet dat zij maakte. Aan haar morgengebed scheen soms geen einde te komen zooals ook aan haar avondgebed niet. Zij deed dit gezeten voor de relikwie van het H. Kruis, welke zij gekregen had van een neef van haar die kanunnik was aan de kathedraal van Rouen en vicaris generaal van het bisdom. Een of twee maal per jaar kwam deze haar bezoeken op de dagen dat mijn oom naar het zuiden was afgereisd, naar de wijnbergen. Want de twee heeren waren geen vrienden, alhoewel zij samen gestudeerd hadden en een groot eind van den weg naar het priesterschap afgelegd. Zoo kwam dan kort nadat ik terug was op een morgen een poetsvrouw in huis en reisde mijn oom in stilte af.

De luiken van het salon gingen open en van boven tot onder werd geschuurd en gewreven en alles te blinken gezet; daarop verscheen de kookster, omdat de kwalen van Monseigneur ontzien moesten worden en tegen het uur dat de koets met de twee zwarte paarden in aantocht was, ging de voordeur open en stond in het salon de heldere disch gedekt; de kostbare wijnen gereed waarvan de kanunnik slechts een uiterst voorzichtig gebruik maakte. Hij was een somber man die meestal zwijgend en met hoogopgetrokken wenkbrauwen aan tafel zat en die misprijzend, dacht ik, op mij neerzag toen mijn tante mij aan hem voorstelde en van

mijn toekomst sprak. Hij bleef slechts kort zoodat de koetsier het niet noodig dacht de paarden uit te spannen. Als zijn uur voorbij was stond hij op en na zich verontschuldigd te hebben vanwege zijn druk ministerie, nam hij afscheid. Onmiddellijk na het vertrek werd de tafel ontruimd, het gerei aan kant gedaan en gingen de vensterluiken dicht. De wijnen en de overgebleven spijzen werden bezorgd bij armen en zieken in den omtrek en bij het vallen van den avond waren ook de werkvrouwen weer vertrokken. Het bizondere was voorbij en alleen in de buurt nog praatte men erover, dat de kanunnik op bezoek was geweest. Mijn oom kwam terug met een blos op het gelaat van het reizen en de handen wrijvend van voldoening weer thuis te zijn. Het oude leven kon weer ongestoord verder en van het bezoek van Monseigneur was geen ander spoor meer achter, dan waar de paarden van ongeduld en insecten hadden staan stampen onder de acasia's.

Het bedevaarten met mijn tante begon opnieuw en drukker dan ooit toen het zomer geworden was. Ik had mijn weerzin overwonnen omdat ik mij schikken moest, ook omdat de menschen zich niet meer verwonderden en ons niet meer schenen te zien. Soms kwamen wij laat thuis als mijn oom reeds te bed was; want met het lengen der dagen werd de lamp niet meer ontstoken. Hij werkte zoolang het licht was, sprak hij, zich met ingenomenheid een bijbeltekst herinnerend. De dag was voor hem voorbij wanneer bij gunstigen wind het solemneel gedruisch der avondklokken vernomen werd uit Rouen of omtrent dienzelfden tijd, als de vaak over hem meester werd en hij wit begon te worden van slaap.

Mijn jeugd had mij een belofte gedaan en onstuimig hield ik haar aan haar woord; alleen de beletselen moest ik uit den weg ruimen om te worden wat ik in mijn diepte aanschouwd had. Mijn dagen

werden lichter dan ooit en er waren weer tranen van geluk. Het gebeurde niet zelden dat ik zingende was en er een heimelijk genoegen in vond het huis te doen schrikken door een lach. Mijn oom moest er mij herhaaldelijk opmerkzaam op maken, dat ik met de deuren sloeg, dat mijn vertalingen vrijer werden, mijn werk slordiger en dat men vanaf mijn kamer de liederen kon hooren schallen tot in het dal. De verwijten waren te vriendelijk gedaan dan dat ik ze niet ter harte zou nemen, maar telkens betraptte ik er mij op weer te luid te zijn geweest en te uitgelaten. Ik nam de bekoorlijke liedjes over van een marskramer aan de deur, die ik niet meer kwijt kon uit mijn hoofd en die, naar zeggen van mijn oom, met de prefatie der Mis niets te maken hadden. Aan tafel, de eenige plaats waar mijn oom en tante tezamen waren, stelde ik hen beiden evenzeer op de proef door hen de anecdoten te verhalen die ik hoorde van de mannen die in de weilanden werkten en die ik hielp met het hooi. Onder dezen was er vooral een die veel schoone dingen wist, waarin hij zag dat ik genoegen had en die ik vergaarde voor bij de maaltijden. Daar ik echter merkte dat mijn tante er bedroefd van werd, verzweeg ik ze nadien om er met anderen om te lachen: een paar vrienden die ik verwierf en die me dikwijls bij zich aan huis riepen om ons te vermaken. Met dezen ook maakte ik, op de zondagen vooral, urenlange wandelingen door de bosschen en het gebeurde meer dan eens dat mijn tante vergeefs op mij stond te wachten en zij alleen haar beêweg deed. Op een dezer zwerftochten waarop ik mij almeer bevrijd voelde van mijn oude zeer en inwendig vermetel op mijn geestelijke genezing pochte, kwamen wij (gij weet, dat ik het toeval uitsluit) voorbij het huis van den verteller. Kleine kinderen speelden er in het heete stof en aan den gevel stond de vrouw met den voorschoot voor de oogen, die ons zeide: dat haar man door de pokken was aangetast.

Ondanks de waarschuwing der vrienden en het bezorgde gelaat mijner tante toen zij het hoorde, bezocht ik den man gedurende zijn ziekte soms tweemaal daags. In de ontarding van zijn gezicht aanschouwde ik het gevaar dat ik trotseerde en ik wist niet welk een wonderlijke kracht het was die mij zoo roekeloos maakte, die nimmer een held geweest ben. Wat had ik in den verteller ontdekt die ondanks alles zijn glimlach niet prijs wilde geven en tot in zijn brandende koortsdroomen toe een verrukkelijk aanschouwer bleef van grappige visioenen? Was het waar wat aan tafel de kanunnik gezegd had, dat wij in alle menschen, in zekeren zin ons zelf hervinden? Ik had ook dié kleine verwachting en zonder leedwezen bemerkte ik, dat mijn vrienden mij niet meer binnenriepen en hun verwanten mij niet eens meer groetten bij het uitgaan der kerk om samen op te loopen naar huis. De besmetting, heette het, breidde zich uit en een ieder was op zijn hoede. Hier en daar was reeds een sterfgeval en de pastoor ontloeg de menschen die, zooals mijn oom, het zelf nog niet gedaan hadden, van hun Zondagsplicht. Nog geen week later ging geen avond meer voorbij of de doods klok luidde een of tweemaal over de huizen en die het ergste te boven kwamen liepen reeds met een geschonden gelaat. Mijn oom kwam niet uit zijn huis; ook om de boodschappen niet en als ik uitging zei hij me vriendelijk toch voorzichtig te zijn; doch mijn tante zweeg.

De zuster van een mijner vrienden was gestorven en toen ik op een morgen thuis kwam van de begrafenis, voelde ik mij ellendig, brandend van koorts. Nadat de geneesheer geroepen was en mijn vonnis geveld, vertrok mijn oom op staanden voet naar het zuiden tot alle gevaar zou geweken zijn. Ik bleef met mijn tante alleen, die me moederlijk verzorgde en mij in die weken dag en nacht een rijkdom van goedheid toonde welke ik nimmer had vermoed. Het was alsof ze uit een diepe slaap ontwaakte en keer

op keer weer nieuwe dingen in zich ontdekte die haar een glans gaven van geluk; een helderheid op haar gelaat, een licht in haar oogen. Wanneer ik haar zeide, dat het teveel was wat zij deed en zij om haar zelf moest denken, antwoordde ze mij met een glimlach: laat mij maar! Als ik haar danken wilde, legde zij me snel de hand op den mond. Neen, ik begreep haar niet; ik wist niet hoeveel reden zij had om mij dankbaar te zijn; hoever zij op weg was den vrede des harten te vinden. Toen de geneesheer dan ook getuigde dat de ziekte een goede wending nam, meende ik bezorgdheid in haar oogen te ontdekken en als zij daarna bij me in de kamer zat, starend over den appelboom den hemel in, zag ik weer na lang dat er een traan langs haar wang liep. Want ook als de koorts geweken was en de genezing begon, verliet zij me niet hoezeer ik ook bij haar aandrong zich te ontzien. Langzaam echter zonk zij weer terug in haar droefgeestigheid en hoorde ik haar dikwijls zuchten zonder dat ik haar vragen durfde waarom.

Als een onnoozele ging zij van mijn ziekbed naar haar kamer en weerom; als in een waan gevangen waaruit ik naar niet bevrijden kon.

Van haar ellende sprak zij niet; het diepste in den mensch blijft altijd zonder naam. Op een avond kwam ze mij zeggen, dat mijn oom was weergekeerd en den volgenden morgen, toen ik opzat in mijn kamer, hoorde ik hem onder het venster roepen: dat er een man was die mij bezoeken kwam. Toen de verteller en ik elkander in het gelaat zagen, begonnen wij beiden tegelijkertijd te lachen om de teekenen die de ziekte had nagelaten; doch mijn tante sprongen de tranen uit de oogen en de verteller werd daarna zeer stil. Het was daar de plaats niet voor eenig schoon verdrichtselsel, zeide hij me later. Daarom, na wat rondgestaard te hebben, drukte hij me goedgehartig de hand en ging heen.

De zomer trok voorbij voor ik geheel hersteld was en als de na-

jaarsstormen begonnen, hervatte mijne tante weer haar tochten langs de heiligdommen, met meer aandrang biddend dan ooit om den vrede, die even slechts en als in het voorbijgaan gerust had in haar ziel. Twee jaar bracht ik door tusschen mijn oom en tante zonder dat er van eenige toenadering tot elkander ooit sprake geweest was. Ik had genoeg geleefd om te weten, dat ieder leven ten einde toe zijn eigen teeken draagt. Het teeken van mijn oom was de glans die zijn rein geweten hem gaf; zijn waardigheid. Hij kon voor den spiegel gaan staan en lachen. Mijn tante niet. Zij zou slechts tranen aanschouwd hebben; haar teeken. Daarom stond zij nooit voor den spiegel, denk ik.

Zij hief den vinger waarschuwend voor mij op. Ik heb over niemand te klagen, hoorde ik haar zeggen, want niemand heeft mij meer teleurgesteld dan ik zelf. De smart die wij dragen is geheel de onze.

Ik geloofde in deze woorden zoolang het mij welging; toen echter het oude zeer in mij opstak, rees in mij de twijfel en voelde ik mij door een ieder verongelijkt; door God niet het minst.

Heb ik u niet gezegd dat ik nimmer een held geweest ben?

Ik heb mijn leven lang een moeder noodig gehad of een schouder om aan te snikken.

Kort na mijn genezing begon het opnieuw en onverwacht dat ik in duisternis geraakte. Als ik mijn gelaat in den spiegel zag, lachte ik zoo onwetend niet meer als toen ik mijzelf aanschouwde in den verteller. De teekens die de ziekte op mijn gelaat had achtergelaten, herinnerden mij den innerlijken welstand die ik even voor en gedurende de ziekte genoten had en waren er des te bitterder om. Ik had gedacht dat de wapenstilstand tusschen natuur en genade een Godsvrede zou zijn van eeuwigen duur en niet enkel een verpozing in hun strijd op leven en dood. Telkens worden wij tot getuigen opgeroepen van het

tegendeel van wat onze verwachtingen zijn en zoo zelden worden wij wijs. Met het invallen der duisternis in mijn ziel, ontwaakten de een na de ander weer alle zwarte instincten en onder deze: de bedroefdheid en het heimwee. De zorg om wat er thuis gebeurde bezette mijn denken en ontaardde in ontstellende vermoedens. Mijn broer was gehuwd; de mededeeling was mij toegekomen op mijn ziekbed en zij had mij gerustgesteld.

Als hij maar eens getrouwd zal zijn, had Gilberte gezegd.

Op mijn ziekbed zou ik geloofd hebben in alle wonderen. De nacht der ziel echter is het gebied van den twijfel en ik leefde in de voortdurende en kwellende verwachting van een of ander verpletterend onheil. Het was dwaas van mij, doch wat baat al deze bekentenissen, nu ze jaren te laat komt!

Dag en nacht achtervolgd door de wangestalten die mijn verbeelding opriep en alleen met mijn onbegrepen kommer, dacht ik erin te vergaan en als het beeld mijner toekomst, waaraan ik door al mijn ellenden taai vasthield, mij in die uren niet versterkt had, dan weet God alleen wat ik verkozen zou hebben boven dat melaatsche huis, waarin mij mijn dagen tot nachten en mijn nachten tot spookgestalten geworden waren. In zulk een onweer is het gebed niets anders dan een smakeloos zout in den mond en een leeg formule, waaraan men moeite heeft niet te verzaken. Geen mogelijkheid zich terug te trekken en zich te verzekeren in het hoog gebied van den geest in God, alhoewel men Zijn bestuur in alle ding erkent, dat zonder willekeur is maar naar van eeuwigheid genomen onveranderlijke besluiten. Het is immers de wijsheid der wereld en het eigen inzicht, die onrecht wordt aangedaan door de mysterieuze dwaasheid van wat buiten hun begripsvermogen ligt. Zoo moeilijk is het voor een mensch zich aan te passen aan God, die met alle verhoudingen spot en altijd zijn zin — die de ware zin der dingen is — krijgt.

O, ik verhaal hier wat ik eerder had moeten weten: alleen wie naar God leeft, heeft den waren levens-stijl. Dié zijn leven kan nog enkel vreugde zijn in alle verdrieten en vrede in allen rampspoed; deze is zoo verzekerd dat geen twijfel hem meer verwart, want al zijn wegen weet hij gemeten, al zijn voetstappen geteld en al zijn doen en laten in de bestendige aandacht en voorzorg van het Oog dat in den driehoek waakt. Het is echter nooit zoo gesloten als wanneer wij de oogen sluiten en God is nooit zoo duister als wanneer wij zelf Hem verduisteren en het onstuimig ruischen van ons bloed Zijn stem in ons verwart. Nog eens: wat helpt het mij nu luid berouw te krijten? De studie vorderde niet meer; ik miste elk begrip en de lezing der klassieken waarop ik mij geworpen had, liet geen andere vruchten achter dan nu en dan een krank gedicht — een kreet in de duisternis — en de groeiende angst in mij, dat mijn neerslachtigheid in stompzinnigheid zou ontaarden. Het goede nalatend waartoe ik in staat was en uit zelfrespect het kwade verachtend waartoe ik werd aangespoord, stelde ik tegelijk de goede en de kwade engelen teleur en sprak ik tot God vermete le woorden, die niets meer gemeen hadden met een heilig verlangen en vurig zuchten; woorden die bijna niet meer van mij waren. Tot den satan zei ik: ik geef je zelfs de eer niet om aan jou te twijfelen, afschuwelijke bedrieger, en veracht de tragische majesteit van je wezen; zie dus, dat je mij verlaat en de hoop opgeeft mij te vermoeien en te vernederen. Indien ik voor mijn lichaam aardsche liefde had, zou ik mij berouwen over den toestand waarin ik gebracht ben. Nu berouw ik mij niet. Evengoed als gij weet ik dat ik gemaakt ben als alle anderen en in staat om te slapen en kinderen te verwekken bij eene vrouw; doch gij vergist u in diegenen die God voor zich heeft afgezonderd om te rusten aan zijn Hart. Het is duidelijk dat niets mij ontbreekt om een duivel te zijn; maar in de andere mogelijkheden die in een

mensch besloten liggen ziet gij niet helder, vader der leugen. Is het vreemd dat ik in mijn ellende hooghartiger en driester ben dan in mijn welzijn? Want tot in mijn uiterste vernedering geschiedde het mij dat ik ook tot God woorden sprak, die mij anders onthouden werden: ik weet dat Gij zijt, al schijnt gij niet. Gij verbergt U voor mij opdat ik U zoeken zou; zoo doen zij allen die liefhebben.

Of anders nog: Bemint Gij mij? Mijn God, wat een vraag! Hoe zou ik anders bestaan? Uw liefde is mijn eenige reden, maar dit belet niet dat zij pijnlijk is bovenmate.

Welke bizonderheid uit deze periode van mijn leven kan ik nog toevoegen aan dit ellendig verhaal? Ik vind niets dat u kan verwikken of ook maar kan interesseeren. Het is de gewone geschiedenis van den Christen die in één psalmvers kan worden samen-gevat: *probasti cor meum et visitasti nocte* — een geschiedenis dus als duizend andere, zonder uitzonderlijke verlichtingen of buitengewone vertroosting; zonder één enkel reël visioen dan dit eener ontstellende duisternis wellicht.

Ik kan niet zeggen dat God mij een alsem bereid heeft die niet drinkbaar was; ik heb alleen aan mijzelf getwijfeld; nimmer aan Hem.

In deze bekentenis schuilt niet de minste trots of zelfvoldaanheid, want als er ooit een kracht in mij was, dan wist ik wien ik ze had te danken. Ten einde toe heeft Hij volgehouden zich te hullen in een gewaad zoo verbijsterend, dat ik mij soms verwonder Hem nooit verloren te hebben. Ten mijnen opzichte heeft Hij zich nimmer bekeerd; zijn wezen bleef zijn wezen: eenzaam, donker en gedrenkt door eenen regen tot op dit uur dat ik mijn voeten te koesteren zit bij een vuur en mijn hart onstuimig verlangt . . . Mijn oogenlicht kwijnt en ik zal mij moeten matigen om het niet gansch te verspillen.

Derhalve leg ik de pen neer om wat te rusten.

Wanneer ik haar morgen weer opneem, ben ik negentien jaar en negen maanden en, door tusschenkomst van Monseigneur den vicaris generaal van het bisdom Rouen, ingeschreven bij de faculteit van wijsbegeerte en letteren aan de Sorbonne; door zijn vriend, professor Girard.

Mijn leven vordert snel.

Het was meer dan louter toeval, o Paul, dat ge mij gisteravond hebt voorgelezen uit het nieuwe boek „Pensées de Pascal”. Den ganschen nacht door heb ik nagedacht over den geestelijken rijkdom die deze fragmenten mij openbaarden. Ik vermoed dat Pascal, meer dan wie ook der devote humanisten, een kenner is van het menschelijk hart. Tegelijk vol van God immers, zijn deze openbaringen vol van het hart; vol dus van de wetenschap die men de heiligen toedicht.

Ik ga daar nu niet verder op in, maar in den loop van dit verhaal — indien tenminste mijn oogen mij toestaan ertoe te geraken — zult gij daar meer van vernemen.

VI

ER ZIJN MENSCHEN DIE MET EEN ZONDER-
ling licht in de oogen geboren worden, dat zij alleen
zien voor wie het bestemd is. Het is geen licht van
buitenaf als de weerschijn van zon of maan in een
torenvenster, maar een diepe glans van binnenuit als van een lamp
die brandt in een kamer en die warm door de ruiten naar buiten
schijnt in de takken totdat zij ontdekt is. Dan dooft zij uit want
haar wake is om en de bruidegom binnen.

Ik dring u deze meening niet op en gij moogt ze verwerpen;
doch zonder haar, geloof ik vele ontmoetingen en gebeurtenissen
in mijn leven niet te kunnen verklaren; veel vriendschap en
liefde niet.

Mijn verhaal blijft overigens begrijpelijk genoeg voor den bui-
tenstaander die zich tevreden stelt met het luisteren naar de
loutere dingen, vermits zij den schijn der waarheid slechts niet
verloren hebben.

Als een gelukkige reactie op de werkelijkheid wellicht die mij ten-
zeerste vermoeit, kwam dezen nacht mijn verleden tot mij terug
in een droom, waaruit ik nu verhalen ga.

Ik ben in een stad die door een groot onstuimig water in twee
deelen is — en ik ben er zeer eenzaam. Alhoewel ik hier reeds veel
straten, bruggen en gebouwen en ook wel enkele menschen ken
— misschien wel een paar vrienden tel — ben ik een vreemdeling
en zal ik hier lang een vreemdeling blijven.

Buiten de uren dat ik de school volg, door de straten slenter of in
eenig park naar de bloemen en het water staar of naar de vogels in
de boomen luister, zit ik op mijn kamer ergens, ik weet niet recht
in welk deel der stad, naar de wolken te turen die langs het dak-

venster rooken en te wachten op iets dat mij verschrikken kan of verblijden. Al mijn oude bekommelingen heb ik van mij afgeschud; mijn geest bevindt zich licht en bevrijd; mijn zinnen zijn vlot en ik adem ruim. Het leven is nieuw. Het is meer dan verbeelding, deze geestelijke welstand die me soms boven mijzelf beurt. Alles is als in een droom, maar een droom die geen afbreuk doet aan de waarheid en niet één der vele spinnen stoort welke in stilte om mij hun webben weven.

Ik ben de eenige held van dit kleine eiland, dat een uitkijk heeft naar den hemel en een donkere trap naar de stad. De klokketoren die in mijn nabijheid staat, herinnert mij op tijd eraan dat ik student ben.

Als de klok slaat sta ik op en ontwaar dan pas — en met eenig leedwezen meestal — dat ik arm ben en hongerig; armer en hongriger wellicht dan alle anderen die van buiten naar de stad geraakten met een ingeboren of gewaanden trek naar wetenschap en die onnoozel in hun begeerte blijven, zoolang de verstrooiing hen niet vindt en zij nog verloren loopen langs de gelegenheden van vermaak en de kamers der vrienden, welke zij nog niet bezitten.

Telkens als ik het donkere trapgat uit beneden kom in het licht of in de sneeuw, zie ik hoe klein ik ben. Maar dat verdriet mij niet, omdat er nog niemand is waarmee ik mij zou meten, dan met God alleen. Ik ga in den stroom verloren en ben er gelukkig om; zelden geërgerd; want het verkeer is geregeld doordat een ieder zichzelf bewaakt en dus ook zijn naaste uit den weg gaat. Weinigen missen dat goede instinct; maar daar was eens een droomer die het ten eenenmale kwijt scheen en deze werd een hindernis, doch dit vertel ik later. De wijzen zijn anders.

De eenen haasten zich rechts, de anderen links en weer anderen gaan in hun huizen of verlaten ze als die mijnheer daar in rok met

witte borst, die de deur achter zich sluit en uitgaat als naar een feest.

Er zijn er die muziek maken en bloemen te koop aanbieden en andere begeerenswaardigheid, vruchten en sieraden, verlokkingen soms voor weinig geld maar waarvoor ik mijn oogen moet sluiten.

Soms verrast de stem van mijn vader mij midden op straat; ik sta dan stil als iemand die een kramp krijgt en de menschen zien mij bleek worden. Tot den man die zijn hand aan mijn schouder legt zeg ik dan: o, het is mijn hart maar; dat gaat wel over! Doch even toch sta ik stil als aan den grond genageld eer ik weer voort kan; mijn dag ligt daarna in het water. Ook droomend vergeten wij niet wie wij zijn. Het hart is immer op zijn hoede; het slaapt nooit in.

Het ideaal dat ik voorsta neemt meer en meer gestalte in mij aan en legt mij reserves op die mij in de oogen mijner medeleerlingen een zekere dorre waardigheid verleen en hen op afstand van mij houden. Overigens is mijn kleed grof, mijn omgang niet erg gelukkig en zijn mijn leefmanieren zeer gewoon. De landjonker laat zich niet geheel en al onderdrukken en de litteekens in mijn gelaat geven iets ongezon ds aan mijn uiterlijk; daarbij houdt de ernst, die ik aan mijn roeping verschuldigd ben, mij verwijderd van de gelegenheden tot vermaak en rest mij een overvloed van tijd tot bezinning. Herhaaldelijk gebeurt het mij dat ik menschen ontmoet die ik vroeger reeds duizendmaal gezien meen te hebben en die mij zoo bekend voorkomen, dat ik hun leven zou kunnen schrijven. Des te meer verwondert het mij dat zij mij niet herkennen, mijn groet onbeantwoord laten of de schouders ophalen als ik hen toelach.

Elken morgen om acht uur zit ik in de Notre-Dame naast een klein meisje met margarieten op haar hoed en een geur in haar

kleed van gebrande amandelen. Zij zou mijn zusje kunnen zijn en ik zou haar niet gaarne daar meer missen; want ofschoon zij meer met O. L. Heer schijnt te spelen dan te bidden, geeft zij voor mij een zonderlinge bekoring aan de H. Mis en vraag ik mij niet eens meer af, waarom zij elken morgen klokke acht zoo getrouw op haar stoeltje zit om met God te spelen. Gister, even na de consecratie, schoof zij een prentje voor mij op mijn bidstoel. Pour vous! zeide zij, toen ik haar verwonderd aanzag. Het was een perkamenten plaatje den Christus voorstellend met aan zijn voeten de man in rok dien ik kort geleden zijn huis had zien verlaten als voor een feest. In sierlijke gouden letters stond daaronder geschreven: Console-toi; tu ne me chercherais pas, si tu ne m'avais trouvé.

Of ik gelukkig of ongelukkig ben, kan ik niet weten. Nu en dan kan ik slechts met zekerheid zeggen wat ik ben; want vanuit het klaarste licht soms word ik gedompeld in de diepste duisternis en heen en weer. Een kleine aanleiding daartoe is voldoende, want mijn hemel is altijd bewolkt en de zonsverduistering op ieder moment nabij.

Men moet ouder of misschien reeds zeer oud geworden zijn, geloof ik, om te weten of men gelukkig is. Een korte ontroering, als 's morgens in de Norte-Dame, kan me dat niet geven; gelukkig zijn is bevestigd zijn omtrent eigen lot en dat van alle dingen en derhalve veel meer dan een rilling plots rond het hart en het even bevrozen van onze gedachten in verwondering, liefde of extase.

Ik ben dus zooals men in een droom kan zijn waarin het verschieten van een enkele ster een hemel vol lichten kan verbijsteren: zeer weerloos en kwetsbaar. Dit neemt echter niet weg dat er tijden zijn, dat ik me gelukkiger acht dan menig ander. Dat overkomt mij bijvoorbeeld als ik opeens de zekerheid krijg dat

ergens ter wereld op dat moment een mensch aan mij denkt of door het goede glansen van een menschenoog naar mij toe en duizenderlei andere oorzaken meer. Wanneer mij zooiets geschiedt — en God laat dat gaarne toe — kan ik dagen lang de gewone ongemakken des levens: armoe, zeerte, ontbering en een soms kwellende vereenzaming hooghartig verduren. Deze geestelijke vertroostingën echter zijn als kaarsen die verlichten zoolang zij branden; zij dooven gewoonlijk plotseling uit en laten mij verlegen wachten tot op hoek of kant mij weer een nieuwe verrassing bereid wordt. Soms blijft de vertroosting langer uit en voel ik mij ellendig als een hond in den regen. Hoe heviger men verlangt, des te langer zij talmt. Dit schijnt een wet te zijn. Evenmin als de liefde laat zij zich dwingen; zij wil niet gezocht worden als het geluk en er valt op haar niet te rekenen. Gaarne dient zij zich aan als belooning en men kan daarom haar komst eenigszins verhaasten, haar duur verlengen, haar genot vermeederen. Haar talmen ook beteekent kastijding. Dan weet ik dat God mij vergeet of mij zijn goedheid onthoudt als straf voor eenig bedriegelijk woord of lafhartige daad die — deze overtuiging dreigt een obsessie te worden — zonder uitstel op mij gewroken worden. Ik merk dan ook dat ik meer en meer in den ban geraak van het scherpzinnig Oog en dat alle dingen in mij tot mijn nadeel zijn die zijn glans niet kunnen verdragen. Wanneer ik mij derhalve minder dan sommige anderen te buiten ga en een zeker gemak in mij ontwaar in het beoefenen der zedelijke deugden, is dit minder te wijten aan innerlijke kracht en weerstand dan aan de voortdurende bezorgdheid waar in ik leef in conflict te komen met den koelen Toeschouwer en Zijn alles op staanden voet vereffenende Hand.

Zoo weet ik feilloos zeker dat eene vernedering mijn deel wordt geproportioneerd aan de bitsheid waarmee ik mijn leeraars be-

strijd in het dispuut. Mijn hooghartigheid wordt telkenmale gebroken als zij zich bloot stelt. Voor gewaagde stellingen en stalen van geestelijk bravour — en welk student die zijn naam eer aan doet gaat zich daaraan niet eens te buiten! — straft God mij met moedeloosheid en dorheid. Voor al mijn ondeugden — het zal geen nut hebben ze hier allemaal op te sommen — weet de hemel prompt een correctief te vinden dat zijn uitwerking niet mist en me desondanks zoo weinig wijzer maakt. Er blijft dan ook in mij niets meer van den argelooze over die gemeenlijk met den droomer hand in hand gaat als zijn ander ik.

De omstandigheden hebben mij met een bijna instinctmatigheid gewapend waar immer zooveel oogen als wel engelen zijn mij omloeren en zulk een groote Hand mij telkens trouw aan den schouder grijpt.

Behalve een gevoel van onrust en van nergens op zijn plaats zijn dat dit besef berokkent, kan ik niet ontkennen dat het geregeld aan een toenadering bewerkstelligt tot de geheimzinnige Alomtegenwoordigheid, een zekere vertrouwelijkheid schept met de dingen van het andere leven en een blijmakende zekerheid schenkt omtrent de bedoelingen dier souvereine Macht wier heerlijkheid geen maat en grenzen kent.

Zoo kan het dan ook meermalen gebeuren dat ik, hardhandig in den nek gegrepen, moet lachen om de promptheid waarmee God mij Zijn wissel presenteert en Hem tevens danken voor de teekenen Zijner waarachtige aanwezigheid aan een klein onder millioenen verloren wezen gegeven. Wie die zóó Zijn Voorzienigheid ervaart, zou nog twijfelen aan Zijn bestaan? Beter dan welk ontologisch Godsbewijs ook bevestigt dit ervaren zijn geloof, zijn zekerheid.

Dezelfde ervaring nog leert dat God aan al Zijn menschenkennis en menschenkundig oordeel, een sterke zin voor humor paart en

dat het Hem de moeite loont Zich evenzeer met de kleine als met de groote menschendingen in te laten.

Al pratend in zich-zelve als ik doe en een beetje theologiseerend kan men vele dingen zeggen die men anders nauwelijks openbaart; alle bespiegelingen van den geest, alle bevliegingen van het hart, alle verlangens, vreezen en vreugden worden erin besloten. Ook al datgene wat men niet zegt en al schrijvende niet neerschrijft en wat men uit schaamte of schroom bewaart.

Wat al geheimen verzamelt zulk fluisteren! Heel een leven ademt in dit woord. Zoudt gij wenschen dat ik u alles openbaarde? Alle lief en leed? Leeft gij dan zelf niet en is elk leven niet als ieder ander? Wat gij haat heb ik gehaat en wat gij liefhebt heb ik bemind.

Hierin alleen verschillen wij, dat wij het allen anders deden, om verscheiden motieven — groote, edele of lage wellicht — en met nagenoeg dezelfde gevolgen. Gij wacht op hevige avonturen in dit verhaal? Troost u, gij zult ze niet vinden. Ik zal u niet beter en ook niet slechter maken. Ik heb al schrijvende geen enkele andere bedoeling dan u ter wille te zijn; niet eens de bedoeling om uwe nieuwsgierigheid te bevredigen. Dit wist gij reeds. Mijn aangeboren mededeelzaamheid — de dichter is niet heelemaal in mij gestorven — neemt u andermaal mee in een droom, die, al schaadt hij misschien de structuur van dit verhaal, mijn geest van zijn stroefheid bevrijdt en mijn volzin vlot maakt.

Het leven echter is niet gansch een droom en daarom ook is deze droom het gansche leven niet; zijn helft, zijn tiende niet. Ik zal u niet alles verraden; u niet ergeren noch verschrikken. Aan niemand kan ik álles zeggen, zelfs niet aan wie ik liefheb. Gij wilt dat ik u namen noem? Als ik namen ga noemen, breekt de droom en begint het verleden welks herinnering mij walgt.

Ik wil den droom niet breken die met namen en liefde niets

gemeen wil hebben en niet eens veel met deze aarde; met dit eiland waarop ik leef; met de tafel waaraan ik schrijf en het dakvenster waardoor ik, als ik recht ga staan, de stompe torens kan zien van de Notre-Dame.

Elke dag die God mij geeft begin ik een ander, zelden een beter leven en het schijnt mij soms een wonder waarom God mij verdraagt. Hij kan de stilte rond een mensch vaak zóó diep en indrukwekkend maken dat deze eraan sterft. Waarom doet Hij het niet? De stoel waarop men zit kan een stoel der wanhoop worden; vier pooten en een rieten mat: een steunpunt ergens in de wereld van een mensch — en wélk een mensch somtijds?

De wanhoop is de eenige eenzaamheid die mij nog bespaard bleef. Dit moet ik nu luid herhalen.

Elken morgen als de klok hetzelfde uur slaat verlaat ik mijn kamer met duizenden anderen die uitgaan, de een om zijn brood, de ander om zijn liefde en allen om hun onrust te stillen. Elke dag meer leer ik dieper in mijzelf zien en de menschen begrijpen; minder veroordeelen; veel vergeven. En telkens weer zegt God mij de reden van Zijn erbarmen. Het is de nazaorg Zijner voorzienigheid zonder welke deze stad reeds lang tot stof zou zijn vergaan, vol distels gewassen en lange grassen. Ik ben blij dat God mij Zijn erbarmen openbaart en ik geen reden heb dit leven te haten hoe gruwelijk het ook voor mij opdaagt; hoe liederlijk en walgelijk soms de mensch. Als ik mij 's avonds omhoog richt in het venster en tusschen de lichten der stad en de lichten des hemels zit, kan ik mijn tranen niet weerhouden. Ik geloof dat ik het leven zoo liefheb omdat ik eindelijk begrijpen mag. Ik begrijp dan ook reeds den man die gisteravond zijn vrouw sloeg en haar de duisternis instiet. Nog hoor ik het huilen der kinderen in hun bed en zie ik hen in hun hemden gestoken als kleine dieren of kleine engelen bijeen staan bibberen op de trap.

Ik begrijp den man, al jammer ik met de vrouw en beef ik met de kinderen boven het donkere trapgat. In ieder mensch reeds herken ik in zekeren zin mijzelf; in ieder leed hervind ik mijn eigen lijden. Nog een weinig tijd en er zijn voor mij geen vreemden meer op aarde; in den hemel niet en in de hel niet. Want weldra, vrees ik, zal er geen grootheid meer zijn waardoor ik me niet getrokken weet en geen laagheid meer waartoe ik mij niet in staat acht. Mijn onrust neemt intusschen schrikbarend toe. Ik bewonder de goede Henri Buch om den vrede waarmee hij 's morgens naast mij aan de communiebank zit evenzeer als het argeloos kijken van het witte kindergezichtje naast mij op het stoeltje en ik benijd de kalmte waarmee na de Mis de vrouw uit het winkeltje brood en melk voor mij op tafel zet, terwijl haar man aan het venster staat en uitziет over de rivier. Alles verontrust mij wat op straat en in de huizen geschiedt nacht en dag en in mij een gevoel van onbeschrijfelijke verlatenheid achterlaat. Het is een vreemd proces dat zich in mij voltrekt en waarvan alleen God het einde weet.

Altijd meer begrijpend en derhalve immer minder woorden noodig om te vragen, vermindert geleidelijk het aantal personen die ik te consulteren heb. Mijn bezoeken bij professor Girard en den directeur van het seminarie van Saint-Magloire zijn zeldzaam en dan nog zeer kort. Zij vermoeden dat ik geen vertrouwen stel in hun leiding, deze moralisten, die zich zoo gezond voelen in hun afkeer van alle mystiek. Dan nog zijn er slechts zeer weinigen die om mijn bezoek en omgang verlegen zijn en liever ondergaan in hun boeken en belangen dan vermoeid te worden door de willekeur waarmee ik om beurten norsch kan zwijgen of opdringerig zijn van toon.

Het meerendeel mijner medestudenten vindt mij te wijs en ver speelt onder elkander den levensernst waarmee zij gekomen zijn en de hoogachting voor de wetenschap, om zich uitsluitend te

bekommeren om liefde, spel en politiek, terwijl de professoren nog hun prestige bij hen verliezen door er-op te smalen. Daar ik noch het een noch het ander doe, niet prijs en niet smaal, en ik de leeraars daarenboven nog verbitter door mijn bitsheid, isoleer ik mij meer en meer en geraak ik al dieper de woestijn in. Als ik zeg dat dit me koud laat, lieg ik, al geef ik me wel eens deze houding. Het is noodig, zeg ik mij, om niet gansch door de menschen gebroken te worden, zich terug te trekken in zijn trots. Wat geeft het al breekt God mij duizendmaal, als slechts de menschen dit niet doen!

Doch zonder één mensch te zijn is zwaar; want evenmin als God kan men den mensch ontberen. Het hart heeft veel behoeften; God heeft het groot gemaakt, onstilbaar en onrustig; onverklaarbaar droef.

Is het wonder dat de stad mij soms tot een verschrikking wordt? Is er grooter ellende denkbaar dan allen lief te hebben, voor allen gebroken te willen worden als een brood (heb ik daarom niet gebeden?) en door niemand aanvaard of erkend te worden; dan alles te willen begrijpen en niet begrepen te worden?

Wat zit ik voor het venster van een herberg waar duizenden voorbijgaan en niet één mij wenkt of wat praat ik langer met den tuinman van den koning als hij mij de namen der bloemen zegt die hij alle kent en geen belang stelt in mijn naam?

Wat doe ik, mijn God, als mij geen boeken meer verzadigen kunnen; geen bloemen meer en geen water meer en geen huizen meer — als ik van alles ben verzadigd en hongerig uitzie naar een mensch?

Gij zult het mij vergeven, mijn God, dat ik aan U niet altijd genoeg heb, daar ook Gij niet immer bij de hand zijt en soms zeer duister. Kan ik met U altijd spreken en kunt Gij eeuwig naar mijn klaagtoon luisteren? Ik heb U veel te danken en soms meen

ik U veel te mogen verwijten. Mijn oogen kunnen niet eeuwig turen naar Uwe werken en naar de wonderen die menschen doen bloeien in steen en metalen. Als ik van bloemen en sterren en schatten verzadigd ben, waar blijft dan in deze zee van menschen de eene mensch die mij geneest?

Waar is het oog dat mij stralend opvangt en de hand die zich vertrouwwol in de mijne legt?

Waar is het pratend samengaan van twee vrienden 's avonds langs de oevers der rivier en het voldane huiskwaarts keeren binnen de ruischende stad; het samen uitrukken in wind en regen en het schuilen achter het boschje?

Wat is de wereld en de ruimte zonder de mensch die er het blikpunt is van ons oog en het mikpunt van ons hart; wat zijn uw miljoenen sterren in den nacht zonder een ruit die voor ons straalt? Gij kent de thuiskomst uwer eenzamen, die om U eenzaam zijn, 's winters op een kamer zonder vuur, als de daken vol sneeuw liggen en diep daaronder in de straten de zwarte gestalten dwalen door modder en mist. Gij kent de armoede uwer armen, die om U arm willen zijn en die trap op en trap af den avond lang naar de voetstappen luisteren zonder dat één mensch stilhoudt aan hun deur, de klink heft en goeden avond zegt. En allen weten — móeten het wéten — dat zij koud zijn en eenzaam en hoe rampzalig zij zich voelen die daar zitten bij een kom koude soep en een stuk hard brood in de handen geklemd.

Zeker, ik heb mezelf de eenzaamheid in begeven, stap voor stap, dieper en dieper om het geluk te vinden dat zij verborgen houdt. Doch als ik in haar dorens verward raak en haar stilte mij de keel snoert, snak ik naar adem.

Ik snak naar adem!

Gij zult mij dit vergeven, daar Gij mij zoo gemaakt hebt.

Moet ik den speldewerker bezoeken die beneden mij woont met

zijn vrouw en alle avonden luidruchtig dobbelt met zijn vrienden? Wat zal ik hem zeggen, bedelend met mijn oogen? Hij zal mij niet verstaan en bij het dobbelspel al een keer heb ik niets te verliezen. Ik ben armer dan hij.

Zal ik den toringachtigen klerk aan den overkant gaan vragen waarom den ganschen nacht zijn kind schreit en uitgaan om een geneesheer te halen?

In de wijnhuizen kan ik niet gaan drinken; in de winkels niet koopen en in de zalen van muziek en vermaak zal ik mijn eenzaamheid niet vergeten. In de verstrooiing verzamel ik mij. Het spelen van een straatorgel slaat mij terneer en het blazen van een klarinet tusschen de daken doet mijn tranen loopen. Mijn gevoeligheid overwint mij telkens. Ik kan het kind niet hooren schreien, den speldewerker niet hooren vloeken of met de vuisten slaan; ik schrik als een ster valt.

Het vele lezen en de tranen hebben mijn oogen bedorven; hun randen zijn ontstoken. Ik zou naar een geneesheer moeten doch ken er niet een die ter liefde Gods iets doet. Dezen morgen had ik mij vorgenommen de hulp in te roepen van den goeden Buch wiens edelmoedigheid bekend is, maar de schaamte heeft mij weerhouden. De Dames de la Charité hebben mij afgewezen omdat ik niet tot de parochie behoor van St. Sulpice.

Het was de eerste maal dat ik de hand ophield om te vragen.

Als een geslagen hond ben ik gevluht in een park.

Wee, de eenzamen!

De ellenden stapelen zich opeen. Ik heb den moed soms niet meer om mijn kamer te verlaten; de lust in de studie ben ik geheel kwijt. De verveling drukt zwaar op mijn schouders en ik zie grauw van de magerte. Niemand ziet het behalve het kleine meisje misschien 's morgens in de kerk als zij naar God tuurt. Maar zij spreekt niet. Waarom denk ik aan haar? Eens heb ik

verlangd dat zij bij me zou zijn, toen ik aan een lichtpaal bij de rivier stond over te geven van ellende. Toen mijn hoofd bonsde en ik vreesde dat mijn hart zou breken, heb ik verlangd naar de koelte van haar kleine hand aan mijn slapen. Heb ik u niet gezegd dat ik een man was van louter vergeefsche verlangens en dat God mij zeer weet te vinden?

Waar jaagt Gij mij naartoe? heb ik Hem gezegd. Gij moet toch weten dat een wild, zóó achterhaald, overal een schuilplaats zoekt! Het was dom van mij om God te willen bedreigen en mateloos vermetel Hem ter verantwoording te roepen voor eigen buiten-sporigheid en gekwetst eergevoel. Niemand echter weet beter dan ik hoe moeilijk het is een middenweg te vinden tusschen uitgelatenheid en verlatenheid en zich daarop te handhaven; een mensch onder menschen te zijn en te blijven beantwoorden aan de schoone verwachting, die haar ernstige eischen stelt en soms onmenschelijke offers vraagt.

In dezen toestand van uiterste verlatenheid en armoede ontving ik op zekeren dag een brief van een verre kennis uit onze buurt waarin zij me zeide, niet de minste invloed te willen uitoefenen op de keuze van mijn levensstaat maar dat zij op mij zou blijven wachten tot mijn leven een of andere beslissende wending zou hebben genomen. Ik herinnerde mij haar voor de laatste maal ontmoet te hebben op een volksfeest. Het was op een zondag, op een weiland bij de rivier, waar heel de omgeving was samenge-stroomd om de eerste proeven gade te slaan in de vliegkunst. Een boer viel hals over kop uit de nok van een schuur en brak zijn nek, waarna het feest als een nachtkaaars uitging en de menigte zich lachend verwijderde. Ik weet nog dat ik in het weiland een iris geplukt had uit vrees dat zij zou vertreden worden toen het meisje voorbij kwam.

Ik kende nauwelijks haar naam (o, Anne-Victoire, wanneer gij

uzelf in dit meisje herkent, zal Jean-Luc Pouvreau reeds ver zijn; want het geheim dat gij mij ontlokt hebt jaagt mij voort).

Argeloos als ik nog was, gaf ik haar de bloem omdat ik mij te mannelijk voelde om tegenover een meisje met een bloem in mijn handen te staan die ik redden wilde. Toen ik daarna zag dat zij bloosde heb ik mij snel verwijderd. Later trof ik haar weer in het gedrang van een kleine herberg waar velen gevluht waren voor een onweer dat was losgebroken. Zij was in gezelschap van een oom, bekend om zijn bakkebaarden en de grimmigheid waarmee hij gedurende de Fronde de partij van Mazarin had voorgestaan.

Daar enkele uitgelaten jongelieden zich vrijheden jegens haar veroorloofden die spotten met alle ridderlijkheid en fatsoen heb ik toen, wijl de oom die een oud man was van onmacht verbleekte en de omstanders verlegen zwegen, haar verdediging op mij genomen zooals trouwens mijn plicht was. Dat was alles.

In tweestrijd bracht de brief mij niet. Maar ik vroeg mij af, waarom die stem juist het uur had afgewacht mijner diepe verlatenheid. Dat zij me troostte, kan ik niet ontkennen. Zij deed dit zonder mij te verontrusten, maar als ik bedacht dat God ook daarin de hand kon hebben, bedroefde mij dit zeer.

Sedert enkele dagen weer — dezen morgen heb ik groote zwermen kraaien wraak hooren roepen over de stad — verlang ik naar huis, naar mijn vader. Elken avond als de zon ondergaat staat hij op de groote heide met zijn gelaat naar de stad. Ofschoon ik weet hoe gaarne mijn verbeelding mij bedriegt, moet ik tevens toegeven dat geen enkel mijner zwarte vermoedens bewaarheid werd. Het leven daarginder gaat rustig zijn gang. Geen enkel groot onheil is mij komen verschrikken. Ik zie het landhuis tegen het donker loof der kastanjes, belast met den ernst van alwéér een grijzen herfst.

Geslachten hebben er geleefd en gestreden en hun leven en strijd duurt voort in zijn ruime kamers, alle evenzeer met ouderdom en waardigheid behangen. Wanneer mijn zusje speelt, klinkt het spinet zeer wijs; de wanden luisteren en aan het venster zit mijn vader met den avond in zijn haren.

Het is een goede avond. Ik wil mij met mijn broer verzoenen. De voorspelling van Gilberte is in vervulling gegaan; méér dan een jaar reeds is hij getrouwd en hij is als een lam geworden. Zeker, ik moet gaan; mijn vader wacht mij. Uit de kamer boven klinkt de stem van een kind. Een kind is ons geboren. Ik moet gaan. Ik heb mijn erfdeel niet gevraagd en het nog minder in boos gezelschap verbrast. Ik leef van de kleine rente der groote heide en van een derde der opbrengst van de geschoren wol.

Het is niet veel en lang niet genoeg om mijn behoeften te verslaan. Mijn vader weet niet wat een armoe dat ik lijd. Ik zal hem niet verontrusten. Ik zal mijn broer niet meer vragen; hen allen in vrede laten; zwijgend mijn last torschen.

Het is de honger niet alleen die mij mild stemt; niet alleen het gebrek dat mij aan mijn huis herinnert.

Het hart komt niet tot bedaren.

Maar de weg is ver.

VII

TOEN IK, NA TOT DIEP IN DEN NACHT gewerkt te hebben aan een verhandeling over het vertikalisme als levenshouding, den volgenden morgen opstond, had de God die mij met verrukkingen en stokslagen voert een gordijn voor mijn oogen gehangen van grauwe schemer. Welk een verrassing voor mij die de goede hoop had gekoesterd om door het schrijven van verhandelingen en gedichten mijn eenzaamheid en armoede te kunnen overwinnen. Ik kan mij levendig indenken dat het leven soms zoo beklemmend wordt dat op zeker oogenblik ergens ter wereld een hart breekt en een lichaam dood ligt in een kamer. Het heeft lang geduurd voor ik mijn oogleden los had geweekt en weer verzoend was geraakt met dit nieuwe leed door er een uiterst pijnlijke bestraffing in te zien, voor de ongebreidelde begeerlijkheid mijner oogen. Het is niet geheel en al mijn schuld dat ik, christelijk belast als gij wilt, met God opsta en slapen ga en in alle dingen Zijn Bestuur erken. Eeuwen van Christendom hebben hun werk aan mij gedaan en door Zijn onverhoedsche ingrepen in mijn natuur, heeft God mij afgericht op Zijn wondere willekeur. Op mijn kloppen verscheen eindelijk de speldewerker, vragend wat er gaande was en tegen den middag was daar een geneesheer met goede raad en dure zalven, waarvoor mijn boeken borg zouden blijven.

In een toestand van volslagen onverschilligheid zat ik enkele dagen op mijn kamer, bezig met mijn oogen terwijl nu de eene dan de andere buurman mij wat eten of drinken bracht. Zij beschouwden mij, geloof ik, als een halve dwaas om zooveel ontberingen te willen lijden voor de wetenschap aan wier kostbaar-

heid zij twijfelden en putten zich uit in argumenten opdat ik mijn ijdele ambities zou laten varen. Je moet nog al gek zijn op een zolder te zitten verdrogen terwijl het leven zooveel kansen biedt. De speldewerker zou ze mij wijzen en de glasblazer, doch als ik hen zeide dat de wetenschap slechts middel was en geen doel, haalden zij de schouders op om mijn eigenzinnigheid. Dan moet hij het zelf maar weten, gromden zij onder elkander op de trap en lieten zij zich verder niet meer zien. Ik had nog immer de goede verwachting dat ik met mijn schrifturen in staat zou zijn mij te redden indien ik er slechts een drukker voor vond. Ook nam ik me voor in 't vervolg de uiterste zuinigheid te betrachten en niet meer zoo onredelijk te zijn in mijne uitgaven. Ik had de bittere ervaring dat ik niet rekenen kon en nimmer dacht aan den dag van morgen. Neen, ik kende geen enkel overleg en had nog immer meer behoefte aan boeken dan aan voedsel. Ik gaf in buien van edelmoedigheid meer uit dan ik missen kon aan armen, gebrekkigen en bedelende kinderen, waarvan de avonden vol waren. Ik luisterde te graag naar hun verhalen en speeltuigen en zag naar hun kunsten met de kaart; alhoewel ik reeds lang gemerkt had dat zij allen haast even vrekking waren en dikwijls op diefstal uit, kon ik hen niet ontgaan vanwege hun wrange humor dikwijls en ontroerde mij telkens weer de uiterste verwaarloozing dezer kinderen Gods aan de ingang der kerken en der hospitalen. De liefdadige instellingen die op het voorbeeldig ijveren van Monsieur Vincent in haast alle wijken der stad waren opgericht, hadden hun aantal niet kunnen verminderen.

Wie vragend de hand ophouden, zeide de speldewerker, lijden geen gebrek en hij deed mij fantastische verhalen over markiezinnen en edelen die op het voorbeeld van een zekere Madame de Miramion zich ter liefde Gods van hun kostbaarheden en parel-snoeren ontdeden om de armen te helpen en over een brave La-

zarist die als een muilezel met goud beladen door de straten trok. De oude bewering, dat de vroomheid de schelmerij in de hand werkt, achtte zich bewezen door een oproep die van enkele parochies uit door de stad ging om de armen te helpen ten einde, zoo heette het, zooveel mogelijk goed te doen en evenveel kwaad te verijdelen en waardoor in één week tijds het ruime hôtél de Mandosse tot den nok vol waren raakte. De corporaties van slagers en melkslijters bleven niet achter en brachten een gift van wekelijks zesduizend ponden vleesch, drieduizend eieren en een aanzienlijke hoeveelheid melk.

Ondanks dit alles dreef mij op een morgen, toen mijn oogen het nog maar nauwelijks toelieten, de honger de straat op met een bundel manuscripten. Van den eenen drukker liep ik naar den anderen; maar tevergeefs. De een vroeg mij om aanbevelingen en bij den ander was copie te veel; een derde weer stond mij nauwelijks te woord en mat mijn innerlijk naar mijn uiterlijk af dat weinig waarborg gaf.

Er wordt zooveel geschreven door wie geen honger hebben, dat de hongerigen overal te laat komen om een kans te maken. Hun papier en hun inkt zijn daarbij veel slechter en hun kleeren ruiken naar bronolie en oudbakken brood. Hun denken kan daarom alleen maar revolutionair en hun stijl vermetel en verwaten zijn. Hun schrifturen ruiken naar gebrek.

Teleurgesteld heb ik staan luisteren naar een man met een viool en heb ik, tot teeken van mijn algeheele overgave in de handen der Voorzienigheid, mijn laatste muntstuk geworpen in de schelp eener zigeunerin. Een student dien ik aanhield om te informeeren naar de lessen, scheen mij niet te verstaan; in een winkelruit zag ik dat mijn haren dun werden. Alleen de honger kwelde mij; overigens was mijn denken licht en liep ik (als een gek?) met een lied op de lippen.

Tegen het middaguur ben ik verdwaald in de buurt van St. Etienne-sur-Mont en kwam ik aan een huis waar armen zich verzamelen op den drempel: menschen in lompen, meest oude vrouwen en mannen en kinderen op bloote voeten. Toen op den toren twaalf uren geslagen waren en het Angelus begon te luiden, ging de deur open en werden gaven uitgedeeld door een dame, terwijl een man met zeer bleek gelaat toezag vanachter het venster. Als ik het instinct van mijn honger volgend naderkwam om te vragen, zag de man mij scherp aan.

Daarna wenkte hij me met de hand en toen ik voor hem stond in de kamer, gevoelde ik opeens weer mijn gansche ellende.

Hij sprak niet; hij vroeg alleen met zijn oogen zoozeer dat ik stamelde: de honger ontnemt den mensch zijn eenigen luister. Hij had mij volkomen begrepen. Hij knikte koel en bedachtzaam. Eet, zeide hij. En in de kamer die oud was van boeken at ik op den rand der tafel terwijl hij een boek nam en las. Een uur later kende hij al mijn ellenden en verliet ik hem gesterkt en getroost om daarna nog dikwijls bij hem weer te keeren en om méér dan brood. Zijn hand was immer nerveus en koel als ik ze drukte en zij was wit en elegant als een veder. Zijn oogen waren grijs en onaangedaan doch stonden vol van een wit en rustig licht. Zijn stem was zwak als hij op bewonderenswaardige wijze sprak over de groote levensvragen; want van lieverlede werd zijn spreken rijker. Het was een weldaad voor mij om naar hem te luisteren. Telkens weer verraste hij me door zijn gemak waarmede hij oude waarden nieuw wist te maken en een glans te geven aan waarheden welke ik als schatten had geborgen zonder mij te bemoeien om hun luister. Het duurde lang voor ik in dit alles zijn hart ontdekte; want zijn gelaat was eerder bedroefd dan ernstig en er ging geen warmte van hem uit; alleen een licht. Hij lachte zelden en dan nog alsof het lachen hem verveelde en compromitteerde; een zeker augus-

tiniaansch pessimisme had zijn stempel op hem gedrukt, want onder het zeer klein getal der uitverkorenen van Port Royal had hij met meer vuur dan kennis een zaak verdedigd die zijn laatste levensdagen bedroefde. Hij rustte uit van zijn strijd.

Hij had reeds zijn naam voor de wereld prijs gegeven om bij God een naam te hebben dien hij bewaarde — zooals wij allen weten — ook bij de menschen.

Die naam is Blaise Pascal.

Ik merk dat de geschreven bladen zich langzaam opstapelen onder mijn hand en dit verhaal den omvang van een boek dreigt aan te nemen. Ik zal me derhalve tot het voornaamste moeten beperken en u slechts verhalen dat, naargelang mijn oogen genazen, ook mijn inwendige nevelen optrokken en ik een tijdlang scheen te baden in zonneschijn. Door den glans waarmede ik omtrent dien-zelfden tijd een wijsgeerige stelling verdedigde en de Faculteit verbaasde, (op sommige momenten van mijn leven scheen het mij gegeven te zijn mezelf te overtreffen) had ik mij weer enkele vrienden verworven met wie ik dikwijls samenkwam in scherts en ernst en die zich erop beroemden den mensch in mij ontdekt te hebben. Met het voorjaar trokken wij zingend op een middag door het Bois de Boulogne. In mijn vertrouwelijkheid dien dag ging ik zoover, dat ik, toen wij later bij een herberg vergaderd waren en wijn gedronken hadden, hen zegevierend den brief liet lezen van het meisje dat op mij wachtte.

's Avonds echter op mijn kamer kwam de bezinning en overviel mij een groote droefheid. Mijn ziel verduisterde en den volgenden morgen miste ik bovendien in de Notre-Dame voor de eerste maal het zoekende kindergezichtje. Haar stoel bleef leeg. Thuis gekomen vond ik op mijn kamer een boodschap van mijn broer, dat mijn vader stervende was en dat ik dringend verwacht werd tot regeling der zaken.

Ik kwam nog juist op tijd voor de begrafenis en zonder mijn vader weergezien te hebben volgde ik naast mijn broer den kleinen lijkstoet naar de begraafplaats. De uitvaart werd voltrokken met die slordige haast die met allen eerbied spot en door leed gebroken menschen nog in hun heiligste gevoelens beledigt. Daarna op het kerkhof, waar de voorjaarswind in grassen en stengels suisde, zag ik een graf voor mijn vader gedolven op dezelfde plaats waar jaren geleden mijn moeder begraven was en naast de opgedolven aarde, eerbiedig terzijde gelegd door den grafdelver, een hoopje beenderen door een doodshoofd bekroond.

Mede door toedoen van mijn oom Theophile werden de erfenis-zaken snel en in vriendschap geregeld en nog geen week later vertrok ik met mijn zuster naar de stad, waar wij samen, niet in weelde doch ook zonder veel kommer, leven zouden van een rente die Pierre ons zou uitkeeren op ons erfdeel.

Toen wij den eersten morgen, nadat wij onze woning aan de Seine-oever betrokken hadden, in de Notre-Dame kwamen om mis te hooren, nam mijn zuster de plaats in van het meisje dat nog steeds afwezig bleek. Het scheen louter toeval dat ik tegenwoordig mocht zijn bij haar uitvaart, want aan het hoogaltaar werd een requiemmis gezongen, waarna de priesters zich voor de absoute verzamelden bij een kleine baar waarop enkele losse lelies lagen. Aan weerszijde zaten een reeds bejaarde heer en een paar dames in zwarte sluiers, in den gloed der kaarsen. Terwijl de priesters zongen liep de kerk leeg en bleven slechts enkele bidders over waaronder de goede Buch.

Op een gedachtenisprentje las ik haar naam: Marie-Thérèse Deschamps, geboren te Bourg-de-Gouesnou, Finistère, en na een kort doch zeer hevig lijden overleden te Parijs. Haar laatste woorden waren: God is lief.

Het geheim van de gemeenschap der heiligen was mij nooit zoo

nabij. Een vreemdeling sloot den stoet die droef door de straten naar buiten trok. De stad werd er stil van. Alleen het water ruischte en schuimde hartstochtelijk onder de bruggen.

Een paar dagen liep ik als een zoekende heen en weer.

Ik vroeg er mij geen verklaring van, waarom de kleine doode den anderen verdrong en maakte er mij geen enkel verwijt van.

Wat kwelt u? vroeg mijn zuster mij bij het avondbrood.

Daar ik mij niet verklaren wilde zweeg ik.

Mijn zuster schudde zuchtend haar hoofd. Even later liep ik het huis uit en met een handvol bloemen naar Père Lachaise.

Om mij van mijn droomen te verlossen, waartoe ik maar al te zeer geneigd bleef, zocht ik de boeken weer op en gaf ik mij met meer ernst aan mijn bezigheden over dan voordeelig was voor mijn zuster, op wier bekommeringen ik geen acht sloeg. 's Avonds las of schreef ik ijverig bij de lamp terwijl zij soms speelde op het spinet, dat wij van huis hadden meegevoerd en dat ook in zijn nieuwe omgeving zijn ouden bedroefden klank behouden had. Als zij slapen ging, zeide ze mij den goeden nacht wel eens zonder dat ik het merkte, verslonden als ik was in mijn werk. Zij verschoonde mijn zwijgzaamheid; doch ten koste van hoeveel tranen heb ik later pas geweten, toen zij zonder mij veel te verwijten afscheid van mij nam en mij bekende, hoeveel nachten zij geschreid had in haar verlatenheid. Ik was haar geheel niet ongenegen; ik had haar zelfs zeer lief, doch de behoefte niet kennend eener nog zoo jonge vrouw en altijd veel te veel met eigen zorg begaan, had ik het haar niet aangezien dat zij van den eersten dag afaan al was begonnen te kwijnen.

Terwijl ik een zekeren geestelijken en lichamelijken welstand genietend, uitgaande en vrienden ontvangend, niet anders dan tevreden mocht zijn over den gang der zaken, werd zij stiller en terughoudender. Wij hadden elkander niet veel te vertellen; zoo

verscheiden waren onze belangen die zich slechts zelden en dan nog vervlochten in de dingen van allen dag. Wanneer ik haar al eens meenam de straten door om haar merkwaardigheden te doen bewonderen, bleef zij soms geheel in haar zelve zonder aandacht of bewondering en wenschte zij weer zoo snel mogelijk terug naar haar kamer en naar het geruisch der rivier waarnaar zij lang kon zitten luisteren aan het venster.

De daken vallen op mij, zeide zij mij eens toen wij op een zomerdag bijna zwiiggend de halve stad hadden doorkruist en den volgenden dag reeds verliet ze mij; schreiende weliswaar doch opgelucht. Toen ze mij haar nood openbaarde, begreep ik en ofschoon het voor ons beiden een groote misrekening gold en door haar vertrek veel schoone plannen ineens stortten, wilde ik haar niet weerhouden. Ik bracht haar tot buiten de porte d'Autun waar zij afscheid van mij nam als een bevrijde en keerde daarna in de stad terug om na enkele weken reeds het huishouden te liquideeren dat wij in goed vertrouwen hadden opgebouwd.

De vrienden die ons sinds wij samen waren geregeld bezochten, verweten mij mijn hardheid en ontdekten den egoïst in mij die bij gebrek aan begrip voor anderen, meer offers van hen vraagt dan zij geven kunnen. Zij straffen mij met hun verachting en bleven weg. Hooghartiger verdroeg ik hun afkeer daar ik, geheel en al opgaande in een studie over het wezen der ziel bij Plato, er van Pascal een aanbeveling voor bekomen had bij een drukker. Mijn gevoel van eigenwaarde en onafhankelijkheid nam nog toe toen ik daarna van den directeur van St.-Magloire de verzekering ontving dat ik zou toegelaten worden tot het seminarie, mij aanradend mijn wijsgeerige studies aan de Sorbonne te voltooien als fundament voor een meer vruchtbare priesterlijke werkzaamheid later. Van zooveel zijden aangemoedigd en bevestigd, achtte ik mij voortaan onkwetsbaar en gaf ik mij ongebreideld aan groote

verwachtingen over tot ik, de mij toegewezen rente reeds over-tijd zijnde, van mijn zuster een brief ontving waarin ze mij mededeelde dat zij, daar de vrouw van Pierre na haar tweede kraambed ziekelijk gebleven was, als een geroepene weer thuis was gekomen en dat mijn broer wegens allerlei tegenslag aan zijn verplichtingen niet kon voldoen. Als ik daarom mijn studies niet voltooien kon, schreef zij verder, zou ik er zeker een wenk in zien der Voorzienigheid en spoedig naar huis komen om de familie te helpen handhaven in den stand waarin zij geboren en getogen was. Andermaal werd ik voor een dilemma gesteld en alhoewel mijn keuze zich zonder weifelen en als vanzelf bepaalde, wilde ik geen beslissing nemen zonder een leidsman gehoord te hebben en ging ik dien avond naar St. Magloire.

Offeren is christenplicht, zeide mij monseigneur na eenig nadenken, nadat ik hem gansch den toestand uiteen had gezet — en aan dien plicht zult gij goed doen nimmer te verzaken; doch niemand kan gedwongen worden slachtoffer te worden van eens anders onfortuin, al is die dan een broer.

Ieder heeft den weg te volgen dien God hem aanwijst.

Met rustig geweten berichtte ik mijn broer dit bescheid; brak mijn herberg op en betrok weer aan het einde der lange duistere trap de kamer, wier wanden roken naar carbol waarmede zij intuschen gewasschen waren. Hechter nog dan ooit in mijn roeping bevestigd, vertrouwde ik dat God die het doel wilde mij ook aan de middelen zou helpen om het te bereiken. En eerder dan ik had durven hopen kreeg ik op het meest onverwachte moment een tijdelijke betrekking op een archief waar ik in de avonduren werkte onder leiding van een merkwaardig oud heer, die de gewoonte had veel te drinken en die uitstekend op de fluit speelde. Alleen als hij dronken was kende hij den „Roman de la Rose” van buiten en beweerde hij een afstammeling te zijn van Lodewijk

den Heilige en Blanca van Castilië. Op een avond heeft hij me meegenomen naar een taphuis bij de rivier, waar hij snel achter elkander enkele glazen brandewijn dronk en later nog naar de opkamer van een waterhoofdigen jongen in een ellendige steeg voor wien hij op de fluit speelde tot de tranen hem langs de wangen liepen en het spelen afbrak in een snik. Overal in het straatje zag ik dat nog laat de vensters opengingen en de menschen kwamen luisteren aan de deur. Maar in een taphuis, hoezeer hij erom gevraagd werd, speelde hij nimmer. Daar bleef de fluit verborgen in de zijden foulard met het kroontje versierd, waarmede hij zijn gelaat en zijn instrument afdroogde en waarin hij het voorzichtig wikkelde wanneer hij gespeeld had. Eens toen ik hem vroeg waar hij woonde, wees hij mij op zijn fluit en lachte hij vermetel als een dronkene lachen kan. Toen ik bij anderen naar hem informeerde, hoorde ik dat hij de heele stad door en ver daarbuiten bekend stond als een kinderlijk man met groote gebreken. In het hart der stad had hij een voornaam huis bewoond met een broer die aan een bloedziekte was gestorven; niets had hij behouden dan zijn spel, zijn onbluschbare begeerte en den last van een grooten naam. Niemand echter wist te zeggen waar hij verblijf hield. Men kon alleen nog maar van hem vertellen dat hij jaar in en jaar uit altijd even vriendelijk en statig door dezelfde straten der stad trok en hier en daar op de fluit ging spelen als hij gedronken had. Enkele avonden achtereen verscheen hij niet op het archief. Ik verwonderde mij daarover niet, daar hij denken kon dat het werk toch gedaan werd. Doch toen hij langer uitbleef en ik terloops in een taphuis naar hem vroeg, vernam ik dat politiemannen ergens een deur hadden ingetrapt van een kelder en dat lijkbidder daar met een doek voor den mond het lijk hadden uitgedragen van den Markies.

Daarna heeft men nog even geglimlacht om zijn zonderling

testament waarin hij als laatste van zijn geslacht zijn luisterrijken naam naliet aan rechtvaardigen en zondaars evenzeer, opdat zij voor hem zouden bidden en zijn fluit aan den jongen uit het steegje. Op het archief echter verscheen een nieuwe mijnheer en aan mij werd vriendelijk gedaan gegeven, daar mijn diensten verder overbodig waren. Kort geleden nog had ik een ruime toelage van de hand gewezen mij door mijn tante aangeboden, schrijvend dat ik dankbaar voor haar goede bedoeling er prijs op stelde mijzelf door de moeilijkheden heen te slaan. Het was op een avond dat ik voor mijn bed staande plots inzag hoe kwaad mijn kansen stonden en ik daarna vol zorgen nog lang wakker lag in het donker. Een zomer lang bijna had ik geleefd in een bevredigend gevoel van onafhankelijkheid, waaraan ik niet vermoed had dat zoo schielijk een einde zou komen. Daarbij bleken mij achteraf de verhandelingen en de gedichten die ik geschreven had zoo minderwaardig dat ik mij schaamde er ooit eenige verwachting van gekoesterd te hebben; valsche paarden die in een min of meer ge-exalteerden toestand bij lampenlicht geschitterd hadden maar die door den ontnuchterden geest hertoetst, zonder eenigen glans en waarde bleken. De desillusie en de verveling die de manuscripten mij gaven waren zoo groot dat ik ze een voor een in snippers reet en ze daarna verbrandde. Dat ik er spijt van zou krijgen nadat het gebeurd was, kon ik toen niet vermoeden. Weer stond ik met mijn ziel in den regen; weerloos; ellendig; als een schaap geschoren. En na lang weer begon ik mijzelf te beklagen; mijn broer en zuster te verwijten. Mijn eigen voorzienigheid had volkomen gefaald en het scheen mij toe of het Oog in den driehoek glimlachte terwijl het mijn naaktheid beschouwde. En ik wist niet waar ik mij wenden of keeren zou in angst en kommer. Want het is een onbeschrijfelijke vernedering als een geslagene weer te moeten keeren tot hen voor wie men een tijdlang als

onoverwinnelijk heeft geposeerd. De speldewerker zag het mij aan en ik geloof dat hij medelijden met mij had toen ik zweetend van ellende een middag het donkere trapgat opkroop naar mijn kamer. Want den jongen die sinds enkele dagen occorino spelen leerde sloeg hij het speelgoed uit den mond.

Dit hoofdstuk herlezend valt het mij op dat er drie lijken in voorkomen en minstens twee begraferiissen. Het is een record dat alleen door het Rolands lied overtroffen wordt. Het spijt mij vooral voor u, Anne-Victoire, die zeker door dit alles minder gesticht zult zijn als gij verwacht hebt.

Dit verhaal intusschen heeft met een droom niets meer gemeen en is lang zoo argeloos niet als geur van geborgen appelen en lampeschijn over een schrijvende hand aanvankelijk deden vermoeden.

Morgen is het feest van Allerheiligen.

Doch de duivelen zullen knarsetanden.

VIII

IK HERINNER MIJ NU EEN AVONDLANGGELEDEN dat ik met mijn vader huiswaarts keerde van een of ander feest en wij op de groote heide verdwaalden in een onweer zoo ontzagwekkend als ik sindsdien nooit meer aanschouwd heb.

In het begin van dit verhaal heb ik, sprekend over den dag der bedroefdheid, reeds met eenige aarzeling op deze gebeurtenis gezinspeeld. Ofschoon ik niet weet in hoeverre zij in verband staat met de rampen die daarna als een regen op ons neerkwamen, kan ik niet anders dan er een voorspel in zien van het duister gericht dat zich over ons huis ontlastte.

Met struikelen en vallen, kruipend soms door ruigten en struiken, trok mijn vader mij tegen den woedenden storm in voort. Wat hij me toeriep verstond ik niet; maar aldoor hoorde ik zijn daverende stem en eenmaal scheen het mij of hij in de duisternis naar den bliksem greep, zóó hevig boven mij lichtte plotseling zijn hand. Met gesloten oogen daarna kroop ik druipnat van den regen naast hem door een boschje waar hij een schuilplaats dacht te ontdekken en mij een soort stal induwde die daar gestaan kon hebben ter beschutting van dieren of dieven. Wat ik daarbinnen bij het bleeke lichten der bliksems aanschouwde, verhaal ik niet. Met een gil stortte ik me weer naar buiten walgend van een onbeschrijfelijke stank en mijn vader mij achterna, als een bezetene huilend den nacht in. . .

Meer kan ik niet zeggen.

Vergeeft mij deze geheimzinnigheid; als ik een roman schreef zou dit de gelegenheid zijn om u te doen griezelen en de menschen die hem lazen, zouden er slechts de hallucinatie in zien van een over-

spannen brein. Mijn vader heeft er later nooit meer met mij over gesproken en ook ik zou er met niemand verder over spreken kunnen als ik hier gedaan heb zonder opnieuw in doodsangst te geraken. Ik heb deze gebeurtenis alleen maar moeten verhalen om duidelijk te maken dat door een toevalligen samenloop van omstandigheden — of was het méér? — een jeugd kan verouderen in één tel en dat een zee van tranen dat beeld niet uit mijn oogen wiesch dat in één bliksemschicht zich insloeg in mijn ziel.

Nogmaals: ik weet van dit alles de diepste reden niet; doch ik kom er niet aan voorbij. Geloof mij niet als ik ooit heb gelachen als anderen. Het was een grimas. Ik weet sindsdien wat ik doe. Ik heb het altijd geweten. Ook mijn vader heeft het nimmer vergeten. Hij is ingeslapen met het geheim van ons beider ouderdom en heeft het aan niemand, zelfs aan mijn moeder niet, overgeleverd. Wij hebben het samen lange jaren zuchtend gedragen en verdragen. Sinds draag ik alleen zijn gansche gewicht; ik kon het niet aanraken zonder zelf gebroken te worden. Zijn herinnering vervulde mij met walging en vrees zonder dat God een hand aan mijn voorhoofd hield of mijn hart ondersteunde als ik het dreigde uit te braken en niets anders opbracht dan gal en slijm.

Wat heeft God met mij voor?

Wat wil Hij van mij?

Deze vragen kwelden mij bovenmate. Zijn oogmerken bleven desondanks even duister. Voor de menschen heb ik mijn snikken verborgen. Niemand heeft mij hooren roepen in vertwijfeling. Ondanks alles heb ik mijn hoop bewaard en liederen van vreugde en vroomheid gezongen uit een onuitsprekelijk heimwee geboren. En de menschen die mij dan hoorden zeiden: dát is een vogel! zij wisten er niets van. Zij hadden het alleen verschrikkelijk mis. Zij kenden geen enkel waarom als ik in de bloemen vluchtte daar ik te laf was om mij in de dorens te storten. Als ik

in de dorens lag, zagen zij mij niet. Neen zij herkenden mij niet; geen enkel leed heb ik voor hen uitgesproken en alle ellenden die ik reeds verhaalde zijn niets in vergelijking mijner bitterste ervaringen die alle beschrijving tarten.

Nog eens: sluit dit verhaal als het u vermoeit; als gij ervan walgt misschien. Ik heb u niets gevraagd, niet eens om ernaar te luisteren. Ik weet dat ik hopeloos te kort schiet in hetgeen gij van mij verwacht. Mijn troebelen wortelen dieper dan deze uiterlijke gedaante van landlooper doet vermoeden; dan deze grauwe romantiek van een schijnbaar verdwaasde die heenzit achter kathedralen en die voor zijn waan tenslotte een zin vond waarom hij nu achter de gebeurtenissen om lacht als een begrippe.

Het heugt mij nu hoe ik, op een avond nog zeer laat door het Bois de Boulogne loopend, opnieuw bekoord werd door het schrijven van het meisje dat op mij wachtte. Is er iemand, maakte ik mij wijs, die meer lief heeft en er minder voor beloond wordt dan ik? De weelde ook nog van deze illusie voltooide mijn ellende. Nooit had ik, bij mijn weten, iemand aanleiding gegeven, om op mij te wachten. Het was mij meer dan genoeg dat Een sinds jaar en dag mij opwachtte op elken straathoek haast, achter ieder menschenwoord dat mij toekwam en in duizend kwellingen. Wat verwachtte die Eene van mij? Ik was niet uit het hout waarvan men heiligen maakt; en waarom dan zóó diep gekorven en mij tot in mijn merg beproefd? S'il paraît une fois, Il est toujours: had Pascal mij niet tevergeefs gezegd en ook in de diepste duisternissen, kwam ik niet van Hem los en erkende ik door een bijzondere genade de alwijze hand van Zijn Bestuur. Past het mij om naar zijn raadsels te vragen? Hield ik niet op mij keer op keer te herhalen en dankbaar herinnerde ik mij de rukwinden van geluk waarmee hij me begenadigd had en waardoor mijn geest was opgenomen geworden ver boven mijn eigen bereik. Er is

immer in het leven van den mensch een engel, die hem op het juiste oogenblik voor het ergste behoedt: hij zij dan geest of mensch.

In die dagen liep ik veel langs de rivier om naar het water te zien dat mij bevrijdde. (Het is dubbel moeilijk naar de menschen weer te keeren die men hooghartig verloren heeft.)

Op een middag toen een onweer broedde en het water driftig schuimde met witte koppen, stond ik te turen naar het bedrijf der visschers die kalm aan den wal zaten. In droomen verzonken zag ik eensklaps dat een man breed voor mij stond die mij diep in de oogen keek.

Gij hebt honger, zei hij ernstig, en gaf mij een grooten visch.

Ofschoon ik niet wist wat ik ermee doen zou, nam ik hem aan alleen maar omdat er een mensch was die mij begrijpen wilde. Mijn verlegenheid ziende, nam hij me bij den arm en samen stapten we een taphuis binnen waar hij mij goedmoedig den visch weer uit de handen nam en om spijs voor ons beiden riep. Beschaamd en weerloos trachtte ik tegen hem te lachen, doch ik moet hem als een simpele zijn voorgekomen daar hij alleen maar aanmoedigend naar mij knikte en met de andere gasten sprak over dingen die in mijn verslagenheid volkomen langs mij heengingen. Hebt gij ooit een hond bedroefd zien zitten kijken die op zijn voedsel wacht? Waartoe ben je gekomen, zei me een diep verwijt; nu zie ik dat je een lafaard bent! De tranen sprongen mij uit de oogen. In de verte hommelde het onweer.

Terwijl wij zwijgend aten wat ons was voorgezet, verduisterde de hemel en na eenige oogenblikken begon een hevige wind te jagen en sloeg de regen tegen de ruiten. De visch die met zijn kieuwen in een weerhaak hing sloeg met den staart om zich te bevrijden. De man tegenover mij zag mijn beklemming en trachtte mij af te leiden door bemoedigende en genoegelijke

praat. Ik herkende een zeeman in hem want de hand, die over de tafel naar mij gebaarde, was getatoueed en ik zag dat zijn oogen licht waren van vele zeeën en zonnige hemelstreken. Achter hun diepe blauwte vermoedde ik dat eilanden waren van louter warmte, bloemen en goedheid. Omdat de regen bleef duren nadat wij gegeten hadden, gaf hij mij een glas brandewijn te drinken en voelde ik dat mijn gelaat rood werd. Ik durfde mij niet verontschuldigen en dronk. Het doet je goed, zei de zeeman met zooveel overtuiging dat ik merkte hoe goed het mij deed. En al drinkende werd ik innerlijk ontbonden; zwevend en wonderlijk vroom. Ik herinner mij dat ik, sprekende over de vriendschap, lust had den zeeman broederlijk te omhelzen en dat ik naar middelen zocht om hem zijn goedheid te vergelden. Ik wilde iets voor hem doen; hem iets laten zien waarover hij zich verheugen of verwonderen zou. Doch wat? Zeer zeker zou ik hem den brief van het meisje gelezen hebben, geloof ik, indien ik hem niet verscheurd had. Ik wilde hem iets vertellen; hem een groot verhaal doen, weet ik nog, doch vond geen enkel begin.

Drinkende was ik mijn jammer vergeten, mijn bedeesdheid en voelde ik vleugels in mij wassen meer en meer. Nimmer nog, dacht ik, was ik zoo jong geweest, zoo sterk en alvermogend en de zeeman en de omzittenden zagen het aan mijn stralende oogen en schenen verwonderd te wachten op iets dat gebeuren moest. Drink nog eens, zei de zeeman. En toen ik gedronken had, scheen het, werd de spanning rond mij nòg grooter. Ik moest iets doen wat nu hen allen verbaasde en ik kwam op het verhaal van den rampspoedigen tocht dien ik eens met mijn vader gemaakt had in een onweer, maar merkte weldra dat ik de kracht niet bezat om het verhaal zoo werkelijk te maken dat men het gelooven zou. Ik zag het aan de oogen van den zeeman en aan de omstaanders die elkander teekens gaven. De visch sloeg nog eens met den staart en

voor de avond inviel klaarde de hemel nog eens op en brak de zon door de ramen. Ik bracht mijn verhaal niet ten einde, want halverwege bleef ik steken, verbitterd omdat ik gefaald had en mij verontschuldiging dat het einde der geschiedenis verschrikkelijker was dan men vermoeden kon en dat ik sidderde om wat ik was begonnen.

Allerhande beelden dwarrelden door mijn verhitte geest en niet één beeld kon ik grijpen. Ik zag in een vreemde associatie: het doodshoofd op den aardhoop, de oude fluitspeler, de ingetrapte deur en de zijden fouloir met het kroontje.

Namen zongen mij voorbij: Lodewijk de Heilige; Blanca van Castilië; Marie-Thérèse en opeens brak ik los in een snikken dat niet meer te stillen was. Het werd doodstil in het taphuis en de zon ging onder over een man die met zijn hoofd op tafel te schreien lag. De zeeman nam hem onder den arm en leidde hem buiten waar het avond geworden was. In snelle zilveren kringen rond hem zwom de visch en den volgenden morgen weer ontwaakte hij in nog dieper ellenden.

De zeeman zag hij nooit meer terug, de visch lag bleek en stijf onder de lamp die nog brandde.

Wie niet al te onoplettend leest en ijverig naspeurt zal zeker verband tusschen de gebeurtenissen van dit verhaal onderscheiden al schijnt het af en toe te ontbreken; hij zal in vele voorvallen een diepere zin ontdekken dan hij oogenschijnlijk voorwendt.

Ik heb mij nimmer voorgesteld u te verstrooien; dit verhaal heeft geen andere strekking dan zijn eigen verschrikkelijken ernst. Toen ik na dagen weer rond het middaguur bij het huis van mijn weldoener kwam bleef de deur gesloten. Er waren geen armen dien dag. Ik bleef op een afstand staan wachten tot de klokken uitgezongen waren en de straten nog stiller werden dan anders op dat uur.

Ik ben heengegaan en later weer langs een wijden omweg weer-gekeerd om de reden te vragen. Het huis bleef doodstil met gesloten luiken. Ik heb zijn rust niet durven storen en liep met donkere vermoedens verder. Het was een beklemmende zomer. De hitte hing moe in de straten en de rivier had een benauwende reuk. In een kerk waar het koel was ben ik in slaap gevallen. Toen ik wakker werd waren de ramen reeds verkleurd en zag ik alleen nog maar in de vensters een witte wimpel met een gouden kruis en enkele lansen en hellebaarden rond de torens der stad Gods. Coelestis urbs Jeruzalem, beata pacis visio, herinnerde zich Jean-Luc en hield de flonkerende lansen vast en het gouden kruis tot ook die werden uitgewischt. Hij vouwde zijn handen en probeerde te bidden. Zijn ellenden drongen zich aan hem op. Door zijn vingers zag hij het schijnsel der Godslamp. In het koor zat een priester. Toen hij opstond ging Jean-Luc hem tegemoet en vroeg hem om te mogen biechten. De kerk was volkomen duister geworden. Jean-Luc klaagde zich aan. Hij had een mensch gevonden die geduldig naar hem luisterde; een grijs hoofd dat naar hem gebogen zat aan den anderen oever, scheen het, van een duister water; een witte hand die zich verhief en hem een kruis gaf over zijn ziel: een teeken waaraan hij zich ophief. Inwendig hoorde hij een stem: vrees niet, ik ben het die u niet verlaat.

Op zijn kamer vond dien avond Jean-Luc een bericht van zijn broer. Pierre schreef hem dat zijn vrouw gestorven was en hij verontschuldigde zich dat, door een misverstand, hij noch Jacqueline hem tijdig verwittigd hadden. Alles was snel in zijn werk gegaan en de rampspoedige uitslag van een vroegtijdig kraambed had hen allen ten zeerste verrast. Jacqueline had nu de zorg over het huis en zijn drie kinderen op zich genomen doch hij zag de toekomst duister in. Alles liep hem tegen. Hij was ontroostbaar. Jean-Luc bracht in een wonderlijke gelijkmoedigheid het offer

van een nieuwen vervallen termijn; verzoende zich met zijn armoede en sliep dien nacht zoo dicht mogelijk bij God.

Den volgenden morgen zat hij reeds vroeg aan zijn schrijftafel en schreef hij in een toestand van helderziendheid, waarin de beelden en de woorden als vanzelf tot hem kwamen, in één adem door het verhaal van den Visch. Er is niemand meer die het zich herinnert. Het ligt begraven in de stapels papier die in bibliotheken worden opgeborgen en die geen naam meer dragen. Het was tegen den avond dat hij het naar den uitgever bracht en er een klein voorschot op kreeg om brood te koopen. Hij kende zijn eigen rijkdom niet; de weelde der erkenning bedwelmde hem en met een zekeren trots stapte hij het taphuis binnen bij de rivier waaruit hij nog pas als een schreiende was verdwenen. Hij had iets goed te maken, meende hij, bij die menschen die het recht hadden anders van hem te denken dan van een arme dwaas. Hij had een verhaal geschreven dat men reeds met een voorschot had gehonoreerd en hij wilde als een heer zijn eigen brood bestellen en betalen. Hoe weinig dikwijls is er noodig om ons een gevoel te geven van rijkdom en zegepraal. Jean-Luc voelde zich onoverwinnelijk voortaan; de kansen schenen hem voor het grijpen te liggen en geen enkel voorbehoud meer rees in hem op; geen enkele achterdocht.

Des te meer krenkte hem de vertrouwelijkheid waarmee de waard hem op den schouder klopte en zich bij hem te dampen zette van hitte en drank. Welk recht had die man zich met hem te vereenzelvigen? Toen Jean-Luc niet genegen bleek hem te woord te staan en hooghartig door het venster bleef turen naar de lichten der rivier, begon hij tusschen zijn tanden te fluiten en met zijn dikke vingers een lied te trommelen op het tafelblad.

Haastig gegeten hebbende, wierp Jean-Luc het geld op tafel om te betalen en verdween in den avond. Hij liep recht naar een kelder-

woning in de buurt van St. Julien-des-Prés waar hij wist dat een schoenmaker huisde (een uit het gezelschap van de goede Henri Buch) want dikwijls had hij er in het voorbijgaan het nijdig kloppen gehoord van een hamer op leder zooals een schoenmaker doet. Allereerst nu wilde hij het miserabel gevoel van ellende te boven komen dat sinds lang hem zijn versleten schoenen gaven als hij 's morgens wakker werd. Telkens stonden zij hem op te wachten als het meest volkomen beeld van vermoeidheid en verwording dat men zich denken kan. Jean-Luc dacht: de dag is als de schoenen waarin men loopt. En daarin vergiste hij zich niet. Daarom zocht hij een schoenmaker en zag hij waar hij verwacht had den man in zijn winkel zitten werken onder de lamp. Met een pikdraad tusschen de tanden keek hij Jean-Luc naar de voeten; een spitse vogelkop met lang dun haar in den hals; een specht. Dan wees hij met den vinger naar oor en mond om te beduiden dat hij doofstom was en spuwde op den zool van een schoentje dat hij aan het bewerken was. Op een plank tegen den muur stonden houten leesten, groote en kleine, en een groene werelddbol op koperen voet. Uit een kleine voorraad zocht Jean-Luc een paar schoenen en na ze gepast te hebben teekende de schoenmaker met een stuk krijt op een lei den prijs dien hij betaalde. De oude schoenen liet hij er achter en Jean-Luc verliet den kelder als een nieuw mensch omdat hij nieuwe laarzen droeg.

Het was lang geleden dat zijn stap nog zoo vastberaden had geklonken in de straten; dat hij zich zoo zeker van zich-zelve had gevoeld en er zooveel plannen voor de toekomst in hem gegroeid waren. Het ontwaken was voor hem geen kwelling meer en het lessen loopen werd met groote regelmaat hervat. In het dispuut weer ging hij zich te buiten, standvastig in het verweer en voortdurend in den aanval op de stellingen der leeraars, voor het meerendeel devote humanisten die, meer moraliseerend dan

mystiek van aanleg, bijna allen de bezetenheid misten hunner overtuiging en derhalve de verpletterende welsprekendheid die een jeugd kon inspireeren. Hun op de spits gedreven meeningen verlokten de leerlingen tot weerzin, zooals hun burgerlijke levenshouding voortdurend op verzet stiet van dien kant, hetgeen zij met groeiende ontsteltenis gadesloegen en ondervonden in bijtend sarcasme en ironie aan het adres van hun alleen-zaligmakend Thomisme. In plaats van anderen te overtuigen door ze te verlichten, verdonkerden zij zich-zelf en deden zij niet zelden de zoo hooggeprezen waarheid onrecht aan door haar als middel te gebruiken voor hun toorn. In tegenstelling met de Quietisten, illuministen en visionairs van hun onmiddellijke nabijheid, kenden zij te goed het verschil tusschen slapen en bidden (het gebed als volkomen slaap) zonder iets te willen begrijpen van den gulden middenweg der orthodoxe mystiek die hen verbijsterde en waarbij sommigen het hoofd totaal verloren als zij haar aantrekkingskracht erkenden op een jeugd die hoe langer hoe meer den rug toekeerde aan hun christelijk realisme. Dit had maar al te gemakkelijk gezegevierd in zijn reactie tegen de mystieke penetratie eener vorige periode waarin, het zij erkend, niet immer met genoeg begrip van zaken het ware van het valsche was onderscheiden. Het nam een meer en meer alarmeerende houding aan ook tegen de orthodoxe mystieken die, tot enkelen gereduceerd, terug gedreven dreigden te worden in een schemerig halfduister, dat men te heilig en te nutteloos tevens achtte om er binnen te dringen. Hier en daar reeds zagen zij religieuze huizen op stelten gezet door het glorieuze monster eener nieuwere spiritualiteit en onrust gewekt in de meest bezadigde godsdienstige middens, waar zielen zich waagden aan het avontuur van het meer verheven gebed. Alles wat hen niet gewoon leek in het geestelijk leven deed hen de wenkbrauwen al fronsen; tegen verheffingen en uitzon-

derlijke verlichtingen waren zij op hun hoede; zonder ze a priori te verwerpen stonden zij achterdochtig tegenover bijzondere bevestigingen, wetend dat hoogmoed en genade zich niet zelden op dezelfde wijze uiten.

Dit laatste inzicht echter heeft Jean-Luc te laat verworven en er dus geen rekening mee gehouden bij zijn verdediging eener overigens goede zaak welke hij bij intuïtie voorstond met de arrogante zelfverzekerdheid die — lach erom! — een paar nieuwe schoenen hem verleenden. Eens toen hij zijn vechtlust had botgevierd en nog wel ten opzichte van professor Girard en hij met een schijn-zege zijn plaats verliet, begonnen zijn schoenen te kraken, eerst aan het linker, daarna aan het rechterbeen en vond hij, onnoozele hals, er groot genoeg in bij het gaan. Ik loop op muziek, zeide zich Jean-Luc, zonder achterdocht weer en hij zong. En inderdaad: op muziek liep hij de toekomst in; zijn voeten jaren vooruit. Het waren groote droomen weer die hem bewogen. Hoelang al had hij niet meer gezongen?

Heel een zomer zong hij onverdroten van den eenen dag in den anderen, want zijn studiën vorderden snel en het eene jaar op het seminarie van St. Magloire zou slechts een koele doortocht zijn met de stralende verrukking van zijn wijdingsdag op het einde. Dan zou hij met geheimzinnige machten beladen gezonden worden om te werken.

Waar wist hij niet. Doch ergens zou hij als middelaar tusschen God en de menschen staan; als een angelus derhalve en als zoodanig zou hij zich door algeheele overgave bevrijden van alle ellenden; van alle bedroefdheid. Aan zijn werk zou hij zich oprichten; aan zijn woord; aan de Blijde Boodschap; aan haar blijdschap zou hij zich bedrinken dag en nacht. De armen zouden zijn vrienden zijn (hij wist wat een paar goede schoenen waard waren) en de zondaars (wier diepe nooden hij erkend had in zich-

zelf) en de kinderen (omdat hij zelf een kind was gebleven). Hij dacht er aan om het meisje dan toch nog maar te schrijven dat op hem niet te wachten viel; dat zij zich geen illusies mocht maken daar zijn ideaal hem riep waar de zielen hem wachtten die hem waren voorbestemd en die hij liefhad; voor wie hij boette en bad op voorhand; de bruiden van Jean-Luc. Als een arme zou hij leven onder armen; als een pelgrim onder pelgrims. Christus als pelgrim, een reproductie van Angelico, was de eenige versiering van zijn kamer naast een kruis; indien een kruis als een versiering zou mogen gelden.

Op een morgen dat hij zijn oogen te baden zat in water daar hun randen weer ontstoken waren en hij zich bezorgd maakte om zijn groeiende bijziendheid, ontving hij een klein pakket, een doosje met wat geld erin en een brief van zijn zuster die hem bij al wat hem lief was smeekte om zoo spoedig mogelijk naar huis te komen, daar Pierre krankzinnig dreigde te worden indien hij het nog niet was. Zij vreesde dat er vroeg of laat een ongeluk zou gebeuren. Haast u, schreef ze, want het onheil hangt in de lucht en al kunt gij het niet bezweren, zoo zult gij u moedig genoeg betuigen het mij niet alleen te laten dragen.

Jean-Luc talmde niet nu zijn zuster de eerste was die een beroep deed op zijn jubelende menschenliefde en vertrok nog dienzelfden avond uit de stad met de zekerheid in zijn ziel dat hij er zou wederkeeren. Deze reis zou slechts een kleine omweg zijn naar het doel dat God van hem wilde. In dit vertrouwen wist hij zich sterk, strijdvaardig en wel beschut als een die uitgaat in regen en storm en de elementen trotseert. Er was een stroomversnelling in zijn leven gekomen; hij had een licht gezien in zijn geest en een stem in zijn gemoed vernomen, meende hij en toch had Jean-Luc slechts goede schoenen aan en stonden alleen zijn voeten vast en dapper aan den weg dien hij beliep.

Het was in Augustus op sint Laurentiusdag. Hooge wagens vol koren geladen voeren de landwegen af en aan waarlangs hij kwam; menschen met korven gingen de boomgaarden door en uit menigen boom klonk geroep op den weg of floot een plukker zijn lied. Groote kudden runderen en schapen trokken stalwaarts in de ondergaande zon en op de pleinen der dorpen klonken de stemmen der kinderen.

Jean-Luc liep den avond in met zijn hoofd naar de sterren. *Dilata os tuum et implebo illud*, hoorde hij bidden.

En hij opende zijn mond. Heel den nacht door vielen de sterren die men *Laurentiustranen* noemt. Maar tegen den morgen toen de zon opkwam overviel hem de slaap. Een vrouw die water putte vroeg hij te drinken. Later plukte hij een appel die over de heg hing en met den dauw die op zijn hand viel wiesch hij zich den slaap uit de oogen. De morgen stond voor hem open als een poort doch zijn glansen verblindden hem. Hij hield een hand voor zijn oogen. Zijn geuren beneveldden hem. Hij geeuwde. *Mandragora* *dederunt odorem* et in *portis omnia poma*, herinnerde hij zich nog; daarna viel hij tegen een berm langs den weg in slaap. De noodkreet van zijn zuster wekte hem en opgesprongen ervoer hij dat hij gedroomd had. Het was slechts een droom, zeide hij zich, maar desniettemin begon hij sneller te gaan; ook om zich van zijn onlust te bevrijden. Doch het lukte niet. Naarmate hij zijn bestemming naderde groeide zijn bedruktheid en toen hij van verre het landhuis zag liggen tegen de olmen moest hij zich nederzetten en ademhalen. Een man kwam den weg langs met een kind; (Jean-Luc aan de hand van zijn vader).

Het is een groot verdriet dat u getroffen heeft, zeide de man, maar God mogen wij verwachten geeft kracht naar kruis.

Het kind knikte doch voor Jean-Luc hem iets kon vragen, was hij voorbij en het kind achter hem aan.

Dien avond nog opende de doodgraver voor Jean-Luc het lijkenhuisje op den hoek van het kerkhof en hief hij de lantaarn naar het gelaat van zijn broer, gruwelijk gezwollen als dat van een verdrinkene en reeds in ontbinding.

Jean-Luc had een barren nacht en lag tot het morgenlicht in strijd met een zwarten engel.

IX

HET RELAAS VAN EEN BEGRAFENIS DIE MEER nieuwsgierigheid dan medeleven wekte blijft u gespaard; er is reeds meer lijkclucht aan dit verhaal dan aan een echten roman betaamt waartoe het langzaam aan dreigt uit te groeien.

Na de uitvaart keerde Jean-Luc met een klein gevolg van verwanten en dienstvolk terug naar „de Torentjes”, waar zij in den voorhof door Jacqueline werden opgewacht en naar het begrafenismaal geleid: het dienstvolk in de keuken en de gasten naar de groote zaal waarvan de ramen na lang wijd open stonden.

Aanvankelijk werd er slechts fluisterend en daarna van lieverlee al luider gesproken; meest over huwelijken, geboorten en sterfgevallen gelijk bij zulke gelegenheid gebruikelijk is en er werden namen genoemd die Jean-Luc zich nauwelijks kon herinneren. De belangstelling der gasten concentreerde zich uitsluitend op zijn zuster die aan het hoofd der tafel had plaatsgenomen en zich vriendelijk en voorkomend betoonde jegens allen behalve jegens Jean-Luc, dien zij met opzet scheen te negeeren. Gij komt te laat, was haar eenige begroeting geweest bij zijn thuiskomst en de harde blik van haar oogen had hem voor een raadsel gesteld. Of-schoon zij zijn omgang vermeed, had hij bemerkt dat haar oogen hem overal bewaakten en dat zij hem den pas afsneed waar hij meende zich als oudste des huizes nuttig te moeten maken. Aan de tafel terzijde gezeten, tegenover zijn beminnelijken oom Theophile, was deze zijn eenige toeverlaat zoolang zij elkander wisten te onderhouden over de stad en de studiën.

Toen de kinderen — het jongetje en het meisje — waren binnen gebracht en deze, na door allen gedrukt en gestreeld te zijn, hun

toevlucht op zijn knieën zochten werden zij onmiddellijk door zijn zuster naar Gilberte gezonden. Als de kinderen zich aan hem vastklemden, trof haar blik hem zoo verwijtend dat hij de kinderen van zich afstiet en hij voor allen vernederd met brandend hoofd op zijn stoel zat.

Jean-Luc bedwong zich.

Welke besmetting vreesde men van hem? Minder nog dan een vreemdeling wist hij zich geworden in het huis, waarin hij nochtans eenige rechten meende te mogen doen gelden. Hij wist echter meteen dat hij er nooit meer thuis zou geraken en dat niemand hem daar meer beletten zou zijn eigen weg te gaan. Het eenige wat hem weerhouden kon, dacht hij, was door zijn zuster zelf verbroken: de band die harten samenbindt in liefde en plicht.

Op een vraag der verwanten: wat zij van plan was te doen, hoorde hij haar zeggen dat haar besluit genomen was en dat zij in ieder geval met de kinderen het huis zou verlaten om verderen rampspoed te ontgaan. Daarop viel een groote stilte waarin duidelijk het woord bleef aan Jean-Luc. Deze echter zweeg en als na tafel de gasten zich over erf en hof verspreidden, ging hij naar den boomgaard waar de kinderen speelden die hem schuw en tenger tegemoet liepen.

Hij beurde hen op zijn schouders en met hen door een wildernis van brandnetels en onkruid wadend van boom tot boom, hief hij hen omhoog in de takken om naar vruchten te zoeken die er niet waren.

Jean-Luc zag dat de boomen óf te oud óf te verwaarloosd waren om vrucht te dragen en hoe het klimop hier en daar omhoog geklommen was tot in hun twijgen. Maar aan het vervallen poortje reeds stond Jacqueline die driftig in de handen klapte naar de kinderen omdat zij komen moesten en naar bed voor hun middagslaap. En de kinderen verlieten hem haastig langs het pad

waarop hij hen had neergezet. Huis en stallen leken hem verouderd en ingezakt met veel mos op de daken en lange halmen hier en daar. De windvaan op een der torentjes, waarnaar het huis genoemd was, hing gebroken neer.

Hoe lang had de klok niet meer geluid?

Het laatste had hij haar gehoord toen zijn moeder na de genezing aan het venster zat en zijn vader gewild had dat er feest zou zijn. Denkend dwaalde Jean-Luc al dieper de wildernis in, naar de beek die daar tusschen elzen en wilgen liep. Op een boomstam gezeten ontwaarde hij een man, die wegliep toen hij hem naderde. Was hij een dief? Wat vreesde deze? Zijn kleine oogen zagen nog eens grimmig om en met zijn arm naar den vijver wijzend waar Pierre verdronken was, grijnsachte hij wreedaardig en verdween over de beek in het grasland achter de struiken.

Verslagen zag Jean-Luc hem na zonder te begrijpen.

Wat beteekende deze ontmoeting voor hem die zoo gaarne het toeval uitsloot; wat die grijns van dien man in wien hij een mandenvlechter uit de Rietvelden meende herkend te hebben? Hij wilde hem roepen en uitleg vragen maar hij vond geen stem. Niet alleen voor mijn zuster doch ook reeds voor dezen buitenstaander, dacht hij, draag ik van alles de schuld en op het al te duidelijk gebaar van een ellendigen man geraakte Jean-Luc, die met rustig geweten de verwijten van zijn zuster tot dan toe getrotseerd had, in twijfel over zichzelf.

Doelloos liep hij een eindweegs den man na in het hout en stond dan tusschen de elzen turend als een die allen zin verliest.

Eenmaal in twijfels en vragen verward, wordt men uit zich zelf niet gauw meer wijs. Hij trachtte zich te verzamelen en kalm te denken doch bracht uit zijn gemoed slechts weerzin op jegens zijn lafheid die een aanklacht werd; een veroordeeling.

Had hij zich dan werkelijk overgegeven aan een blind avontuur,

zooals zijn zuster hem eerder geschreven had, in plaats van zijn familie bij te springen toen het nog tijd was?

Wat waren de verlichtingen geweest waarop hij in dom vertrouwen zijn toekomst gebaseerd had en had hij zijn geestelijke raadgevers niet de aperte vergissing gesuggereerd waarvan hij de dupe geworden was: hij en geheel zijn huis? De stem zijner zuster en het bitter verwijt kreeg de overhand over alles wat hij tot dusver in zijn leven als de wil Gods erkend had. Al de ontberingen de ellenden en de hinderpalen die hij op zijn weg ontmoet had, bleken hem op eenmaal als zoovele duidelijke teekenen die Gods Hand hem gesteld had om hem tegen te houden in zijn waanwijze haast naar een doel dat het zijne niet was. Zijn diepste ik protesteerde maar het verhelderende licht bleef uit; de bezinning werd hem niet geschonken. Was er slechts één mensch geweest die de hand aan zijn schouder gelegd had en gezegd had: gij, dwaas! — Maar Jean-Luc was verschrikkelijk alleen tusschen de elzen en wie hem een zwakkeling vindt bedenke: dat hij zelf ook slechts een mensch is en veroordeele hem niet.

Daar loopt hij, Jean-Luc, op zoek naar een mensch; op zoek naar een licht. Zijn hoofd brandt; hij walgt van zich zelf en aan een boom geleund — altijd hetzelfde — staat hij te braken van ellende. Het zonlicht maakt hem dwaas. Hij loopt. Hij wil stilstaan om te denken. Hij kan niet. Hij kan niets meer dan loopen; vluchten. Weer moet hij braken. Hij raakt zijn hart niet kwijt; het kan niet door zijn keel. Hij komt langs den noodlottigen vijver, groen van eendenkroos en met een enkele bloeiende waterlelie middenin. Hij vlucht door brandnetels en biezen het drasland in over greppels en waterloopen. Waarheen?

De gasten vertrekken ginder, van spijzen en laster verzadigd . . . Zij zien niet naar hem om . . . Drie lijken in drie jaar; drie graven! Wie volgt? raaskalt hij. Wanneer hij schuld draagt, is zijn schuld

verschrikkelijk; om gek van te worden. Hij loopt met zijn hoofd in de handen. De menschen wijzen naar hem als naar een zot. Hij verschuilt zich in een maisveld; de bladeren ruischen dor; maar voor hij het weet is hij het veld weer door en de ruimte in, zonder grens meer en zonder doel. Want zoo ook was heel zijn leven geweest: een roekeloos en eigenzinnig, een verbeterd loopen zonder doel en zonder reden aan alles voorbij. Wat was roeping? Waaraan had hij haar erkend; aan welke andere zekere teekens dan aan zijn laffe begeerte om zich te bevrijden van zijn neerslachtigheid; om zich te storten in een avontuur van vroomheid, hij, Jean-Luc Pouvreau die met vroomheid niets gemeen had, noch zelfs met godsdienstigheid of hoogere idealen: een burger, een boer met een hooghartige willekeur ten verderve toe? Nu ziet hij zijn dwaasheid in nu hij zijn hoofd te pletter loopt op den rampspoed; nu het gezwollen cadaver van zijn broer hem achtervolgt, waarvoor men bij dieren een naam heeft dien men zich schaamt aan een mensch te geven. In al zijn verschrikkelijkheid klaagt het hem aan. God had hem op tijd teruggeroepen met de stem van zijn bloed; met de stem van het noodlot; van honger, ontbering, eenzaamheid en barre onfortuin. Hij had niet geantwoord. God spreekt door menschen tot den mensch. Zijn spraak liet aan duidelijkheid niets te wenschen over. Niets meer! Nu wijst Hij Jean-Luc met den arm van een mandenvlechter naar den vijver en in de oogen der menschen tuurt Hij naar hem als naar een zot. Hij heeft hem overgeleverd aan zijn eigen willekeur en aan de wraak der gebeurtenissen daar hij zijn eigen bloed heeft versmaad en aan de zijnen heeft geweigerd wat hij in overmaat van priesterlijke toewijding aan vreemden eenmaal hoopte te geven. Hoe bitter wreekt zich de illusie! Hoe schooner hersenschim, hoe wreeder wraak!

Jean-Luc liep door de ruimte als een verdwaasde en vond geen

enkel steunpunt meer. Zijn leven wankelde, de wanhoop nabij. Neen! veroordeelt hem niet gij, voor gij een weg gegaan zijt slechts half zoo steil als de zijne. De eerlijkheid eischt dat ik zijn verdediging op mij neem. Ik bid u daarom: noem hem geen lafaard of scheld hem geen zot voor gij de helft van zijn bekommernissen hebt gedragen om God en alle dingen, voor gij een tiende der engelen gehuisvest hebt die kampen in zijn hart. Hij minacht uw vrede niet; minacht gij hem niet om de wervelwinden waarvan hij de speelbal werd. Hij hoeft slechts weinig moeite te doen om u te benijden om de plechtige windstilte waarmede uwe harten gezegend werden.

Hij wilde zoo gaarne rusten.

Jean-Luc zat aan den rand van den weg in de schaduw van een boom, waarin het koel begon te ruischen. De dag verminderde snel en groote wolken dreven aan van over de heide. Het vee in de weiden werd wild en hief den staart, in galop langs de greppels. Hij was afgetobt in zijn geest; doodmoe, hongerig en onverschillig. Langzaam weken de schrikbeelden en de dingen keerden in hun normale verhoudingen weer.

Hij voelde zijn hart betijen. Er kwam een man voorbij die hem goeden avond zei en verdween in de schemer.

Jean-Luc vouwde zijn handen. Hij had geen enkel plan. Hij bad. Boven hem ruischten de bladeren. Hoezeer had hij zich laten misleiden. Nu hij alles inzag verweet hij zich zijn wispelturigheid; zijn gebrek aan vertrouwen; zijn twijfels. Luidop sprak hij zijn berouw. Dan pas merkte hij hoe dicht hij was bij de laan naar het landhuis waar het meisje woonde, dat beloofd had op hem te wachten. Een harde glimlach kwam op zijn lippen.

Er was een andere bruid die op hem wachtte en aan wie hij onverdeeld was toegedaan. Nu meer dan ooit. Voor God beled hij zijn eenige liefde. Hoe had hij ooit kunnen wankelen? Neen,

God liet hem niet in den steek en ook voor het hondenbrood dat Hij hem had gebroken kuste hij Hem ontroerd de Hand.

Zoo is de mensch: een schietspoel rusteloos heen en weer geslingerd tusschen uiterste polen immerweer . . .

Toen kwamen daar twee mannen met lantarens aan die zeiden: uw zuster heeft ons gezonden om u te zoeken. Want enkele lieden die Jean-Luc met het hoofd in de handen door de velden hadden zien loopen, waren tot haar gekomen en hadden haar gezegd: geeft acht op uw broer, dat hij zich niet verdoet. En twee knechten waren met lantarens den weg opgegaan in de richting die men hen gewezen had terwijl Vincent en de kleine Cossie hadden post gevat bij den vijver.

Jean-Luc vermaande de mannen naar huis te gaan en zijn zuster gerust te stellen. De wegen van God zijn soms duister, zeide hij hen, doch de wegen der menschen kende hij goed en de avond was niet zoo donker of hier en daar blonk nog een licht. Toen de mannen in de duisternis verdwenen waren, stond Jean-Luc op en volgde hij hen van ver.

Jacqueline zuchtte toen hij het huis binnenkwam en schudde zacht het hoofd. Waar blijft gij toch? vroeg zij hem verwijtend terwijl zij het avondbrood voor hem gereed zette in de woonkamer; er was een weinig mildheid in haar stem, meende hij, toen zij hem zeide dat de kinderen voor het slapengaan om hem geroepen hadden en zoo even nog uit hun bedden. Jean-Luc knikte dankbaar en at zwijgend zijn brood terwijl aan het andere einde der tafel zijn zuster de begrafeniskosten uittelde voor Vincent die het geld in zijn beurs stopte en vertrok. Even later kwamen een voor een, eerst de knechten en dan de meiden, de kamer in, die hun laatste loon opstrekten en goeden nacht wenschten. Alleen Gilberte bleefnog even schreiend met haar hoofd aan den deurpost staan voor zij ging. De schaapherder was reeds eenigen tijd ont-

slagen omdat hij altijd sliep en er sedert de sterfte onder de lammeren en den verkoop der schapen geen werk meer voor hem was, tenzij op de binnenplaats waar het gras uit de steenen wies. Jacqueline had alle toebeheidselen genomen voor een vlugge en volledige liquidatie van het bedrijf en Jean-Luc verwonderde zich over de waardigheid en het gemak waarmede zij de zaken afdeed.

Van niet de minste ontroerbaarheid gaf zij blijk, zelfs niet tegenover de trouwe Gilberte. Menschen en dieren gingen op dezelfde wijze onder haar handen door en even resoluut werd met hen allen afgerekend, een kort dankwoord soms tot slot. Den volgenden dag reeds zouden de paarden door een geboor de marktplaats worden opgeleid en denzelfden weg zou daarna gezamenlijk het overige rundvee gaan. Het pluimvee was reeds ten gelde gemaakt en met de opbrengst ervan waren de rouw en de begrafenis-kosten schoon gedekt kunnen worden. Alleen de pauwhaan had zich niet laten vangen; wanneer men hem bedreigde vloog hij schreeuwend naar de nok der schuur. Die alleen heeft ondanks zijn rui-tijd zijn trots niet afgelegd, zei Jacqueline met een bitteren glimlach naar Jean-Luc; doch zich onmiddellijk in haar ernst herstellende, begon zij zakelijk af te rekenen met haar broer zooals zij dit met de anderen gedaan had. Over een paar dagen kreeg zij gereed geld in handen en zou zij hem zoover mogelijk van middelen voorzien. Er was niets of niemand meer die hem weerhield den ingeslagen weg te vervolgen en zij hoopte dat God tenminste zijn offer aanvaardde zou. Een onverschillig zwijgen achtte Jean-Luc de veiligste stelling tegen haar aanmatigend handelen en schijnbaar goedkeurend luisterde hij naar haar betoog. Zij was blij dat zij niemand naar de oogen behoefde te zien daar zij met de kinderen het gemakkelijk stellen konden met het erfdeel van moeders kant dat nog niet was aangesproken. Over haar had

niemand zich verder te bekommeren; haar levenstaak was haar duidelijk aangewezen. Het vaderlijk erfgoed zou, zooals het daar lag in zijn geheel van gebouwen en gronden, verhuurd worden indien er geen kooper wou opdagen. Op de vraag van Jean-Luc of de kwade faam van het huis de gegadigden niet zou weerhouden, zag zij hem verpletterend aan en antwoordde dat zich reeds een huurder had aangemeld. Wanneer de onkosten, die de noodige reparatie aan huis en bijgebouwen meebracht, vereffend zouden zijn, vervolgde zij, mocht hij maandelijks na aftrek der nog openstaande schulden zijn deel der huurwaarde tegemoet zien. Zij zou handelen naar eer en geweten en er voor zorgen dat tenminste onschuldige kinderen niet meer te boeten hadden door de nalatigheid en het schrijnend misverstand der ouderen.

Daarmede legde zij de pen neer waarmee zij al sprekend had zitten cijferen; sloot het mahoniehouten geldkistje en trok ermee, na hem een goeden nacht gewenscht te hebben, de trappen op haar haar kamer.

Jean-Luc zat nog lang bij de lamp, alles nog eens overdenkend en vragend hoe er tusschen zijn zuster en hem nu zoo snel een afstand gekomen was die haast bij mijlen niet meer te meten was. Om één ding was hij gelukkig: dat hij als van-zelf weer zijn weg hervonden had en rijker en rustiger dan hij had durven vermoeden, zocht hij dien nacht zijn plaats weer in het vaderlijk bed.

Hoe dikwijls nog? vroeg hij zich af en met de oogen vragend naar de balken der zoldering en naar de eerbiedwaardige kasten aan de wanden, waaraan iets van den adem was blijven hangen van wie er geboren en gestorven waren, rook hij de vergankelijkheid der dingen en lag hij, als aan alles afgestorven met de handen op zijn hart gevouwen, biddend in het witte licht der maan.

Toen hij den volgenden morgen ontwaakte schemerde de hemel rood door de takken der kastanjes. Als hij het venster op de bin-

nenplaats openstiet, stonden daar reeds opgetooid met stroo en linten in staart en manen de paarden. Een man met rijglaarzen aan tot bij de knieën en de zweep aan den schouder sprak met zijn zuster, terwijl de knechts die vroeg gekomen waren om afscheid van de paarden te nemen rond de dieren drentelden. Even later zagen dezen met blikken vol gramschap de paarden vertrekken en verlieten ook zij het erf met de meiden die van ver hadden toegezien en voor het laatst nog haar taak gingen vervullen onder het vee. Toen Jean-Luc beneden kwam stond zijn zuster reeds klaar voor de kerk waar een ziele dienst gecelebreerd zou worden voor alle overledenen der familie Pouvreau, met uitdeeling van brood aan de armen daarna, zooals de pastoor had bekend gemaakt. Jean-Luc volgde zijn zuster den landweg op naar het dorp. Hij zag hoe zij ontstelde toen zij, bij het binnenkomen, de kerk bijna leeg vond. De klok had reeds het uur geslagen. Onder den toren en achterin stonden en zaten een aantal armen, onnoozelen en gebrekkigen en rond de katafalk brandden met doodshoofden en beenderen versierd de kaarsen. Links vooraan op een stoel zat een enkele oude heer die beleefd naar Jacqueline boog en daarna opstond en eenige woorden met haar wisselde. Het orgel begon te spelen en het offer voltrok zich met de absoute op het einde op een wijze meer bekend en die men geen lust heeft nader aan te duiden. Alleen Jean-Luc met zijn hoofd in de handen zwoer een heilige eed voor later om eenmaal priester zijnde het heilige met eerbied te bejegenen en om aldus de beledigingen te wreken die levenden en overledenen hier en daar op de wereld voor goed geld worden aangedaan. Daarna probeerde hij ernstig te bidden. De offergang was zeer kort: Jean-Luc, Jacqueline, de oude heer en een handvol hinkende haveloozen. Jacqueline zat bleek op haar stoel; haar trots was ten eerste gekrenkt. Gebrek aan belangstelling immers is een der middelen waardoor een

omgeving haar bittere gezindheid jegens iemand lucht. Ook Jean-Luc zocht vergeefs naar de reden. Rampspoed toch wekt deernis algemeen. Hadden zij het dan zoo kwaad gemaakt nà hun vader die in aller achting stond?

Na de brooduitdeeling aan de ingang der kerk, waar de armen zich rond de korven verdrongen die de bakker daar had opgesteld, bezochten Jean-Luc en zijn zuster de graven hunner afgestorvenen. Langer vertoefden zij op het graf van hun ouders waaruit een dubbele rozelaar bloeiend omhoogrankte om het houten kruis met de dierbare namen. Vergankelijkheid, droomde Jean-Luc toen zijn zuster hem op den schouder tikte om heen te gaan. De grond was bezaaid met verbrijzelde beenderen, gebleekt door de zon en door den tijd verstrooid. Het breken der kneveltjes als schelpen onder zijn voeten veroorzaakte hem een diepe inwendige pijn. In zijn geest echter droeg hij den geur der rozen. Aan een beetje romantiek ontkwam hij nooit.

Na een meewarig vaarwel aan die wildernis van kruisen en grasen sloot hij achter zich het hek en ging hij haastig met zijn zuster de landstraat af om voor zij uit elkander zouden gaan de nog wachtende zaken te regelen. De oude heer reed hen in zijn rijtuig voorbij. Het verwonderde Jean-Luc hoe spraakzaam zijn zuster was. Even buiten het dorp wees zij hem achter vlieren en jasmijnen een kleine doch vriendelijke woning die zij gehuurd had en waar zij over een paar dagen met de kinderen en de passende meubelen haar intrek zou nemen. Hij moest zelf maar zien wat hij uit de erfstukken wilde bezitten die hij op kon bergen hier of daar tot den dag dat hij ze noodig had. Jean-Luc bedacht hoeveel vergeefsche zorgen hij zich over zijn zuster gemaakt had en het lot der kinderen en gekrenkt door de volkomen veronachtzaming van zijn goeden wil, bewonderde hij haar niettemin om haar beslistheid en onvoorwaardelijke toewijding aan het welzijn der

kleinen. Hij hoefde geen moeite te doen om een zekere heldhaftigheid te zien in de wijze waarop deze nog zoo bitterjonge vrouw die de ongebroken getuige geweest was van ramp op ramp, het offer bracht van haar leven. De omstandigheden hadden het zijn eigen zin gegeven; zijn weg bepaald. Zij scheen niets anders te weten; niets beters te willen. Er was geen keuze. Waren er nog andere verlangens in haar dan de begeerte om te doen wat zij als haar plicht erkend had: verlangens die als zij eenzaam was in tranen wegvloeiden of in een klacht vergingen? — Hoe kon hij het weten daar zij koud scheen; onaangedaan en gesloten van gemoed? Hij wist haar op geen enkele wijze te naderen zonder haar zichtbaar onaangenaam te zijn; zonder zijn onhandigheid aan den dag te leggen in de dingen die zij feilloos en als van-zelf beredderde. Zwijgend alleen en alles gewillig beamend kon hij den vrede met haar bewaren die hem liever was dan welk erfdeel ook. Daarom zweeg hij en schikte hij zich naar haar willekeur; ook omdat hij wist dat zijn meening overbodig was daar zij er geen enkel belang in stelde. Jean-Luc dan nam zich voor om vredeswille voortaan in alles te berusten en zich niet meer te ergeren aan haar eigenzinnigheden. Hij had reden haar zelfs dankbaar te zijn omdat zij zijn loopbaan geëffend had, al speet het hem dat de breuk die tusschen hen ontstaan was wel nimmer meer zou genezen. In den voortuin stonden de kinderen te wachten op hun thuiskomst en toen zij hen naderen zagen door de groene haag liepen zij, wonderlijk genoeg voor Jean-Luc, zijn zuster voorbij en stralend hem in de armen. De reactie die hij daarop van Jacqueline verwacht had bleef uit; de besmetting die zij nog gisteren gevreesd had bleek geweken; zij glimlachte zelfs en duldde dat zij bij den maaltijd op zijn knieën zaten en wat afleiding en glans in de kamer brachten waar alles beslagen scheen en de vreugde sinds lang verstomd was.

Later deed hij hen kleine verhalen van dieren en menschen die hij uitvond en die hun oogen glanzen deden, terwijl zijn zuster op een blad te rekenen zat en de voorwerpen taxeerde die zij uit den inboedel had gekozen. Dan herinnerde zij zich dat de kinderen rusten moesten en, deze naar bed geholpen zijnde, leidde zij met pen en papier aanwijzend en waardeerend Jean-Luc de vertrekken door van het huis. Nu en dan moest hij zijn tanden op elkander zetten en zonder ook maar den minsten weerzin te laten blijken volgde hij zijn zuster naar den zolder van het koetshuis die ruim was en waar Jean-Luc een geschikte bergplaats zou vinden voor wat hem toekwam. Alles wat achterbleef in keuken en kelder, in koetshuis en stallen, alle gerei en getuig zou onder den hamer gebracht of overgedaan worden aan de nieuwe bewoners, een jong paar uit de omgeving dat zich nog volledig moest installeeren en niet aarzelen zou er een bod op te doen.

Met meer verdriet dan hij verkroppen kon aanschouwde Jean-Luc de stelselmatige afbraak van een eerbiedwaardig verleden en de koelbloedige ontreddering der dingen door de tijden bijeen gebracht en door traditie geheiligd; bitter vroeg hij zich af of, nu de banden des bloeds zoo gehavend waren, hij ook niet beter deed geheel en al afstand te doen van de voorwerpen waarbij hij zijn jeugd had gesleten. Hij zou er daarginder niet armer om zijn dan hij geweest was; niet eenzamer en er niet minder om geminacht worden.

Om zijn zuster echter niet te krenken sprak hij er niet over en vond hij goed dat zijn deel op den zolder zou worden opgeborgen, zooals zij had voorgesteld.

Toen zij in huis terugkwamen waar Gilberte koper en tin wreef op den drempel, waren daar reeds Vincent en de kleine Cossie die de gekozen stukken uitdroegen naar de nieuwe woning. Ook stond daar de man die in den morgen met de paarden was uitge-

togen en die zich met Jacqueline te tellen zette. Haar verdriet om den noodlottigen verdrinkingsdood van Pierre scheen onder te gaan in de vele zaken die zij te beredderen had en de drukte gaf haar anders zoo harde wezen een genoegelijken blos. Met den koopman rekenend en het geld in den schoot, gaf zij onder-tusschen de knechten aanwijzingen over het vervoer en toen de kinderen beneden gekomen waren zond zij die kortaf bij Gilberte in de keuken.

Jean-Luc, ontsteld over de haast waarmede alles geschieden moest en verlangend om alleen te zijn, maakte den waakhond los en liep met dezen de poort uit, de velden in.

X

MET OPZET ONTWEEK HIJ DEN HERDER die bij de schapenhut op een blok naar de lucht zat te zien en kwam in het eikenboschje waarin de hond achter een eekhoorn blafte hoog in de takken. Hij zag den hazelaar staan waaraan hij als jongen vruchten had gezocht en met de hand in zijn lover bleef hij toeven: ken je me niet meer? Zijn nooten waren nog niet rijp; dat wist hij van vroeger nog, maar het loof rook goed. Het had zijn geur bewaard. Het speet hem den hond te hebben meegenomen om het gekoer der wilde duiven en het schateren van den meerkol. Pas op, Jean-Luc! Bang dat hij in neerslachtigheid zou geraten, liep hij het hout door en kwam aan de beek op de plaats waar hij wist dat een smalle brug lag van takken en zoden. Ontelbare malen had hij met zijn vader daarover het eten gebracht naar de maaiers in het weiland en daaromtrent bramen verzameld en gegeten uit de warme hand. Pas op, Jean-Luc! de weemoed is een vergissing evenals het heimwee. Vaarwel kinderland; de toekomst wenkt! Doch zoet zijn nog altijd de bramen; zij hebben hun smaak bewaard; hun bloed is prachtig rood; hun geur is goed. Hij wilde niet denken.

Het weiland walmden van den honing der hommels en van wilde klaver. Jean-Luc liep en loopende at hij bramen uit de warme hand en kwam aan een sloot waarlangs elzen en wilgenstruiken met jeneverbessen, pluiskruid en wilde rozen. Hij sprong erover (zijn beenen waren langer geworden maar niet zoo lenig meer) en stond op een pad. Een spoor door menschen gebaad die er op en afgingen; daglooners, mandenvlechters, marskramers en die op jacht togen de Rietvelden in op hazen, konijnen en

patrijzen in het najaar en op eenden en wilde ganzen in den winter. Jean-Luc ontweek de menschen. Hij zag ginds de smalle daken waaronder zij woonden. Waarom ontweek hij hen? De zon ging onder over hun hutten. Zij waren méér voor hem dan wilde roeken meerkollen en egelantieren. Was hij niet bereid om voor elk van deze geringen zijn leven te geven? Wat had hij van hen te vrezen? Jean-Luc ademde diep en vervolgde zijn weg naar de menschen. Zij hadden hun eenvoud bewaard; hun geringheid. Zij bezaten hun adeldom in hooger zin. Hun bloed was prachtig rood gebleven; hun lichamen wit als sneeuw; hun zielen onsterfelijk.

Jean-Luc, immer te zeer tot idealiseeren genegen, vergat de jongetjes die dieren kwelden; de meisjes met het gele stompje haar; de grauwe duiveltjes op klompen met zeer om de kin en op het hoofd die vochten, kwelden en stompten. Hij dacht er niet aan dat zij menschen geworden waren als hij en vaders en moeders misschien reeds van andere even groezelige en geniepige kinderen.

Jean-Luc dacht aan niets dan aan zijn liefde die zich immer blind zag en greep den hond bij den band toen hij het huis van den mandenvlechter naderde, bang dat hij de kinderen verschrikken zou die daar speelden terwijl hun ouders ijverig witsen schilden aan den gevel. Maar het spelen viel vanzelf al stil; de ouders stonden recht en vele oogen zagen hem aan. De man had denzelfden schamperen lach als voorheen en als Jean-Luc hem rustig, van geen enkele smet bewust, den goeden avond zei, trad hij hem uitdagend tegemoet doch bleef uit vrees voor den hond op een afstand staan met de vraag: of de familie Pouvreau eindelijk het onrecht herstellen kwam dat de oudste hen had aangedaan?

En de schande! riep de vrouw buiten zich zelve van woede, met een kapmes naar een tenger meisje wijzend dat met een kind in de arm in het deurgat stond.

Jean-Luc verbleekte; zijn grond wankelde; de zon viel rood in de sparren.

Lasteraars! riep hij.

Eerroovers! kreet de man en de kinderen huilden het hem na en begonnen met steenen te werpen.

Zoowaar als Hij leeft, zwoer de vrouw met het mes in de lucht, heeft God hen reeds gestraft; zijn Hand is over hun gansche huis en ook over hem; want worden zij niet allen als dwazen?

Viel nu een bliksem uit den hemel, Jean-Luc, en mocht hij u verpletteren; het woord dezer vrouw was verschrikkelijker dan deze! Met het hoofd in de handen weer en de hond voor hem uit, draafde hij de Rietvelden in.

Ziet! hoe hij loopt als een overgeleverde reeds, gilde de moeder hem achterna, de jongste en de ergste misschien van beiden; houdt hem niet tegen doch geeft acht wat met hem geschiedt! Jean-Luc liep voort — ach, dat hij immer maar loopen, vluchten moest! — tot waar hij schreeuwen en schreien kon van leed en gebrokenheid, met niemand meer dan een eenzame blauwe reiger tot getuige en vluchten wilde eenden die krijschend opstoven uit de plassen. In zijn ooren brandde de vervloeking der vrouw; hij zag het schamele kind aan den deurpost der hut; het ontaarde gelaat van zijn broer en dan opeens weer — waarom? in een purperen nevel het kind dat op een wit paard voorbij de zon reed . . .

En sidderend en walgend van zijn eigen bloed en zich kermend onder het onkruid begraving om nooit meer, nooit meer een licht te zien, zag hij dat het kind hem wenkte met de hand.

Zoo vond hem daar in den avond een man die hem bij den schouder nam, een pottenbakker wiens hut bij de plassen stond en die op het kermen was uitgelopen als voor een drenkeling of een verdwaalde.

Hij beurde hem zachtjes op en hem herkenkend schrok hij:

Pouvreau, zeide hij, wat doet gij hier?

Laat mij, smeekte Jean-Luc.

En de man: gij hebt nog een huis.

Helaas! kreunde Jean-Luc en de man scheen te verstaan; kom, zeide hij.

Hij leidde hem als een gebrokene zijn woning binnen en zette hem op een bank onder de lamp die de vrouw ontstak.

Daar zat hij met zijn gezicht voor de menschen in zijn handen verborgen van schaamte en leed; snikkend eerst en daarna stil.

Wie vindt er woorden nog bij zooveel smart als maar een mensch kan dragen? De kinderen met oogen vol ontzetting zaten doodstil aan den wand en de vrouw bracht een nap geitenmelk omdat zij troosten wou.

En buiten vielen de sterren in de velden.

Gij zijt te gevoelig, Jean-Luc; gij hebt niets van den man. Een zekere mate van hooghartigheid is noodig om niet keer op keer gebroken te worden. Ga uw weg en zie niet om. Welk deel hebt gij aan de zonden van anderen? Gij draagt te zwaar; uw pak zal u verpletteren. Waarom bijt gij uw lippen stuk en wringt gij de handen? Uw avonden zijn nog verschrikkelijker dan uw dagen. Avond op avond vindt u; ontkleedt en ontluistert u. Gister zat gij met uw rug aan een boom als een dwaas en heden onder de lamp in een ellendige hut als een doode. Waar is het einde? Jean-Luc, waar is het einde?

De pauwhaan heeft zijn weelde verloren; zijn pronk ligt neergeslagen. De landjonker krimpt in de hut van een pottenbakker. Het leed verbreedert en zegent wie het aanschouwen. Het moet te groot zijn voor deze geringen; boven hun begrip; daarom staren zij.

Wie weet beter dan een pottenbakker dat God het vormbeeld zijner handen wel kneedt en wrijft doch het niet verbrijzelt?

Ja, moeder, bid, zegt de pottenbakker en zij bidden; onze Vader die in de hemelen zijt, zeggen zij; geheilgd zij Uw Naam; ons toekome Uw Rijk, Uw Wil geschiede op aarde zooals in den hemel . . . Het gebed der volkomen broederschap.

Waar menschenwoorden falen is het bidden een toevlucht; de almacht der zwakken. Met gevouwen handen zitten zij aan den wand; het hoofd gebogen naar dien mensch in hun midden dien het lijden met hen heeft verbroederd. Het heeft hem tot een kind gemaakt en bevangen van eerbied voor deze gedaanteverandering bidden zij: onze Vader.

Doch „broeder” zeggen zij nog niet; want hij die daar zit op hun bank, onder hun lamp en die hun melk drinkt, is nog immer Jean-Luc Pouvreau en „de Torentjes” belichamen voor dezen nog immer de macht, het aanzien en den afstand. De oogen der kinderen vallen toe; een voor een sluipen zij naar hun kribben. Vleermuizen vlerken door den lauwen avond en bij de plassen duurt het roepen der watervogels, onrustig op hunne horsten.

Dan komt een man de hut in om te buurten, zooals hij gewoon is avond op avond. Ook deze zit zwijgend neer. Hij heeft Jean-Luc ook herkend en schudt maar met het hoofd dat vergroeid op den romp staat, naar den hemel toe.

De lamp begint te kwijnen. Ik kan hier niet blijven, denkt Jean-Luc. Het loopt al naar middernacht. De anderen zitten met het hoofd op de borst gezonken. De vrienden van Job verroeren zich niet.

Jean-Luc!

Hij siddert.

Dan ligt de hand van den schaapherder aan zijn schouder. Jean-Luc, zegt hij met een vreemde stem, de hemel staat vol sterren en gij ziet het niet. Jean-Luc schouwt naar hem op en strompelt achter hem aan den nacht in; de velden door.

De pottenbakker sluit zijn deur.

Als zij „de Torentjes” naderen slaat de waakhond aan en treden Vincent en de kleine Cossie verwonderd de poort uit. Eén venster van het huis is nog licht; een kind schreit in de kamer. Jean-Luc gaat naar den paardenstal; maar op den drempel van het woonhuis staat reeds zijn zuster met het kind in den arm.

Waar hangt gij uit? verwijt zij hem terwijl zij hem binnenlaat. Jean-Luc geeft geen antwoord en grendelt de deur. Wat zou hij haar zeggen; waarom haar zijn ontdekking openbaren? Hij neemt de lamp en licht haar voor de trap op met het kind. Morrend sluit zij haar kamer. Slaap wel, San Luc, roept het jongetje, rechtop in zijn bed.

Hij kust het kind op het voorhoofd; legt het terug in de kussens en dekt het toe.

Tot morgen, zegt Jean-Luc, en het jongetje slaapt onbewust van de ellenden waaraan die menschen ten prooi vallen welke voorbestemd zijn om zwaar te dragen. Te zwaar wellicht; maar wie houdt hier maat?

Den volgende morgen — hij had zijn bed niet aangeraakt — stond hij reeds vroeg den uittocht gade te slaan van runderen en koeien die twee aan twee gekoppeld onder slagen de poort werden uitgedreven. De koopman was er weer met de andere mannen en de meiden die hebben en houden naar buiten brachten en lachend en schertsend mede haar exodus vierden.

De koewaard spande den hond voor den wagen, waarop de kisten der maagden. Lot en zijn huis zijn Sodom uitgetogen, riep een meid met dapper, rood haar toen de koopman het teeken had gegeven en de stoet de laan introk op een draf. Menschen en dieren verdwenen in een wolk van stof. Het erf lag stil, vol stroo en gebroken tuig; de veestallen stonden open; een beeld van verlatenheid. Alleen de pauw stond nog te scharrelen tusschen

de steenen. Jean-Luc viel in een stoel en wilde slapen en vergeten. Doch meteen reed een wagen de binnenplaats op en hield stil onder zijn venster.

Jacqueline, die op de deur klopte, zeide hem zich te haasten daar de bedden moesten uitgebroken worden. Ik ben gereed, zei Jean-Luc. Zij vermaande hem zijn zaken aan kant te doen en liever dan door velden en bosschen te zwerven een hand te helpen. Jean-Luc keerde terug naar zijn stoel. Een paar mannen kwamen de kamer binnen die onder zijn oogen eerst het bed en daarna een kast begonnen uit te breken en in deelen naar beneden te dragen. Het beddegoed wierpen zij door het venster op den wagen. Daarna reden zij weg en Gilberte met de kinderen op den wagen mee.

Toen hij beneden kwam zag hij het huis bijna leeggedragen; op den hoek eener tafel stond zijn ontbijt. Waarom eet je niet, vroeg zijn zuster; ben je ziek? Hij vond beter haar geen verklaring te geven en trok met de schouders. Staande wurgde hij een stuk brood door de keel en dronk hij een beker melk. En terwijl zijn zuster door de stallen liep en den pauwhaan trachtte te lokken met een handvol mais, dwaalde Jean-Luc nog eens de bijna ledige vertrekken door en bleef hij talmen in het salon, bij het portret van zijn broer dat daar als bij toeval was blijven hangen naast den schoorsteen. En in een oogenblik was het geschied; in een opwelling van walging en drift had hij een stoel genomen en het van den wand geslagen.

Het portret lag verbrijzeld op den vloer.

Uit den hoek der kamer zag het alziend Oog hem aan; verduisterd en streng.

Wat doet gij? riep zijn zuster die den slag gehoord had en kwam toegesneld. Haar lippen beefden.

Jean-Luc raapte de stukken bijeen en wondde zich aan de scherven.

Ik bloed, zeide hij, en hij zag de beeltenis van zijn broer met bloed bevlekt. Hij duizelde en dacht dat er vuur uit zijn oogen sprong, toen hij zich bukte.

Jacqueline stond roerloos met de handen voor de oogen; Jean-Luc, dit zult gij u berouwen!

Hij wierp de scherven door het venster en met een linnen doek dien zij hem toewierp, verbond hij zijn hand.

Het is zoo erg niet, zeide hij, omdat hij zich niet verraden wilde. Maar haar oogen stonden vol argwaan.

Juist hield daar voor de deur een rijtuig stil waaruit de oude heer stapte van naast de katafalk en een jonge vrouw. Jean-Luc herkende haar. Hij zag dat zij nog even blond en argeloos was als vroeger en blauw van oogen. Rustig constateerde hij, dat zij niet op hem gewacht had. Hij had haar immers reeds lang van haar belofte ontslagen. Er was niets meer tusschen hen dan misschien nog een beetje verlegenheid van haar kant om een verre illusie. Maar ook hierin vergiste hij zich.

Het is mij aangenaam om u nogmaals te mogen ontmoeten, begon de oude heer; wij kennen elkander nog van enkele jaren her; vanaf die vliegweide en uit het onweer; herinnert gij u nog?

Jean-Luc had geen moeite te doen om zich dat alles en nog veel meer te herinneren en toen de oude zijn nicht aan hem voorstelde zeide deze: gij zijt wel zeer verouderd, mijnheer.

En ook dit te beseffen koste hem moeite noch pijn.

Jacqueline bracht de bezoekers in het salon waar nog enkele stoelen rond de tafel stonden en verontschuldigde zich haar gasten niet beter te kunnen ontvangen. Verlangend om tot rust te komen had zij alle haast gemaakt met de verhuizing, ook vanwege de dringende reparaties aan „de Torentjes”, waarmede zij nog voor den winter hoopte klaar te zijn.

Aller-vriendelijkst en volkomen begrijpend wees de oude heer

echter haar verontschuldiging van de hand en beduidde haar dat hun bezoek slechts een korte mededeeling gold, welke het hem speet haar te moeten doen, daar zij wellicht een teleurstelling voor haar zou zijn. Als Jacqueline, in zichtbare verlegenheid geraakt, er nochtans op aandrong dat zij even zouden zitten, nam de oude heer voorzichtig een stoel en Jean-Luc en zijn zuster om beurten aanziende zeide hij, in goed vertrouwen met hen beiden te willen spreken.

Het kon ook aan hem niet vreemd gebleven zijn hoezeer vooral de laatste tijd het landgoed de „Torentjes” in opspraak was geraakt en niet het minst door den noodlottigen verdrinkingsdood van hun broer, waarover nabij en ver de meest uiteenlopende verhalen gingen. Als verstandig man op leeftijd al, had hij de gewoonte niet zich te laten beïnvloeden door wat de volksmond zegt, doch had hij zich eveneens redelijk te schikken naar het verlangen van Anne-Victoire zijne nicht die onder geen enkele voorwaarde er toe besluiten kon haar nieuwen levensstaat aan te vangen onder een dak waar sinds jaar en dag de rampspoed niet van de deur was. Niet dat zij bijgeloovig waren — zij hadden geen enkele reden om het te zijn — doch om reden die de Pouvreaux ook zelf te begrijpen bleken, billijkte hij de houding van zijn nicht wier levensgeluk hij op geen enkele proef wilde stellen. Jean-Luc zag het verbeterd gelaat van zijn zuster; met oogen hard als steenen schouwde zij haar bezoekers aan en antwoordde oogenschijnlijk kalm: dat de vrijheid boven alles ging. Er was over en weer geen enkele belofte gedaan waardoor men gebonden was. Zij had hen niet geroepen; vrij en uit zich-zelf gekomen, konden zij even vrij weer gaan.

En zoo deden zij.

Ik acht de leugens der menschen nòch hun gelaster, rechtvaardigde zich de oude ten overvloede bij Jean-Luc toen die hen

uitliet, doch er kunnen omstandigheden zijn dat men er rekening mee moet houden, nietwaar?

Die vogel heeft zijn staart, doch niet zijn trots verloren, zeide de dame op den pauw wijzend die nijdig heen en weer over de nok van het koetshuis schreed, en na een kort doch vriendelijk afscheid stapte zij met den ouden heer in het rijtuig en reden zij de landstraat op.

Binnen vond Jean-Luc zijn zuster krijtwit op haar stoel zitten met het portret van Pierre in de hand. Ziende dat zij zich moeite gaf om ook voor hem haar teleurstelling te verbergen, sloot hij het venster en wachtte hij tot zij spreken zou.

Ik heb mij in die menschen misrekend, bekende zij na enkele oogenblikken onverschillig; op een tegenslag meer of minder echter komt het hier niet aan, vervolgde zij met een schamperen glimlach. Ik zou onredelijk zijn van anderen te verlangen waartoe ik zelf niet in staat zou zijn, gesteld dat ik in hun schoenen stond. Zij hebben gelijk! Zij hebben groot gelijk dat zij weigeren te wonen onder een dak waar onheil aan deuren en ramen rammelt nacht en dag; waar de muren zuchten en de kamers vol hangen van onuitsprekelijkheden . . . Neem ik zelf met de kinderen niet de vlucht? — en zal het voldoende zijn naar elders te vluchten om het noodlot te ontgaan?

Jean-Luc antwoordde niet omdat hij wist dat hem niets gevraagd werd en hij op zijn hoede wilde zijn om haar niet te ergeren. Alleen kwam medelijden in hem boven met zijn zuster en misschien werd ook dat niet eens meer van hem begeerd noch aanvaard. Zij gedoogde niet de minste deernis; tranen kende zij niet, alleen haar bleekheid soms verraadde haar pijn.

Jean-Luc, waarom deedt gij dit? onderzocht zij hem met wrangen ernst, hem het portret toonend.

Maar voor hij een uitvlucht gevonden had, had zij hem vol arg-

waan den rug toegekeerd en na het portret verfrommeld en in een hoek geworpen te hebben, sprong zij op een stoel en haakte zij het kruis van den wand.

Het zou jammer geweest zijn, zeide zij, het kruis zou ik nog vergeten hebben en het hem in de armen leggend beet zij hem bevend toe: het zal u nog veel moeten leeren!

Jean-Luc stond verslagen, overrompeld.

Wat bedoelde zij?

— Jacqueline, waarom veracht gij mij?

— Ik veracht u niet; ik heb u alleen maar gezegd dat het kruis u nog veel kan leeren. Welk een verachting kan daarin gelegen zijn?

Zonder mijn antwoord af te wachten liep zij naar boven en kwam even later weer met mantel en hoed beneden.

De kinderen zijn reeds thuis, vervolgde zij; wij moeten er zien te geraken.

— Is er zoo'n haast bij, zuster?

— Het is goed dat de mensch gaat waarheen zijn verlangens uitgaan. Talm niet langer dan noodig is; daar is niemand meer die u weerhoudt.

— En gij dan en de kinderen?

— Heb ik je niet gezegd, dat niemand en niets je meer weerhoudt? Zie nog dat gij uw zaken uit de voeten krijgt, den zolder op.

— Er blijven nog zooveel andere en betere dingen te regelen, meen ik, dan meubels, huizen en gronden.

— Hebt gij uw eigen plannen dan opgegeven? lachte zij verwonderd.

Nog nimmer was ik zóó zeker van mijn weg; en zóó onzeker in 't gaan, dacht Jean-Luc er nog aan toe te voegen, maar zijn zuster was hem reeds weer driftig in de rede gevallen: Welnu dan; waarom gaat gij niet? En toen Jean-Luc aarzelde, zeide zij met

nadruk: ten overvloede herhaal ik u: ik heb in alles voorzien en in zoover dit nog niet geschied is, zal ik het doen. Gij weet hoe ik dit versta.

Jean-Luc knikte.

— Of hebt gij me iets te verwijten? vroeg ze hem scherp in de oogen ziende en een beurs te voorschijn halend reikte zij hem die, zeggend: dit is wat u toekomt voorloopig. Niemand komt hier iets te kort; ook gij niet.

Toen Jean-Luc de beurs weigerde herhaalde zij: het geld komt je toe.

— Anderen misschien meer dan mij?

— Bekommer je niet om mij; ik weet wat ik doe!

— Daaraan twijfel ik niet; doch zijn er geen schuldeischers?

— En wanneer die er zijn?

— Is er door één onzer nimmer onrecht gedaan?

— Indien er onrecht geschied is kan dat hersteld worden; doch waarom al die bedenkingen nu opeens?

— Omdat het nu de juiste tijd is om ze te maken; in lang hebben wij zooveel niet meer samen gesproken, Jacqueline.

— Het is volkomen nutteloos het nog langer te doen.

— Het is hard dit te moeten hooren.

— Nog harder is het dit te moeten ondervinden!

— Ik begrijp niet wat je zegt.

— Het is ten deele het geluk der kinderen dat zij niet begrijpen, niet zien en niet hooren . . .

— Je bent een raadsel voor mij!

— Daar mag je tenslotte dan nog blij om zijn, lachte ze spottend en de beurs en de sleutels op tafel werpend zeide ze: sluit het huis wanneer gij het verlaat en grendel de poort als ge wilt . . .

— Is er geen tijd meer om de kinderen te groeten?

— Om Gods-wil! riep zij woedend en was weg.

Waarheen wordt Jean-Luc getrokken? Wat zal hij doen? Wéér aarzelt hij. Er is een stem die hem zegt te blijven en een andere die hem dwingt heen te gaan. En dit weet hij: de eene zou er niet zonder de andere zijn en beide dus hebben hun eigen zin. Dit dringt met pijnlijk besef tot hem door, dat hij als de laatste van allen het huis verlaat en dat zijn oponthoud er nog slechts van korten duur zal zijn. Zijn zuster had gelijk: er is niets meer dat hem weerhoudt; alle banden zijn gebroken. Hij is volkomen nutteloos geworden. Hij neemt de sleutels op en begint te loopen; de waakhond met de ketting tusschen de pooten loopt hem achterna; de ketting rinkelt over de steenen. Hij sluit de voordeur, rondom sluit hij de luiken en als hij van achter het huis weer nadert is het huis vol duisternis, een uitgestorven huis; alleen in de keuken straalt nog licht door de open deur. Een kat schiet uit een vensternis; in het klimop tieren de musschen en op de schuur verzamelen zich de zwaluwen. Midden op het erf aan den ringpaal waaraan de paarden gebonden stonden als zij geroskamd werden, zit de schaapherder naar de lucht te turen die grijs overloopt. Er is regen op-handen; het stroo stuift in een wervelwind naar de daken. De pauw schreeuwt onuitstaanbaar; de waakhond sleept met zijn keten. Herder, roept Jean-Luc, de poort gaat dicht! Hij verroert zich niet. Als Jean-Luc hem nadert knijpt hij zijn oogen toe. Herder, herinner je je nog van gisteravond? Natuurlijk herinnert hij zich alles. Daarom sluit hij zijn oogen als Jean-Luc hem nadert. Wanneer hij zich verwijdert opent hij ze weer naar den hemel. Hij is misgewassen die man als elk behoorlijk schapenhoeder pleegt te zijn, doch hij is zoo misgewassen niet dan dat hij er zich over beklagt. De eenen zijn vergroeid naar de aarde; de anderen naar den hemel, zegt hij. Waarom bespot men mij?

Overdag ziet hij naar de zon en de wolken en 's avonds naar de

sterren; hij herdert den hemel en is meer dan een luiaard die zich verlustigt in het zitten. Doch als Jean-Luc hem nadert sluit hij zich en verduistert hij de herinnering.

Er komt geen woord over zijn lippen.

Jean-Luc neemt een stuk brood uit de kast en deelt het met den hond. Het laatste brood, denkt hij. Het is hard. Hij eet. De wind ruischt onstuimig en over de daken tuimelen de eerste dorre bladeren. De herfst is niet ver meer. De appels hebben gegeurd; de reiger zal de Rietvelden gaan verlaten en de ijsvogels zullen weldra neerstrijken op de plassen. Een man komt tien passen het erf op en blijft een oogenblik staan schouwen met de handen op den rug. Als hij gezien heeft hoe leeg en verlaten alles geworden is binnen de muren, keert hij zich om en gaat. Zoo dwalen dikwijls nog dieren en ook menschen naar de plaats waar zij eens thuis waren en gaan dan weer heen, daar niemand hen meer herkent. Elders mogen zij goed zijn; zij aarden er nimmermeer omwille van het brood dat zij eens aten en de goede dagen die zij sleten. 's Winters bij hun vuren gezeten, halen zij hun herinneringen op en doen mannen verhalen als gelezen in een boek tot de vlammen neerslaan in den haard. Want de droefste romans blijven ongeschreven. Jean-Luc, met een stuk brood in de hand, dwaalt van de eene deur naar de andere, de stallen langs. Er is niets meer dan een rest van mest en gebroken tuig; verroeste kettingen en gebroken touwen; een melkstoel, een halster aan den muur en een versleten zadel. Uit de duistere gebinten flonkeren twee groene lichten hem aan die hem overal volgen. In het koetshuis staat, onder stof en kaf bedolven met opgeslagen boomen, de oude koets; een heugenis aan plechtige zondagmorgens; aan huwelijk; geboorte en sterven. De zilveren lantarens zijn weg; het koper is verroest en de blauwe zittingen zijn van muizen en motten doorvreten. Boven het koetshuis is de ruime zolder waar hij zijn nest kan maken.

Jean-Luc, gekweld, bedroefd en vol vraag, staat weer bij den herder die zijn oogen gesloten houdt om niet te luisteren. De hemel om beurten is licht en donker, vol groote rookende wolken; de wind bromt in de olmen en rammelt aan de poort. Schaap-herder, zegt Jean-Luc, ken je mij niet meer? Pouvreau! antwoordt deze en zich langzaam oprichtend: ik ken u nog. Ik ken u vanaf dat gij nog zeer klein waart en gij mij vroegst mijn kennis van God met u te ruilen voor een appel of zoo iets. Gij kwaamt te vroeg. Ik wist dat God op zijn tijd niet talmen zou zich aan u te openbaren. Sinds gisteravond weet ik dat gij kennis met Hem gemaakt hebt; daarom zeide ik u: de hemel staat vol sterren en gij ziet het niet. Het had meer dan één zin, Pouvreau! Het is beter voor een mensch om naar boven te zien dan zich kermend als een dier te begraven, ik zeg niet eens: voor een Christen.

Jean-Luc begreep.

En met de hand naar de aarde wijzend vervolgde de herder: het had geen nut meer, zooals men nog geloofde, dezen grond van zijn onkruid te bevrijden. Ik heb dit alles voorzien van den dag der bedroefdheid af tot op den dag dat mossen en grassen de daken overwoekerd zullen hebben en het onkruid meters hoog omhoog gewassen zal zijn tusschen de steenen. Dan nóg zal ik hier zitten en waken bij de nagedachtenis van mijnheer uw vader die goedertieren was, grootmoedig en bedroefd. Zijn blad was volgeschreven nog voor hij de wormen hoorde knagen in het hout en de krekels roepen hoorde in de spleten der muren. De waarheid is nimmer onmachtig geworden in zijn mond noch de gerechtigheid in zijne werken. De bedorvenheid heeft ook hem omloert; doch de schande heeft nimmer kans gekregen zich in te vreten in zijne beenderen; zij heeft hem nimmer doen wankelen. Zijn peillood viel recht; zijn weegschaal was in evenwicht. De mensch sterft, doch zijn gerechtigheid nooit.

Toen hij merkte hoezeer Jean-Luc zich over zijn woorden verwonderde en verheugde, zeide de herder: verbaast u niet, Pouvreau want de domme eet uit het huis van den wijze, zooals ook de wijze soms uit de hand van den dwaas.

Terwijl hij dit zeide, speelde een vreemde glimlach op zijn gelaat en Jean-Luc dacht dat het een licht in zijn oogen was dat zijn aanschijn een glans gaf. Tegelijk echter versomberde zijn blik en vroeg hij hem: wat toeft gij langer hier; wat verwacht gij nog van deze muren? En hem bij de hand nemend zooals men een kind doet, bracht hij hem de gang in bij de klok. De kast openend nam hij er een stok uit met zilveren knop, nog glimmend in zijn midden van de vuist die hem gedragen had. Jean-Luc herinnerde zich hoe zijn vader hem op reis hanteerde en hoe hij winter en zomer in alle vroegte met hem langs de vertrekken van knechten en meiden trok om te wekken.

Zie niet meer om naar wat voorbij is, sprak de herder hem den stok in de hand gevend, doch zie recht voor u uit en wandel; de rampspoed zou u doen struikelen. Het huis heeft geen brood meer om u te verzadigen; de schuren en stallen zijn leeg. De roest en de mot, de splijtzwam en het bederf zijn hun werk begonnen. Als gij met uw stok op de deuren klopt, zal niemand u meer antwoorden en de wormen zult gij niet beletten hun werk te voltooien. Het huis is begonnen te sterven op den dag dat de klok voortging en de stok zich versliep. Het was op een morgen na een nacht vol onweer dien men nog altijd met ontzetting herdenkt; de zon stond reeds hoog aan den hemel toen, vragend waarom men niet gewekt had, de knechten en de meiden naar buiten kwamen, nieuwsgierig naar wat er aan de hand was. De stallen stonden vol onrust en gejammer van vee, doch het huis bleef gesloten. Later toen uw vader beneden gekomen was, heeft men gezien dat in één nacht zijn haren wit waren geworden als sneeuw.

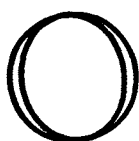
Daarna is zijn hoofd zachtjes begonnen te schudden en ieder van ons ging hem uit den weg uit eerbied voor de verslagenheid die zich van hem had meester gemaakt. Van toen af is alles geworden wat het nu is en het waarom ervan werd niemand geopenbaard. Er kwam zeerte en sterfte onder het vee; de merrie op een morgen stond met een stinkenden voet; daarna was het de ruïne die dood lag voor de krib en anders weer de veulens die uitbraken en zich te barsten vraten aan natte klaver. Het vee verdroogde, krank van tongblaar en mondzeer en vulde de troggen met slijm; de ooien wierpen niet meer en de rammen stonden te sterven en vielen om als steenen. Doch waarom nu dit alles nog eens herhaald; het kan slechts uw weg bezwaren. Het geloof der heiligen echter heeft de proef doorstaan. En dit is het allerbeste. Gebed noch boete hebben den rampspoed bezworen noch de woede kunnen temperen van een gericht dat zondaars noch heiligen spaart en hen allen gelijkelijk zift als tarwe. In al deze dingen echter is een wijs Bestier . . .

God weet wat hij doet.

Al sprekend had de oude zich verwijderd en zijn plaats weer ingenomen aan den paal.

Doe mij dit genoeg, zeide Jean-Luc; breng dezen avond nog deze beurs naar den mandenmaker en vraag hem geduld met mij te hebben. En toen hij hem de beurs gegeven had, sloot hij het huis om er nooit meer weer te keeren. Toen hij de poort uitging zag alleen een waakhond hem achterna.

XI

PEEN LATEN WINDERIGEN NAMIDDAG VAN

Augustus toog Jean-Luc naar het westen met achter hem het mat gelaat der vollemaan die omhoog rees van over de groote heide. Het water waar hij langs liep parelmoerde reeds in den avond en lag vol lichtende plekken en verschietende klaarten. Verder op wendde het zich van hem af de bosschen in en volgde het zijn eigen bestemming. Jean-Luc trok naar den horizon; recht naar de open armen van God. Achter zich wist hij dat niemand meer op hem wachtte: een bittere wetenschap die hij niet beter wist dan dat God ze hem had toebedacht tot zijn eigen heil. Had Hij hem niet losgemaakt van alle banden opdat hij zich onverdeeld zou kunnen overgeven aan de roepstem van zijn eenige bruid, die hem verwachtte?

Wie vader en moeder, broer en zuster meer bemint dan mij, is mijner niet waardig, zong het in zijn gemoed. Hij zóu haar waardig zijn. Het vooruitzicht van zijn geestelijke bruiloft deed hem sneller gaan. Jean-Luc zag zijn schaduw voor zich uit gaan met den stok en had moeite hem bij te houden. Een koele klare hemel was boven hem opengewaaid. Scherp gaf hij zich rekenschap van de moeilijkheden en hinderpalen die hij nog ontmoeten zou. Het zou een vergissing zijn te denken dat hij afscheid genomen had van alle ontgoochelingen en teleurstellingen. Doch in goed vertrouwen meende hij ook met deze klaar te zullen geraken. Aan begenadiging zou het hem nimmer ontbreken; want aan wie hij het meerdere schenkt, weigert God het mindere niet. Hij is tot op zeker punt de verstandelijkheid zelve. Het kan dan ook niemand verwonderen dat Hij zijn uitverkorenen beproeft en hen de maat aanlegt zijner eigen groote verwachtingen; slechts om hen te

verrijken maakt Hij hen arm. Het is zijn lust zich in edelmoedigheid niet te laten overtreffen want er is geen enkele reden waarom Hij op een zeker oogenblik zou vergeten dat Hij God is.

Wanneer Hij Jean-Luc heeft verkoren, dan heeft Hij het van alle tijden gedaan en vanaf den moederschoot. Alles wat geschied is, had zijn eigen zin. Waarom zou Jean-Luc dan nog twijfelen? Evenmin als in de richting van zijn weg vergiste hij zich in zijn doel dat hij met vastberaden zekerheid tegemoet toog; lichtend van begenadiging; zingend haast op dien Augustus-avond: een alter Christus. Niet dat het doorstane geen bitterheid achterliet en de wonden van zijn hart niet meer bloedden! Het verleden achtervolgde hem als het gelaat der maan, doch verhelderd, verwonderd, vreedzaam en zonder argwaan meer. Hij kon voort; ongehinderd. Het huis was zijn slaap ingegaan. Alleen de oogen van een waakhond hadden hem nagestaard. Er was niets en niemand meer dat hem weerhield. Tot zoover had God het geleid. De uiterlijke banden waren verbroken; hij was afgesneden van zijn bloed. Hij verwonderde zich dit reeds met een zekere koelheid te kunnen vaststellen. Een hogere verwantschap trok hem aan die zich op het innigst met hem zou verbinden.

Mihi vivere Christus est, jubelde reeds Jean-Luc in een milde vervoering . . .

Het was een prachtige avond.

Opeens bemerkte hij dat zijn schaduw kleiner geworden was dan hijzelf en dat deze naast hem begon te loopen.

Wacht maar! dreigde Jean-Luc met den stok — en ook de schaduw dreigde — weldra ben ik je voor; ik wist wel dat je me niet kon volgen.

Doch de schaduw lachte hooghartig: ik houd je wel bij; slechts wie zichzelf verliest, bezit geen schaduw meer. Wat baat het je, Jean-Luc, dat je los van banden met slechts enkele munten in den

zak een grooten weg opgaat en je de kracht niet vindt je van jezelf te bevrijden? Nog immer in de waan dat een zekere mate van trots noodzakelijk is om zich-zelf te zijn, vergeet je den diepsten zin van je wezen en blijf je hooghartig tot tegen je eigen schaduw toe. Hij die het zwakkere brak zal het sterkere niet vergeten. Zet de tanden op elkander voor den dag waarop Hij zijn werk voltooit. Zie, ik loop al achter je!

Door harde ervaring wijzer — doch nog immer niet wijs genoeg — had Jean-Luc reeds lang geleerd op zijn hoede te zijn tegen de verrassingen zijner buijge natuur. In elke windstilte werd hij gewaarschuwd tegen den storm. Om de minste aanleiding soms ontbrandde een conflict in zijn ziel en vlogen de goede en kwade engelen elkander in het haar. Helder toog hij door den avond de beelden zachtjes terugdringend die oprezen in zijn geest en de stemmen die hem te verschrikken zochten.

De gebeurtenissen der vorige dagen stonden nog te fel in zijn geheugen dan dat hij zonder gevaar bij hen zou verwijlen. Als de bekoring der bedroefdheid kwam gaf hij haar geen toegang tot zijn hart en als keer op keer de gestalte van zijn broer zich aan hem opdrong en hij de neiging had zich te verdiepen in de geheimzinnige motieven van het kwaad, bad hij zijn weerzin weg en kwamen hem gemakkelijk de goede spreuken toe waarmee Christus vermaant zich-zelf niet beter dan anderen te achten. Een evangelische ruimhartigheid behield den boventoon en de glimlach (de genade!) week niet van zijn gelaat.

Wanneer de ziel van licht verzadigd is kan het lichaam veel ontberen en met een hart vol verwachting is het een goede looper die geen vermoeienis kent. De toekomst die wij ons droomen is een stralend gebied; het kasteel dat wij bouwen gevloerd met louter zonneschijn. Waarom zouden wij niet droomen en ons vooraf niet reeds schadeloos stellen?

Droomend reikte Jean-Luc naar den hemel en raakte hij hem soms aan.

Er zijn uren, dagen zelfs, dat den mensch een vrede geschonken wordt die alle begrip te boven gaat. Jean-Luc genoot dien vrede waarin alle dingen hem tegemoet kwamen met de rust en den glans van een schoonen avond.

Heel den nacht door vernam hij het kraaien der hanen en tegen den morgen, toen de slaap loodzwaar op zijn oogen drukte, kwam hij op een kruispunt van wegen waar een kapel stond aan O. L. Vrouw van Smarten toegewijd. Hij wikkeldde zich in zijn mantel, zette zich neer om te rusten en viel daar dra in een diepen slaap. Hij ontwaakte toen daar een ruiter afsprong van zijn paard en een waterachtige zon reeds vuurrood in de kleine vensters scheen. Jean-Luc rilde van de kilte en rekte zijn leden stijf van het zitten. De ruiter die hem voor een zwerver hield, deelde met hem zijn brood en nadat hij van den wijn gedronken had die hem verkwikte, vervolgde hij dankbaar zijn weg. Zijn morgengebed kostte hem geen moeite; hemel en aarde kwamen hem te hulp en de woorden vloeiden hem vanzelf van de lippen. Er is verwantschap in alle dingen voor wie hun plaats en bestemming in de ruimte erkent: een wonderlijk verband.

De hemel en de velden; de zon, de wind en de boomen; de hofsteden ver en na met den rook uit hun daken; de vrouw met den puthaak en de wagen die door de akkers trekt: hoe schikken zij zich in dat verband. De velden zijn kaal; de oogst geborgen en in een kreupelboschje valt reeds het schot van den jager. Een patrijshaan roept en lange spreeuwen-zwermen ruischen over de akkers en verzamelen zich in de toppen der struiken. 's Avonds branden de loover-vuren en versluiert de rook als een mist de aarde die reeds bitter geurt naar den herfst.

Jean-Luc kwam aan een rivier waar hij aan een klok moest

trekken en wachten op den bootsman die hem overzette. Daarna toog hij een landstraat op met in de verte een dorp, grauw tegen de zwarte olmen. De wind begon te jagen uit de elzen en zijn mantel om zich toeslaande, stelde Jean-Luc zich teweer toen hij uit een weipad tusschen de elzen de klare stem vernam van een meisje dat hem groette en zich bij hem voegde op den weg.

Toen ik u zag gaan, riep zij lachend tegen den wind in, dacht ik aan Sint Barnabas, van wien ik onlangs in een boek gelezen heb dat hij een globetrotter was. Alleen is uw baard niet zoo lang en uw gelaat niet zoo bleek en ingetogen als men van een heilige verwachten mag. Klein en nieuwsgierig stapte zij naast hem voort, het hoofd in een doek en een korf aan den arm met twee jonge duiven; — Maria op bezoek naar Elisabeth, dacht Jean-Luc bekoord door haar stralende stem en den glans harer oogen onder den doek. Zij vroeg hem vanwaar en waarheen en toen Jean-Luc haar verteld had, dat hij op weg was naar Parijs naar het seminarie van St. Magloire om priester te worden, keek zij hem met zoo veel argwaan aan dat hij een kleur kreeg.

Waarom wantrouwde zij hem? Welke reden had hij haar gegeven? Wat had zij aan hem gezien?

Waarom gelooft gij me niet? begon hij; wat zou ik erbij winnen om een meisje te beliegen dat toevallig mijn weg kruist? — Gij beledigt mij!

Vergeef het mij, zeide zij hem, maar als uw woorden mij niet bedriegen dan deden het mij uw oogen. Ik bid voor u. En met een deemoedige buiging afscheid genomen hebbend, liep zij een zijweg in naar het dorp.

Jean-Luc die zoo gaarne het toeval uitsloot, zag in deze ontmoeting een waarschuwing van boven; de hemel zelf wees hem zijn meest kwetsbare plek en maande hem waakzaam te zijn. Desondanks echter zag hij haar een tijdlang na en verwachtend dat zij

om zou zien, was hij teleurgesteld toen dit niet geschiedde. Zij verdween tusschen de huizen doch haar woord en verschijning liet hem niet meer los; zij boeide en verbijsterde hem: een arge-loos kind dat hij nooit meer zou weerzien. Of was zij zoo arge-loos niet meer als haar veel te groote oogen hadden doen vermoeden? Hij begon haar te verwijten doch kon zich niet ontveinzen dat zijn wrevel slechts een kunstmatige was. De bekoring was bij hem binnengeslopen en door haar onrecht aan te doen wist hij dat hij haar slechts kon verhevigen. Wat is de mensch, o God, als gij u niet over hem ontfermt! herinnerde hij zich. Een riet door den wind bewogen! Hoezeer had hij, die dit woord het eerst had gesproken, zijn zwakheid erin erkend en alle mensche-lijke kwalen.

Jean-Luc trok de mantelkap over den kop en al voortgaande door den regen, trachtte hij al biddend zijn geest te bevrijden van de met hardnekkigheid weerkerende beelden en voorstellingen die zijn verbeelding belaagden. Hij voelde zich als een dier door een zwerm van insecten geplaagd en zich zijn al te groote ontvanke-lijkheid verwijtend, streed hij als aangevreten door een onzalig vuur tegen de vernederende gewaarwordingen welke hij reeds eerder erkend had als de bloedzuigers der ziel die niet aflaten voor zij verzadigd zijn. Telkens tegen de aandringende verzoeking van het kind in hetzelfde gebed herhalend om een rein hart en een helderen geest, bemerkte hij met angst dat hem haar onschuld des te heviger omklemde en beklaagde Jean-Luc zich bitter bij God. Onbewust van de smarten die God op den bodem van iedere ziel bewaart om haar te louteren, vroeg hij zich met aanmatiging af waarom God den duivel niet weerhouden had in hem wakker te worden waar hij met een hart vol groote verwachtingen Hem tegemoet liep op den straatweg. Waarom stelde Hij zijn roeping op de proef nu hij alles voor haar had prijsgegeven en hij bewezen

had om haar een brood te kunnen eten dat een hond niet vreten zou? Hij had zijn tanden op elkander gezet toen smart en schande hem overstelpen en ondergedompeld in jammer had hij de Hand nog gekust die hem te verdrinken dreigde omdat hij haar ontferming nog had weten te erkennen in den rampspoed. Waarom dan leverde Hij hem nu over aan het onedele, schaamteloos; aan de ontluistering en keerde Hij van hem die verlagende ervaringen niet waarmede hij de onschuld besmette van een kind dat met duiven door den morgen toog? Zoozeer had Jean-Luc van jongsaf geleerd Gods Hand te zien in alle gebeurtenissen van zijn leven dat hij onredelijk werd in de ontkenning van ieder toeval en te weinig kansen toekende aan de bedorvenheid zijner natuur. Jean-Luc moest ervaren dat de mensch in zich-zelf een tuchtmeester heeft die zich op tijd doet gelden en door wiens spitsroede de ziel moet gaan alvorens zij zich loutert en bevrijdt. Jean-Luc echter, hoezeer ook aangevochten, streed met de verzekering in zich van zijn overwinning. Hij duchtte geen nederlaag omdat hij wist dat de genade op zeker moment de natuur te hulp komt; doch hij vergat dat God hem moest overlaten aan zijn eigen ongenoegzaamheid om zijn hooghartigheid te breken tot hij als een aardworm zou kronkelen in zijn Hand. Jean-Luc werd uit zijn benauwenis verlost door een ruiter die hem achterop kwam; een soldaat die naar het legerkamp reed van den koning. Ook ging daar opeens een jager aan zijn zijde die, daar hij nog luidop te verzinnen liep, hem vroeg of hij aangeschoten was. Hij toog een eindweegs voort tusschen den ruiter en den jager en van weerszijde klonken weldra zóó groote verhalen heen en weer dat zij alle drie te lachen liepen toen de hemel verhelderde tegen het middaguur.

Filii hominum, usquequo gravi corde? riep de man die een zondagsjager was, toen de zon doorbrak en den weg overstraalde

en Jean-Luc antwoordde alsof hem een goede boodschap was toegekomen: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; dedisti laetitiam in corde meo!*

Daar moet op gedronken worden, sprak de jager verbaasd en het geweer van den schouder nemend, legde hij op de herberg aan waar het paard van den ruiter reeds gebonden stond aan den ring met den haverzak om den kop. Zij zaten daar rond de tafel in de kamer schemerig vanwege het nog dichte lindeloof voor de vensters en omdat op hun herhaald kloppen de waard niet verscheen, begonnen zij alvast te eten: de soldaat uit zijn ransel; de jager uit zijn weitasch en Jean-Luc van wat hem van beide kanten met aandrang werd toegestoken, brood en appels en de helft van een gebraden fazant. De jachthond genoot van hun overvloed en lag zich gulzig te verkneukelen aan wat hij aan korsten en kluiven kreeg toegeworpen. In den haard was reeds vanwege den regen en de koelte een vuur aangelegd van groote houtblokken dat nu en dan hoog oplaaide. De kleeren der mannen begonnen te dampen, doorweekt van den regen. Toen op een toren een klok begon te luiden, legden zij het brood uit de hand en baden zij het Angelus; alleen de soldaat, de hond en het vuur vraten rustig door. Dan vernamen zij opeens, uit de opkamer komend een weerbarstig en gedempt roepen en huilen.

Verwonderd keken de mannen elkander aan en susten den hond die grommend was opgesprongen. Roerloos zaten zij op den stoel met de oogen vragend wat daarbinnen geschieden mocht, als de kamerdeur openging en een reeds bejaarde vrouw verscheen, de punt van haar voorschoot tusschen de tanden, wankelend van verdriet. Ach, begon zij neergevallen op een bank met groot misbaar tegen de gasten: sterven moeten en niet sterven willen; zijn einde vloeken en met God geen vrede nemen! — Het onmenschelijk huilen daarbinnen ging langzaam over in erbarmelijk

kermen en hoesten waaraan geen einde scheen te komen. De gasten zaten sprakeloos; de vrouw met het hoofd in de handen, beducht voor het einde.

Dan stokte de hoest in een waanzinnig gegil. De vrouw schrok omhoog en uit de opkamer kwam een man met de handen vol bloed voor zich uit, schreeuwend om water. De jager liep hem voor naar de put en even later draafde de soldaat op zijn paard den straatweg af om een priester. Doe het niet, had de vrouw geroepen, want zij zal hem vervloeken; doch de soldaat was gegaan omdat Jean-Luc het bevolen had. Zij zat verwezen op haar plaats en in de opkamer kreunde het zachtjes. Jean-Luc kreeg van de vrouw een wit linnen kleed dat over de tafel gespreid werd in het midden der herberg. Daarop kwam een kruis tusschen twee kaarsen in drinkglazen geplaatst, omdat de kandelaars ontbraken en een glas met water. Er is geen wijwater nog, dacht Jean-Luc en vroeg het aan de vrouw die hem niet scheen te verstaan en met ontzetting naar de opkamer wijzend fluisterde: zij is bezeten.

Jean-Luc ontstak de kaarsen en als de vader en de jager weer binnen gekomen waren, zagen zij stil en verwonderd toe.

Het zal niet helpen, jammerde de oude man; even later keerde de ruiter met de boodschap dat de priester haastig op weg was met Ons Heer. Het werd doodstil in de kamer; buiten stampte het paard en blafte de hond; allen stonden naar zichzelf gebogen in afwachting en als in de verte het klinken van een schel vernomen werd, zonken zij op de knieën behalve de soldaat die in de houding ging staan toen de priester met het Allerheiligste luidop biddend de herberg binnentrad. Wat doet gij? riep een stem rauw uit de bedstee. Jean-Luc zag dat de moeder sidderde en de vader zijn gelaat in de handen verborg. Uit de opkamer klonk een akelig kermen. De priester liet de pixis glanzend tusschen de brandende kaarsen op de tafel achter, waar rond een jager, een ruiter en een

vreemdeling de wacht betrokken met een waard en een waardin en verdween in de opkamer wier deur hij sloot. Men hoorde hem spreken en vragen zonder hem te verstaan. Langzaam werd zijn spreken dringender; zijn vragen werd smeeken. Er kwam geen antwoord.

Jeanne! riep hij tot driemaal toe en telkens als tot een doode. Dan opende hij even de deur; bidt, sprak hij bleek en ontdaan, want zij hoort mij niet.

De mannen zagen elkander aan en de jager begon het Ik geloof in God den almachtigen Vader; de anderen antwoordden. Alleen de soldaat zweeg. Het scheen een gebed zonder einde te worden; want de zon zonk reeds weg achter de wolken en de schemer omhulde het huis.

Wat gebeurde er in de kamer?

Bidt met meer aandrang, smeekte de priester, en de stemmen verheven zich opnieuw.

Bid, soldaat! beval de jager grimmig, zijn gebed onderbrekend; bid voor ons zondaars nu en in het uur van onzen dood . . .

Doch de soldaat antwoordde niet. Roerloos tuurde hij in den verschuivenden glans der kaarsen op het witte kleed en de avond begon reeds de herberg te vullen. De priester verscheen niet meer in de deur; men hoorde alleen nog zijn stem. Mijn God! klaagde de moeder; de vader lag voorover met zijn hoofd op den stoel. Een man kwam binnen om een glas drank; een steenhouwer die van zijn werk kwam. Jean-Luc zag hoe hij ontstelde en met zijn muts onder den arm op de knieën zonk op den drempel der kamer. De satan is de meerdere op mij zoo God mij zijn Engelen niet te hulp zendt, kwam de priester bedroefd beduiden en trok zich voor de derde maal terug in het vertrek. Ik weersta, zegt de satan mij en de stervende zwijgt! Dit zeggende sloot hij de deur. De jager schor van stem reeds riep de glorie van den Vader, den

Zoon en den Heiligen Geest door de ellendige herberg en waar de anderen hem luide bijvielen, dreigde hij den soldaat met de vuist: ellendeling, kom ons te hulp!

Buiten achter de takken der lindeboomen glansde een parelmoeren schemer terwijl de herberg verduisterde buiten den mysterieuzen lichtkring der kaarsen waarin menschen gebogen lagen naar het Allerheiligste.

De hond liep te hunkeren naar zijn meester en het paard van den ruiter stampte van onrust. Midden in een Onze Vader stokte de stem van den jager; het scheen dat hij schreide. Allen zuchtten. In de opkamer hoorde men nog eens: Jeanne! bij het bloed van Jezus Christus . . . Dan klonk een wilde kreet en een voorwerp rinkelde door de kamer. Allen rezen verschrokken recht en wachtten.

Helaas! klaagde de priester gebroken. Het kruis dat hij haar in de handen gedrukt had, had zij hem woest naar het hoofd geworpen en in een ruk was zij verscheiden.

Hij nam de pixis op zijn bevende handen en verdween in den avond voorafgegaan door een licht dat hem op den drempel gewacht had. Dan, omdat de moeder noch de vader het waagden het vertrek te betreden, namen de jager en Jean-Luc de kaarsen en volgde hen de soldaat in de kamer en toen zij elkander bijlichtten over de bedstee, een slachtveld gelijk, vonden zij er sneeuw wit en met bloed bevekt het lijk eener nog zeer jonge vrouw.

Mijn God! schrok Jean-Luc en wierp het laken over het waanzinnig vertrokken gelaat.

Door den dood gewurgd! sprak de jager.

De soldaat zweeg.

Het liep tegen middernacht toen Jean-Luc en de ruiter samen den weg opgingen, gevolgd door het paard. Beiden volhardden zij

in het zwijgen onder een wijden windstillen hemel die vol sterren stond. Telkens als er een ster verschoot, hoorde Jean-Luc de kreet van de stervende tot zij gedooft was beneden den horizon.

Naar de aarde gebogen als een zoekende stapte de ruiter naast hem voort.

Droomen wij? vroeg hij plotseling stilstaande op den weg, of droomen wij niet? En met den trouwhartigen kop van het paard over zijn schouder riep hij: Neen wij droomen niet! en stapte weer voort.

Toen zij bij de woning van den priester kwamen zagen zij nog licht door de luiken schijnen. De soldaat bond daar zijn paard aan een paal en klopte aan.

Jean-Luc vervolgde zijn weg door den nacht.

Maar den anderen dag vond hem een broeder doodziek aan de poort van een klooster waar hij opgenomen en enkele weken liefderijk werd verpleegd. Toen men hem later zeide, dat hij op sterven gelegen had en bediend was geworden, geloofde hij het nauwelijks. Alleen herinnerde hij zich dat hij gedroomd had van een meisje dat met een mandje met duiven liep en voor zijn oogen doodelijk getroffen neerviel onder het schot van een jager. Deze echter verontschuldigde zich daar hij geenszins de bedoeling gehad had om het kind te dooden en dat hij trouwens de gewoonte had zijn jachtroer met kaneel te laden en niet met lood.

Zie maar, zeide de jager hem zijn geweer toonend en uit zijn loop stak een groene tak. Toen het meisje daarop lachend overeind rees en na een schalksche buiging een zijweg insloeg zonder om te zien, doorzag hij het spel dat zij met hem gespeeld had en haatte hij haar.

Dit alles echter was slechts een droom en de moeite niet waard.

XII

MET REGEN EN DWARRELENDE BLADEREN kwam Jean-Luc op den avond van Allerheiligen de stad in toen van alle torens de klokken droefgeestig begonnen te luiden in de duisternis.

Groote gebeurtenissen en ervaringen hadden sporen in hem nagelaten als door een kouter getrokken. Hij herinnerde zich diep dat God slechts bezeten wilde zijn door wie op Hem aanvalt als een wapen. Rustig als iemand die zijn woonhuis nadert zocht hij in zijn zakken naar den sleutel zijner kamer. Hij begeerde weer thuis te zijn en van ver reeds gaven zijn boeken en bezigheden hem een aangenaam gevoel van rust. De straten waren leeg en duister met hier en daar op hun hoeken de kleine lichten voor de beelden der Heiligen. Hij ging een kerk binnen wier ramen zich roestig omhoog hieven boven de daken en zat tusschen zwarte menschengedaanten in een mist van wierook en lampen te luisteren naar de slepende strofen van het Miserere. Daarna stroomde als een donker water de menigte de kerk uit en den avond in. Het orgel verstomde en de kaarsen werden gedoofd in het hoogkoor dat zwaar met rouw was behangen. De glimlach van Engelen en Heiligen had plaats gemaakt voor den ernst van den dood; voor den dorren schedel en de naakte beenderen die uit de wijde falie staken waarin dien avond zich de geheimzinnige Moederkerk geheel had gehuld.

Jean-Luc herdacht in een kort en vroom oponthoud een voor een de rij zijner overledenen totdat de lampen tot de laatste toe waren uitgedoofd en hij in de duisternis het rinkelen hoorde van een sleutelbos.

Bij dat geluid opeens verscheen hem het beeld van den hond die

met de ketting tusschen de beenen over de steenen sleepte. Zijn trouwe, droeve oogen zelfs meende hij groen te zien naderlichten in de duisternis. Jean-Luc sidderde. Van koude? Van verlatenheid? Toen hij van zijn stoel opstond merkte hij dat hij nat was en stram. Hij knielde diep voor het Allerheiligste en in nederige en vurige aanbidding kuste hij de aarde: *De profundis clamavi*. Zich oprichtend kraakten zijne beenderen; tranen sprongen hem uit de oogen. Achter hem sloot iemand de zware deur en Jean-Luc liep naar de straat bij de rivier waar hij zijn kamer had. Tweemaal vergiste hij zich in het nummer van het huis, dat hij vergeten was; dan opende hij de goede deur en klom hij omhoog in het donkere trapgat waar een reuk van olie hem tegemoet kwam met den weemoedigen klank van een *occarino*. Op de tweede verdieping stond een vrouw met een lichtje over de balustrade gebogen; als hij naderkwam, zag zij dat zij zich vergist had en sloot zij grommend haar kamer. Boven bleef Jean-Luc verwonderd staan voor de deur die hij wist dat zijn naam droeg; geel licht stoof door het sleutelgat en de kieren. Hij aarzelde met de sleutel in de hand. Hij luisterde en hoorde niets dan het zoe-men en trekken der winden over de daken. Hij keek door het sleutelgat en aanschouwde niets dan een tafel waarop een licht. Nogmaals verzekerde hij zich dat hij terecht was en klopte dan aan als op een doodkist waarin hij leven vermoedde. Maar er kwam geen antwoord. Hij hoorde ritselen als van muizen in papier; daarna nog eens als het omslaan van een bladzijde van een boek.

Hij klopte opnieuw; harder nu; het klonk als een bevel. Alles bleef stil. Dan stak hij den sleutel in het gat en opende hij de deur. Een man en een vrouw zagen hem ademloos met kleine oogen aan. De vrouw, jong en weelderig, met de hand op een boek waarin zij gelezen had. De man ouder, met grijzend haar en baard reeds,

zat voor een ezel waarop een pas voltooide copie van de Madonna del Granducca; palet en penseelen nog in de hand. Op een geïmproviseerd bedje tusschen boekenkast en ledikant sloep rustig een kind. Goeden avond, groette Jean-Luc.

Goeden avond, antwoordde de schilder en zonder van zijn plaats te bewegen vroeg hij hem volkomen onverschillig: zijt gij de eigenaar dezer kamer?

Indien ik mij niet geheel en al vergis, ja!

Dan wordt het tijd dat wij opbreken, Sonja, zeide hij zich tot de vrouw wendend.

Deze hield op met lezen, sloot het boek en zag naar het kind. Waarheen? vroegen haar oogen. Zijn oogen antwoordden. Zij nam het kind uit zijn slaap.

Dezen avond niet, weerde Jean-Luc; waar plaats voor drie is, is ook een vierde niet teveel.

Het waren menschen die in hun wezen iets van rotsen hadden en verblauwende bosschen, met oogen zoo helder als sterren, hard als steen. Polen, dacht Jean-Luc.

De schilder wees zijn voorstel van de hand: Sonja heeft in uw boeken gelezen en ons kind heeft op een oud kleedingstuk van u gerust, doch uw bed is niet aangeraakt.

Wij zullen het samen deelen, drong Jean-Luc aan, en er om beurtten op rusten als wij vermoeid zijn van onrust en droefheid.

De schilder wees naar den Pelgrim van Angelico boven het bed. De vrouw had in een hoek der kamer afgewend het kind aan de borst gelegd.

Rustig borg de schilder palet en penseelen in een soort gevlekte ransel van rundervel en als hij daarmee klaar was, draalde hij achter Jean-Luc die verdiept scheen in het doek.

Niemand sprak. Het kind slokte gulzig en kreunde even toen het verlegd werd. De regen ruischte langs het venster; met vlagen

rukte de wind en het water klokte in de dakgoot. Jean-Luc had de gewaarwording van een wereld die in water en wind verging. Als de schilder de Madonna voor hem ophief, zag Jean-Luc dat zij droomde, een zoete Umbrische droom, en verwarden zijn boerenhanden zich met de fijne vingers van den schilder die hem het doek aanbood. Daar hij niet weigeren durfde, dankte hij verlegen. Het is te veel, zeide hij.

De vrouw was opgestaan en hield het kind op haar armen in de vouw van een prachtigen blauwen mantel waarin sterren konden open-gaan.

Allerheiligen-avond, stamelde Jean-Luc voor haar hooge, zwijgende gestalte en zag naar haar voeten die in goudleeren schoenen gestoken waren. Hij zag den witten zoom van haar kleed en wist zich boersch en hulpeloos staan, terwijl hij haar den weg versperde naar een wereld vol slijk en troebel water.

Morgen? smeekte hij, niemand verjaagt u.

Niemand weerhoudt ons! sprak de vrouw met een trots accent. En zij gingen. Jean-Luc met de lamp voorop; dan de vrouw met het kind en de schilder met den ezel. Alleen de os is achtergebleven, hoonde zich Jean-Luc toen hij weer op zijn kamer kwam en zich alleen en neerslachtig voelde. De Madonna droomde en uit het trapgat klonk nog immer de klank van de occarino. Als de trappen kraakten of hier en daar menschen werden uitgelaten, luisterde hij scherp toe omdat hij nog ieder oogenblik de kinderachtige verwachting had dat de vreemden zouden wederkeeren. De warmte nog van hun wezens was om hem heen en de helderheid van hun blikken scheen diep in zijn ziel. Zij hadden zijn kamer meer bewoonbaar voor hem gemaakt en hij had ze niet zoo eenzaam hervonden als hij gedacht had. Nu echter ontstelde hem hare leegheid.

De Madonna. Jean-Luc — bedenkt het wel — die aan het toeval

haast geen kans gaf, huiverde voor den mysterieuzen zin van dat geschenk. Zijn vraag was alleen: wat heeft God daarmee voor? Hij wist dat op zeker oogenblik het raadsel zichzelf zou ontwarren. Doch waarom huiverde hij? Zie, het bed was onbeslapen gebleven; de rozenkrans lag nog op het kussen zooals hij hem enkele weken geleden daar gelegd had: in den vorm van een hart met het kruis middenin. Hij nam het boek op waarin de vrouw gelezen had: de Opgang naar den Carmel van Sint Jan van het Kruis. Wat had haar bewogen uit zijn verzameling juist dat boek te kiezen dat zijn voorkeur had? Hij zag haar zitten onder den verstorven hoofddoek met den rug naar hem gekeerd. Terwijl zij het kind de borst gaf. Het kind? Hij kon er zich geen voorstelling van maken meer; hij had het enkel slapende gezien en hij had er naar geschouwd in de eerste verwondering die verwarring geweest was, zonder te zien; als naar een ding dat vreemd voor hem was en op een plaats waar hij het niet verwachtte. Bemerkend dat zijn gevoeligheid hem parten ging spelen en dus een of ander gevaarlijk zielsavontuur vrezend, keerde hij zich plotseling om naar het doek en zag het kind in de armen der Madonna opgenomen en geheel overgoten met het goud van haar mysterieuzen lach.

Haha! lachte Jean-Luc alsof het kind hem uit de handen der Moeder in de armen sprong; maar tegelijk ook schaamde hij zich om de betoovering waaraan hij had toegegeven toen hij hoorde, hoe dol en dwaas zijn lachen opklonk in den nacht en alle illusie brak. Man van groote wanen en keer op keer door droomen bedrogen, voelde hij ontnuchterd zijn klamme kleeren en verreisde voeten en legde hij zijn mantel af. Een reiziger die thuis kwam rekte zijn leden en begon zijn schoenen te ontbinden die vol slijk en regen hingen onder een lamp wier pit begon te walmen. Een nacht vol wind en duisternis stond aan zijn venster met de boodschap van

een kille, rookerige morgen en een onzekere gang naar een onderbroken taak. Morgen zou hij staan in den waterigen ochtend; in de dwarreling der bladeren die met het najaar de stad binnenstormen om haar te herinneren aan haar eigen vergankelijkheid en aan het wezen der wereld dat zich haastig voltooit.

Jean-Luc bad zijn avondgebed geknield voor zijn bed en met de oogen op den Pelgrim gericht. Doch zijn geest dwaalt af; zijn blik verdroomt en in een ondeelbaar oogenblik neemt de schilder de gedaante aan van den Pelgrim. Zij worden elkander en de houten ezel wordt een werkelijke ezel die grauw en rustig voortgaat achter een stille man met een schelp aan den schouder en een platte hoed op den rug. En er gaat een landschap open met blauwe cypressen en ranke berken, arcadisch, zuiver; een plantsoen van rust; van blauwte, zilver en bloemen, met bemoste oevers, irissen en water.

Hij ligt op zijn knieën in het gras en zijn verwonderde oogen zien. De stoet trekt hem rakelings voorbij in een geur van bloemen: musicerende Engelen, de man, de ezel en op de rug van het dier de Madonna met het kind . . . de Vlucht naar Egypte.

Jean-Luc was voorover op zijn bed in slaap gevallen.

Laat in den nacht werd hij wakker van de kou en van de zeerte in zijn knieën. De lamp was gedoofd en de duisternis rook naar roet. Geradbraakt kroop hij in zijn bed door den slaap bedwelmd. Vroeg in den morgen werd hij wakker met een gevoel alsof hij braken moest. Hij richtte zich op in den bleeken schemer en toen hij een kruis wilde maken was zijn hand loodzwaar, wankelde zijn hoofd en ontgleed hem zijn lichaam.

De lamp! begreep hij versuft en zich met inspanning op zijn knieën werkend, kroop hij op handen en voeten naar het venster. Toen hij het raam openstiet greep hem de koude en tuimelde hij van den stoel. Weer droomde Jean-Luc, doch een droom zoo

afschuwelijk, dat hij hem zich niet meer herinneren kan zonder van zich-zelf te walgen. Wakker geworden droop het angstzweet hem koel in de ooren en vond hij zich in al zijn zure ellendigheid voor zijn tafel liggen; de aardworm. Nederig beleed hij zijn onmacht om te zijn zonder de voortdurende opbeuring van de Hand die zegent en kastijdt en die door beiden evenzeer haar werk voltrekt. Hij ademde nog door haar genade. Hij ademde wéér. Dit was zijn morgengebed: zijn diepe vernedering; de belijdenis zijner uiterste onmacht. Langzaam beurde hij zich op. Hij stond aan de tafel geleund, met zijn hoofd loodzwaar. Het klopte. Hij had willen communiceeren op den dag van Allerzielen want hun nood benauwde zijn bloed; hun roep was luid in zijn geest.

Zoo niet! weerde Jean-Luc toen hij in den spiegel zijn lippen zwart zag aangeroot. Den droom verfoeide hij doch zijn brandende bezorgdheid voor een rein hart en reine lippen overwon zijn begeerte naar het Eucharistisch Brood. Zijn liefde was onverlet gebleven, doch zijn natuurlijke bedorvenheid had zich uitgewerkt in een droom en buiten zijn wil om had het bloed den geest willen verraden. Dat was genoeg! Meer dan ooit zou hij zich wapenen moeten tegen de verzoeking in goede verstandhouding met zijn Engel; hij had de voelhorens zijner zinnen te beheerschen; zijn uiterste kwetsbaarheid.

Hij liep naar de kerk door een straat waar gekocht werd en verkocht; bloemen en vruchten druipend van den regen. Kooplui riepen over hun koopwaar heen het nut, het voordeel en den prijs; anderen stonden zwijgend onder hun regenschermen en verkleumden in den geur en rijkdom van boomgaarden en tuinen: gerijpte herinnering aan zon en bloesem op de markt geworpen om verkocht te worden en roemloos te vergaan. Aarde, water en vergankelijkheid: Jean-Luc zag op dien dag in alles een

treffende gelijkenis. De rivier lag onbevaren, vol driftige golven en versnellingen. Het water kolkte en woelde om de pijlers der brug met ziedende toorn; stand en weerstand; eeuwige tweestrijd. Gesterkt door de koelte en doorwaaid, stapte Jean-Luc de trappen op naar de Notre-Dame en groette na lang weer zijn bizondere vrienden onder de Heiligen van het voorportaal. Hun steenen verheerlijking stak schriel af bij de vodderige bedelaars die om een aalmoes krijschten en wier vragende handen bij voortduring heete kolen verzamelden op zijn schedel. Na langdurige afwezigheid verwonderde hij zich over de vertrouwelijkheid waarmee hij weer bezit nam van dat heiligdom, dat wondervolle symbolum des Geloofs dat voor Jean-Luc vóór alles was: het heilige schip met Engelen en draken bemand; de ontzaggelijke driemaster die in weerwil van alle stormen koers hield naar het Onbeschrijfelijke Licht. Zoozeer voelde hij zich daarbinnen varende dat hij, buitengekomen, zich telkens weer verbazen moest dat het schip nog immer op dezelfde plaats lag waar de eeuwen het verankerd hadden. Vooral 's avonds had hij die gewaarwording nog sterker, als de vlagen aan de masten rukten en de wereld als een donker water klotste aan zijn boeg. Voor Jean-Luc was het de meest veilige en geeigende plaats die hij zich denken kon. Hij vond zijn stoel ledig, met uitzicht op de torens van de stad Gods in het eerste boogvenster rechts en hoorde de Mis met overgave van gansch zijn wezen aan de heilige handeling, niet als toehoorder en toeschouwer alleen doch als rolvast medespeler ditmaal in het geheimzinnige drama, vanaf den opgang tot aan de meest denkbare, goddelijke nederlaag van den onbloedigen Held; tot de algeheele vernietiging: het Woord, de Dienstknecht, de Aardworm, het Brood. Vier ontstellende sprongen van het Al tot het Niet.

Jean-Luc sloot zijn gebed met een plechtig kruis en een diepe bui-

ging in het middenschip naar de werkelijke Tegenwoordigheid. Zijn hart was ruim en sterk in de aanvaarding van den dag; — van hoeveel dagen wel? De genade ervoer hij als een kracht in zich; een haast stoffelijk staan en weerstaan vol rustige spanning tegen het lusteloos gelaat der stad dat hem ergerde noch bekoorde. De rook die om de daken trok werd door den wind verslagen en walmde door de straten. Hij greep den arm van een vrouwtje dat moeilijk tegen den wind in kon en bracht haar tot aan haar huis. Toen zij afscheid nam en bedankend hem haar kleine hand reikte, drukte hij die en hield hij een dunne, gouden ring gebroken in zijn hand.

Het is niets, zei goedig het vrouwtje.

De menschen zijn goed, dacht Jean-Luc en was gelukkig. De vrouw die hem met melk en brood bediende, merkte het en de man die aan het venster zat, zag hem aan alsof er een licht met hem binnen liep.

Op een straathoek kocht hij bloemen en zette ze op zijn kamer in water. Hij zag het bed, den omgevallen stoel, de zwarte lamp. Hij wilde er niet aan denken. In den spiegel zag hij dat hij er opgeruimd uitzag.

Achter hem glimlachte de Madonna zeer teeder. Hij wendde zich tot zijn boeken; enkele op goed geluk gekozene nam hij mee naar de lessen. De leerlingen schenen hem niet meer te herkennen; enkelen waren vriendelijk; maar dat waren de vreemdelingen, de nieuwgekommenen die nog in gesteven kragen en manchetten waren en onberispelijk in manieren. Jean-Luc verlustigde er zich in op te merken, hoe elk der leeraren zijn eigen rethorica bezat en zat desondanks aan hun voeten neer met de verse en onnoozele aandacht van een beginnening. In den ouden moralist ontdekte hij een duidelijke doch beheerschte vermoeidheid van alle problemen. Speelscher van geest dan ooit zocht hij dien mor-

gen met opzet onder zijn leeraars naar de wijsheid der nederigen en naar het *ignoramus et ignorabimus* der grooten die vruchtbaar zijn. Toen hij inzag, dat zijn ironie hem parten speelde, gaf hij zich ernstig over aan de kracht hunner bewijzen en voor het ge-laai van zijn ziel verscheen de nabije dag, dat deze wijsgeeren en theologen als rechters zouden zetelen om te oordeelen de leven-den en de dooden.

Jean-Luc heeft u, o Paul en Anne-Victoire, in dit verhaal niet willen vermoeien met geleerde disputen over wijsgeerige of theo-logische stoffen noch met de tabellen zijner wetenschappelijke vorderingen in cijfers uitgedrukt.

Laat ik u eerlijkheidshalve bekennen dat die vorderingen er noch-tans waren en dat, ofschoon hij er weinig gewag van maakte, de uren ontelbaar waren dat Jean-Luc als een eerzaam student op zijn kamer gebogen over de boeken zat. Zoo heeft hij zich het hoofd gebroken over de relaties in God en essentie en existentie rationeel trachten te scheiden. Dat hij er dikwijls verzet in vond, zal hij u niet verhelen; doch vertroosting zelden. Die zocht hij als na-tuurlijke compensatie van zijn bedroefdheid elders en ten deele reeds weet gij hoe en waar. De rest zal u nog blijken.

Na de lessen ging Jean-Luc naar de woning van Pascal, dien hij gaarne zijn leermeester heette, doch kon daar niet ontvangen worden wijl deze in koorts lag. Tevreden met de verzekering dat hij een boodschap zou ontvangen zoodra hij geroepen werd, biechte hij in de kerk van St. Etienne-sur-Mont en volgde den kruisweg die er gebeden werd voor de geloovige zielen. Zelden onderging hij zoozeer de ruimtelijkheid van zijn Geloof, zijn stralende zekerheid en doorschouwde hij het in alle dimensies. De Gemeenschap der Heiligen was hem een warm mysterie; de vries-kou daarbuiten deed hem huiveren; de uiterste verlatenheid van den geestelijken dood. Hij was een en al helderheid; een en al in-

zicht in deemoedige aanvaarding. Hij zag het gebed dat geen afstand kent voor God staan als een Engel met ontzagwekkende vleugelen en in zijn vingeren een snoer van veertien robijnen, verbonden door de zilveren schakel van het Stabat Mater als losprijs. Jean-Luc kende de jubel des Geloofs; de geestelijke vervoering waarin het lichaam mag deelen.

Tegen den avond liep hij naar Père Lachaise en legde hij bloemen op het hoopje aarde waaronder het lichaam rustte van het kind dat naar God gezocht had. Opziende in den avond dacht hij dat een ster hem wenkte. Ook zocht hij naar het graf van den fluitspeler, doch daar geen enkel kruis zijn naam bewaarde ging hij den kruisberg op om te bidden. Toen hij opstond lichtte de maan over de stad aan zijn voeten. Dit alles zal ik u geven als gij neervalt en mij aanbidt, grinnikte een stem. Hij had geen moeite om haar te doen zwijgen; zijn ziel was op God gericht. De maan verdween in een wolk en ver en na was er niets meer dan wind en duisternis. Huiswaarts keerend kreeg Jean-Luc opeens het vreemd verlangen een pelgrimstocht te maken naar de kathedralen van Frankrijk en nam hij zich heilig voor dit uit te voeren zoodra hij zijn studies voltooid had. Doch een groote weg lag nog vóór hem en beter dan in toekomstdroomen, verdiepte zijn geest zich in de kansen om met de genade Gods een heilig priester te worden en nederig en arm van geest tot zijn wijding te geraken.

Wonderlijk licht van gemoed en zingende haast, kwam hij op zijn kamer waar een goede boodschap zijn geluk vol maakte. Want zijn zuster ontlastte hem van den druk die sinds zijn vertrek van huis op zijn geweten was blijven wegen. Aan elke hand die vroeg was voldaan; alle reclameerende stemmen waren tot zwijgen gebracht. De kinderen hadden een reine naam en zij allen konden zonder blikken of blozen de toekomst in. Daar geen enkele pachter of kooper op den verkoop verschenen was, had het geen

moeite gekost het landgoed in perceelen te verpachten aan kleine boeren behalve de huizingen dan, wier bewaking aan den schaapherder was opgedragen tegen het vruchtgebruik van boomgaard en koolhof. Zij hoopte dat deze handelwijze zijn instemming had en ook dat zij bij notarieele akte de Rietvelden had laten beschrijven op naam van den mandenvlechter en het hazelaarsboschje, toch niemand meer tot nut, op dien van den pottenbakker die er klei en pijpaaide won. Aan dit schrijven was een klein bedrag aan geld toegevoegd, dat hij wel gemakkelijk zou weten te benutten, schreef zij. Ten overvloede vermaande zij hem dat hij naar haar niet behoefde om te zien. De kinderen stelden het best; behalve het kleinste dat nacht en dag haast schreide en haar veel ongemak baarde ondanks haar herhaalde bedegangen naar O. L. Vrouw van Rust.

Het hart van Jean-Luc werd door dit schrijven mateloos ruim; gehoorzamend aan een aandrang dien hij niet weerstaan kon, nam hij papier en pen en haastig, daar de beelden zich in zijn gedachten verdrongen en de woorden hem als water toevloeden, schreef hij met driftige letters: „de Kathedralen”.

Verder echter dan dit opschrift bracht hij het dien avond niet omdat de beelden het een na het ander hem even schielijk ontzonken als zij gekomen waren en de woorden ophielden te stroomen. Maar onder aan de bladzijde zette hij „Humilis”-zijn nieuwe naam, in afwachting van het groote gedicht dat — *genitum non factum* — niet gemaakt wilde zijn doch eenmaal worden zou. Daarna stak Jean-Luc het papier in den lessenaar en nam hij zijn avondmaal: brood en zoute visch omdat het dien dag Vrijdag was . . .

Jean-Luc Pouvreau — vergeet het niet dat hij zelf hier aan het woord is — had u nog kunnen mededeelen hoe hij tegen zijn

twintigste jaar ineens, als gevolg meent hij van zijn ontstoken oogen, in een acute geloofscrisis geraakte. Hij heeft er geen melding van gemaakt, evenmin als van haar duur en de wijze waarop hij haar te boven kwam. Hij onderging haar als een zielsverduistering; een zeerte aan alles; een ontwaarding der dingen; als een hardnekkige geestelijke koorts die hem te bed wierp en hem in enkele dagen tijds totaal uitholde. Zij demonstreerde hem eens te meer de nauwe verbondenheid van ziel en lichaam, zijn kwetsbare zinnelijkheid en de onmisbaarheid der genade.

Beter is het te vermelden dat hij ervan overhield een onuitsprekelijke eerbied voor het heilig licht des Geloofs; voor de openbaring Gods in Schrift en Traditie en voor de Stem uit Rome; daartegenover echter een zeer bepaalde kleine dunk van alle zelfstandig kennen en een niet geheel verantwoorde geringschatting der menschelijke wetenschap. Met deze waardeering heeft hij daarna nog vaak te kampen gehad, telkens als de redelijkheid van zijn Geloof hem in vinnige helderheid verscheen tegenover het wisselvallige van vele louter verstandelijke overtuigingen.

Hij bekent dat hij wel eens groote moeite had om de wetenschap, waaraan hij zich soms verraden voelde, niet te verachten wanneer zij keer op keer overtuigd werd van haar aanmatigende misrekeningen tegenover het menschkundige der verborgenheden in natuur en bovennatuur.

Wat er ook van zij: Jean-Luc was, sinds zijn heilzame beproeving waarin de genade domineerde, immuun tegen de Jansenistische besmetting waardoor zijn omgeving min of meer was aangetast en offerde niet aan den Vader wat hij te kort deed aan den Zoon. Hij was een verwoed geloover; een taai vasthouder aan den Apostolischen Stoel; een palstaander voor wie de twijfel geen enkelen redelijken grond kon hebben en voor wie haar bekoring als een der meest bedenkelijke en gevaarlijke suggesties gold der

menschenlijke bedorvenheid. Daarna overrompelde ze hem niet meer en vernederde hij haar reeds als zij van verre dreigde aan te sluipen.

En nu Jean-Luc toch eenmaal begonnen is een aanvulling te geven op zijn verhaal, moge het volgende hier nog aan toegevoegd worden.

De nederigheid bestaat allereerst in de erkenning der waarheid, vooral waar het persoonlijke aangelegenheden geldt.

Daarom wil Jean-Luc u nederig bekennen, dat hij zeer lang een hooge dunk behouden heeft van zichzelf en dat hij in dezen toestand veel slechte verzen schreef die daaraan volkomen beantwoordden. Het waren verwaande, boven den toon gegrepen, pathetische rijmen, tegelijk boven en beneden zijn stand geschreven welke, wonderlijk genoeg, de bewondering wekten van een in zijn goede dagen even opgeblazen als gevreesden litterairen tuchtmeester die op zeker oogenblik de domme kans greep zich zóó onsterfelijk te compromitteren dat hij, met achterlating van heel zijn macaberen inboedel aan bevriende afgodjes en gescalpeerde schrijvers, zijn vlucht nam in de politiek.

Over zijn persoonlijk wedervaren met dezen god-de-vader der letterkundige kritiek zal Jean-Luc niet verder verhalen. Op een avond echter, nadat Pascal hem met enkele beteekenisvolle oogopslagen en nog minder woorden zijn verraad aan zichzelf had doen inzien, wierp Jean-Luc zijn „ontwrichtingen” in de Seine en bracht hij eerlijk het offer van minstens veertien dagen brood en koffie en een nieuwe winterjas. Het heeft hem nooit gespeten daar hij — en ook dit dient terwille der waarheid gezegd — de honger immer verkoos boven de leugen; niet uit aangeboren adeldom doch omdat hij proefondervindelijk wist dat God niet talmen zou haar te achterhalen. Zoo moge dan ook hieruit opnieuw blijken dat de Godsvrees een prikkel was in zijn

leven, die de liefde niet doofde doch haar des te meer ontstak. Het zal u niet ontgaan zijn hoe Jean-Luc in dit geschrift zorgvuldig vermeden heeft te verhalen van dingen en belevenissen niet onmiddellijk de ziel rakende. Hij schreef immers de geschiedenis zijner ziel op verzoek en zich haastend door het labyrinth van zijn leven, verzwegen hij bewust al die ellendige en soms zoo vernederende bezigheden en plichtplegingen die van een welopgevoed mensch worden verondersteld en het menschenleven aanvullen zooals de gaten den gruyère persillé. Ontmoetingen en vriendschappen die geen sporen achterlieten, vergat hij met opzet evenals namen die gemeengoed zijn en alle louter verstandelijke overwegingen en berekeningen, welke een jonge man moet maken die met een minimum van middelen voorzien moet in een maximum van gebrek en uitgeteerdheid. Ook meende hij zoo weinig mogelijk gewag te kunnen maken van zijn zoeken naar een geestelijken leidsman en van zijn gesprekken met dezen, toen hij hem gevonden had en regelmatig bezocht naast den directeur van St. Magloire bij wien hij veel raad en belangstelling won. Hij heeft datgene slechts verhaald wat of als licht of als schaduw, als zinnebeeld of als spiegelbeeld, kon worden aangewend ter verheldering van een ziel en haar vermogens, zooals die zich verlicht en versterkt van Boven, analyseeren in dezen droom. Indien de droom u voor en na benauwend voorkwam, bedenkt dan nogmaals dat ik de benauwenis niet gezocht heb — vooral niet als litterair element — en dat Jean-Luc de eerste was die bloed en water zweette.

Ik maak geen litteratuur — ik ben daar ver vandaan — want als ik die najoeg, zou alles in dit al te trieste relaas opzettelijker en misschien met meer overtuiging en vaart geschreven zijn, terwijl het me nu gedwongen en met weerzin uit de pen vloeit. Wat u in dit verhaal misschien nog het meest zal hinderen is een bijna

algeheele verwaarloozing van het detail. Ik heb mijn leven in een droom herzien en heb geen moeite gedaan het anders te zien of weer te geven. Alle dingen erin staan derhalve min of meer verdroomd; verdronken in een mist; in een water van droefheid; soms onder tranen. Zoo is het met de natuur, het land, de stad, het huis, de kamer, de hond en het portret. De tijd zelfs heeft een zeer onbepaald wezen evenals het jaar, het seizoen en de dag. Het meeste en het ergste soms wat men kan zeggen van de dingen die in dit verhaal voorkomen is, dat zij zijn. Er staan minder jaartallen in dan in het hoofd van een dommen jongen. Velen van de menschen die er in optreden dragen zelfs geen namen; erger nog: het meerendeel van hen heeft niet eens een gelaat; gij zult ze dus weldra vergeten zijn!

Jean-Luc heeft volstaan met u te zeggen dat zij wel zonder uitzondering haast een hart bezaten en een geheim. Hoe zij op zijn weg geraakten of dien kruisten en waarom: daarover bekommerde hij zich allerminst omdat toeval of noodlot voor hem geen beteekenis hadden.

Hij keert terug tot zijn verhaal want hij heeft haast het te voltooien. Te lang reeds heb ik misbruik van uw gastvrijheid gemaakt en mijn voeten gekoesterd ten koste van mijn oogen. De hanen kraaien reeds en de maan gaat onder in een zilveren nevel. Wie God bezit is niet eenzaam meer.

Zijn hart vloeit over van vreugde.

XIII

NADAT JEAN-LUC U VERHAALD HAD VAN den geloofstwijfel die van het leven een hel maakt op aarde, had hij u nog kunnen mededeelen dat dit de eenige keer geweest is, dat hij den Dood gevraagd heeft om medelijden met hem te hebben. De redelijkheid onzer verlangens kan soms zoo groot schijnen dat wij het als een onrecht gaan gevoelen als wij niet verhoord worden. God houdt zooveel rekening met ons veel geprezen gezond verstand, dat hij het noodig acht dit nu en dan op een heete proef te stellen die zijn ontoereikbaarheid volkomen bewijst. De geloovige mensch kan er zijn nut mee doen; de waarlijk-ootmoedige was nimmer klein; bleef nooit beneden zijn eigen maat. In alle dingen de ziel rakende is het Christendom meer menschkundig dan vreemd. Het overtuigt den mensch van zijn ellende als aardworm en wekt hem tevens op aan God gelijk te willen zijn. Het strooit asch op zijn hoofd als symbool van zijn bederf, doch doet dit in den vorm van een kruis, het teeken van zijn behoud. Het geeft hem zijn eenige waardigheid van stervend zaad . . .

Jean-Luc had lang vergeefs gewacht, maar op een morgen uit de Mis komend, kreeg hij van de goede Henri Buch de boodschap dat Pascal hem wachtte. Den avond te voren had hij nog de Lettres Provinciales gelezen te zamen met een medestudent aan de Sorbonne, een verstokte Jansenist uit de naaste omgeving van Port-Royal des Champs, die zich op deze brieven beroepen bleef ten gunste zijner rechtgeloovigheid en hun schrijver wantrouwde om wat hij een verraad noemde aan zijn beste momenten en meest brandende overtuigingen. Hoe teruggetrokken de meester van het religieuze denken ook leefde, was het immers niet verborgen

kunnen blijven dat in de laatste jaren van zijn leven zijn hart, dat gemaakt was om lief te hebben, begonnen was te huiveren voor den barren geestelijken winter, wiens vrieskou de bloemen uit den mystieken hof van het godvruchtig humanisme dezer eeuw verstarde tot bloemen van ijs en sneeuw. In gebed en stilte was het inzicht gedijd, dat het gezag van enkele Port-Royalisten, overigens niet eens met elkander accoord en vrezend zich te verklaren over de voornaamste punten hunner leer, niet opwegen kon tegen de duidelijke uitspraak der Traditie en het gezag der onfeilbare Moederkerk. De behoeften van zijn hart waren zoo katholiek en alomvattend dat zijn verstand daarin niet had kunnen voorzien met semi-Calvinistische dogma's; zijn katholiek instinct en de genade verzetten zich tegen zijn verschrikkelijke medestanders, de kille trotsche heiligen van het Puritanisme en zoo verwijderde hij zichzelf gaandeweg van een godsdienstige wijsbegeerte die hij te verdedigen dacht, doch waarvan het hart hem redde om hem geleidelijk terug te voeren in de moederschoot der Kerk. In een waarlijk levende ziel als die van Pascal vervolmaakt en verheldert het leven zich-zelf en verbreedt het zijn gezichtseinders mateloos. Aan de hand van geschriften had Jean-Luc er zijn vriend van trachten te overtuigen dat de diepere Pascal, de betere, het hart dat God meer ondergaat dan zijn verstand, steeds in strijd geweest was met de dogma's van Jansenius en de ware mystiek zeer dicht was genaderd. Doch de vriend had hem niet willen begrijpen. Later, door de weiden wandelend van St. Germain, had hij hem naar aanleiding van Pascals woorden zelf een verklaring willen ontlokken, waarin hij niet geslaagd was. *Dieu sensible au cœur, voilà ce que c'est que la foi*, had Pascal geleerd.

Het hart van nature heeft God lief en richt zich onmiddellijk tot zijn Wezen.

Hoe zou het dan nutteloos en zelfs gevaarlijk kunnen zijn dat Wezen direct te naderen? had Jean-Luc zijn vriend gevraagd om hem zelf te doen inzien dat de betere Pascal den andere tegensprak en dat zijn hart getuigd had tegen zijn verstand op die verborgen scheidslijn, waar de geheimzinnige ontmoeting plaats vindt tusschen God en de ziel.

De vriend echter had andermaal zijn vraag ontweken.

Ofschoon edel van uiterlijk en rechtschapen van inborst, miste deze de noodige ruimhartigheid om volledig mensch te zijn en was hij tot in zijn gebreken toe een puur asceet. Verstorven in alles behalve in zijn verknochtheid aan eigenwaarde en sommige beginselen die de wereld trouwens niet redden zouden, muntte hij onder velen uit door zijn aangeboren afkeer van Jesuiten en sterke drank. Letterlijk mocht men van hem zeggen, dat hij zijn wijn totaal verwaterde; figuurlijk echter niet.

Zelden zag Jean-Luc een mensch in wien het door een gelukkige lotsbeschikking zeer klein getal der uitverkorenen een hoekiger gestalte had aangenomen dan in dezen vriend op wien de norscheid van den grooten Arnauld scheen overgedragen en bij wien van eenige soepelheid geen sprake zijn kon.

Daar het Jean-Luc overigens aangenaam was zich met hem te onderhouden en daar ook hij een eenzame was in het luidruchtig vertier der stad, liepen zij 's avonds soms buiten wel een uur ver de stad uit, pratend of zwijgend naast elkander naar gelang het hen inviel. Niettegenstaande hij zijn gevoelens uitstekend wist te verbergen achter de onaandoenlijkheid van zijn ascetisch gelaat, was het Jean-Luc dien avond niet ontgaan dat hij meer dan ooit afgunstig bleek op zijn zekerheden en zich onprettig voelde door de rust waarmee Jean-Luc zijn standpunten innam en verdedigde. Toen hij hem in goed vertrouwen voorstelde om samen den schrijver der „Lettres” te bezoeken ver-

anderde de uiterlijke onlust van zijn vriend in innerlijken afkeer en zich plotseling omwendend, keerde hij alleen naar de stad terug. Sindsdien telde Jean-Luc een vriend minder en — wat niet hetzelfde is — een vijand meer. Want telkens als hun oogen elkander ontmoetten in de lessen of op straat, ontwaarde hij in den andere een onheilspellend vuur waarover hij bij Pascal niet zou durven gewagen, omdat de meester daarin wellicht zijn eigen verleden herkend zou hebben.

Jean-Luc dan liep dien morgen met een licht hart, want zijn helderheid bleef duren, naar de woning van den meester wiens handen toen reeds roken naar den Dood.

Langs de rivier komend en den statigen, haastigen voorbijgang ziende van haar wateren, herinnerde hij zich het woord: „rivieren zijn wegen die gaan en voeren waarheen men wil.” Verder overwoog hij dat het elf jaar geleden was dat de verdediger van Port Royal en de geesel der Jezuiten zich had overgegeven aan de stilte en aldoor dieper in haar verborgen dag en nacht de bouwstof verzamelde voor een monumentaal werk dat tot doel zou hebben de christelijke waarheid van onder af en in haar geheel te bewijzen. In zijn merkwaardige, alles obserbeerende geest lag het grootsche bestek tot in de minste details reeds klaar en op tallooze losse vellen papier, schijnbaar ordeloos neergeworpen, wachtten de flonkerende fragmenten om gerangschikt te worden in het groote verband.

De dood is hem echter voor geweest. (Na zijn sterven zijn deze vooroefeningen bijeengebracht onder den titel: *Pensées de Blaise Pascal* en uit ervaring al weet gij, o Paul en Anne-Victoire, welk een edele en gave vrucht zij zijn van menscheijk denken en welk een rol zij reeds spelen in het beschavingsleven van het Fransche volk). Diep in gedachten stond Jean-Luc voor Pascals woning voor hij er erg in had en klopte aan. Hij werd binnen gelaten

door een dame die hem in 't voorbijgaan fluisterend doch met druk misbaar onderhield over de onverschilligheid van haar broer voor de kleine maar meestal zoo noodzakelijke dingen des levens en zijn haast ergerniswekkende spoed om zich van alles te ontdoen ten gunste der armen. Gunde hij den dood de eer niet van hem te ontkleeden voor het slapengaan? Onhoorbaar trad Jean-Luc de kamer binnen die zooeven de priester met het Allerheiligste verlaten had. Op de tafel nog brandden de kaarsen en op het witte lijnwaad zag hij dat het wijwater nog versch gesprenkeld lag. Een vermoeide herfstzon scheen in het venster waaronder zich als naar gewoonte een zwerm vogels verzameld had, wachtend in de egelantieren van een smallen hof op de kruimels van het morgenbrood. Tegen een schutting hing een wingerd vol gouden bladeren; achter de schutting zongen kinderen een liedje bij het spel.

Blaise, Blaise, de dood blaast over uw aanschijn, dacht Jean-Luc toen hij het bleek gelaat in de kussens zag met de blauwe slagader over den rechter slaap. En hij herinnerde zich de Stem die gesproken had: De geneesheeren zullen u niet genezen, want tenslotte zult gij toch sterven. Ik echter ben degene die geneest en die het lichaam onsterfelijk maakt.

Doch de oogen van den meester bleven gesloten; de blanke handen gevouwen op het laken. De stilte binnen het vertrek was wit als sneeuw. Denkend dat daar voor hem geen ruimte meer was, wilde Jean-Luc zich verwijderen maar zag de lippen van den meester bewegen als van een die spreken wil en weerhouden wordt.

Tegelijk ook hoorde hij — of het een droom was, weet hij niet — een spreken als uit een hooger licht; woorden die als bloemen vielen op een water: In mijn doodstrijd heb Ik aan u gedacht en groote druppelen bloed voor u vergoten.

En de meester antwoordde bedroefd: Tot aan het einde der wereld zult gij in doodstrijd zijn; al dien tijd zal men niet slapen maar in gebed volharden.

Duidelijk vervolgde de geheimzinnige Stem: Ik heb tot de menschen gebeden en zij hebben mij niet gehoord.

En de meester weer: Helaas! de eenige keer dat gij tot mij gebeden hebt, heb ik u niet verhoord.

Het spelen der kinderen verwarde het spreken; het gonzen eener bij deed de woorden vluchten; doch de meester zeide: Ik heb u gesmeekt niet om mij met mijn ondeugden in vrede te laten maar om er mij van te verlossen.

En de verheerlijkte Stem begon opnieuw; stralender nog, streelend nu: Troost u; gij zoudt mij niet zoeken als gij mij niet hadt gevonden.

Toen glimlachte de ander even als iemand wiens diepste wezen plotseling verlicht wordt en de troostende Aanwezigheid sprak: Vrees niet en bid met vertrouwen; ik ben bij u.

De ander zeide: Nochtans ben ik met ketenen en lichamelijke dienstbaarheid beladen.

En de Stem besloot: Voor heden zal ik u slechts van uw geestelijke slavernij verlossen.

Dan sloeg de meester de oogen op en Jean-Luc ziende die een verwijt verwachtte of een vraag, zuchtte hij over zich-zelve: De mensch is een riet van zwakheid en het zwakste van alle rieten. Maar hij is een denkend riet, vulde Jean-Luc bescheiden aan; geheel zijn waardigheid is daarin gelegen.

Voor zich starend met die uitdrukking van neerslachtigheid waarmee de mensch uit een hooger toestand tot smartelijk zelfbesef ontwaakt, begon hij zich rouwmoedig van zijn ongetrouwheden en wreedheden te beschuldigen. Terwijl zijn tranen liepen beklagde hij zich bitter over het duister vat van ongerechtigheid

dat niet op wou houden weerspanning te zijn tegen den geest en over de onmacht tot het goede waartoe hij gebracht was.

Daar Jean-Luc hem op eenigerlei wijze op wilde beuren uit zijn bedroefdheid zeide hij hem: Het is gevaarlijk den mensch aan zijn bedorvenheid te herinneren zonder hem tevens zijn grootheid voor oogen te houden.

Ook, sprak de meester met nadruk, is het gevaarlijk hem zijn grootheid te doen blijken zonder zijn laagheid en nóg gevaarlijker hem onkundig te laten van beiden. Niets is den mensch voordeelijker dan de waarheid.

Niets zoo troostvol als deze, vulde de meester aan en vervolgde als sprekend tot zichzelf: De mensch is mensch naar de mate hij zijn ellende beseft. En duidend op een bij die zoemend door het zonlicht tuimelde: Een bij voelt zich niet ellendig...; ellendig is het zijne ellende te moeten ervaren... doch groot is het zijn ellenden te erkennen. Het gros der menschen echter zoekt zijn heil in het vergeten. Daar zij zichzelf niet genezen kunnen van dood, ellende en onwetendheid, hebben zij zich voorgenomen om er niet aan te denken. Een rampspoedige uitvlucht!

Zeer juist!

En met een meewarigen glimlach: Zoo zijn wij allen; het eenige wat ons in onze wederwaardigheden troost is de verstrooiing en toch is deze de grootste onzer wederwaardigheden, daar zij het is die ons verhindert ons te bekommeren om ons zelf en om wat ons onmerkbaar ten verderve voert.

Enkel de sterken zoeken hun toevlucht in de stilte.

De eenzamen die de wereld vluchten om door haar met rust gelaten te worden. Iedereen zoekt zijn heil daar waar hij het denkt te vinden; zelfs die zich verhangen gaat, zoekt zijn geluk in den strop.

En welke dan, vroeg hem Jean-Luc, zou de oorzaak zijn van dien

geluksdrang en dien kreet van onmacht tevens die van den beginne af het menschedom alom begeleidt:

Welke andere reden, antwoordde hij hem met verwondering, dan dat de mensch zich door alle eeuwen heen zijn eenmaal genoten, waarachtig geluk herinnert . . . De mensch is verdwaald van zijn bestemming en zoekt haar onrustig.

Hij is een gevallen God, die zich zijn hemel herinnert, herinnerde zich Jean-Luc.

Dit hebt gij goed onthouden! prees Pascal hem schertsend.

En hij weer: Het is de glorie der grooten om de kleinen gelukkig te maken.

Doch de meester antwoordde: Hierin hebt gij mij niet goed verstaan; ik schreef: het genoeg der grooten is gelukkig te maken. Dan, met een gebaar van afweer alsof hij vreesde dat hij in zijn lofspraak zou volharden, (of speurde hij in mij een nauw verholen begin van vleierij, waardoor de kleinen der aarde de grooten te vernederen zoeken?) hernam hij: De ijdelheid is zoozeer in het menschelijk hart verankerd dat een soldaat, een beul, een kok en een pennelikker zich op hun beroep beroemen en omzien naar bewonderaars. En de wijsgeer handelt niet anders. De schrijvers tegen de ijdelheid beroepen er zich op van goed geschreven te hebben en de lezers verijdelen er zich op het gelezen te hebben; ik die dit zeg, heb wellicht dezelfde behoefte en misschien ook hij die naar mij luistert . . .

Ziende dat deze humor zijn uitwerking niet miste, verviel hij weer in dien indrukwekkenden ernst die wel de meest geëigende uitdrukking van zijn wezen was en sloot hij zoo plechtig de oogen als iemand die daardoor voor immer van alles afscheid neemt.

Met eerbied staarde Jean-Luc naar den man in zijn vreemden slaap. Was hij die verborgen grens genaderd waar de ontmoeting plaats vindt tusschen de ziel en God? Waarlijk, tusschen den meester en

de eeuwigheid was er niets meer dan een weinig leven nog, als het meest breekbare dat men zich denken kan.

Wat is de mensch in de oneindigheid van het heelal? had Pascal in een slapeloozen nacht geschreven. Jean-Luc herinnerde zich ook dit en stond ademloos tusschen deurpost en ziekbed. Een onuitsprekelijk gevoel van eerbied voor dit rusten maakte zich van hem meester en daar dit ernstig oogenluiken, dit met alle dingen breken, hem scheen te beteekenen dat zijn aanwezigheid niet meer wenschelijk was, zocht hij een uitweg.

Toen hij zich echter, onhoorbaar als hij gekomen was, verwijderen wilde, wenkte de meester hem met de hand en wees hem een stoel aan bij het venster. Uit een stapel papieren nam hij een beschreven vel en het hem vriendelijk toereikend zeide hij: Indien het geschrevene u behaagt en knap voorkomt, bedenk dan dat het gemaakt is door een man die zich voor en na het schrijven op de knieën heeft geworpen voor God.

Het was dat opmerkelijk fragment uit zijn nalatenschap dat tot titel „de weddenschap” draagt; een zeldzaam voorbeeld van geestelijke helderziendheid en scherpzinnig vernuft.

Ik heb iets aan u goed te maken, glimlachte hij, en ik meen het niet beter te kunnen doen dan op deze wijze.

Toen Jean-Luc hem verwonderd antwoordde, zich niet bewust te zijn dat de meester eenige verplichting jegens hem had, integendeel — voegde Pascal hem toe: Die van den Meester . . .

En na enkele oogenblikken van diepe stilte zich verklarende, vervolgde hij: Om de verwarringen in u goed te maken en voor immer tot vrede te brengen die een even impulsief als gevaarlijk schrijver over de Genade en de Praedestinatatie in u verwekt heeft door de lezing van zijn *Lettres Provinciales*.

Jean-Luc kon niets anders doen dan den meester van harte bekennen dat, meer om litteraire dan om religieuze behoeften ge-

noten, de lezing der brieven zijn geestelijke vergezichten meer vertroebeld had dan hij zichzelf had durven bekennen.

Doch ook de schrijver van de Lettres Provinciales, besloot Jean-Luc, had de waarheid lief ofschoon hij enkele dwalingen als vertrekpunten koos voor zijn roekeloze doch bloedig-ernstige speurtochten naar zichzelf en naar God.

Dan reikte de meester hem de hand; Vaarwel, zeide hij; er is geen enkele andere vertroosting dan in de Waarheid alleen. Een klok begon te luiden en daarna vele, vele klokken over heel de stad. En in de zoete verwarring van al die stemmen verliet ik het huis van den meester, terwijl de armen zich verzamelden op zijn drempel zooals de vogels onder zijn venster.

Een paar maal nog heb ik hem bezocht. Het relaas van mijn laatste bezoek kan kort zijn: het was op den 19den Augustus 1662. Hij lag op zijn doodsbed, bleek en bevroren, in een stilte die niet dieper zijn kon. Daarna werd hij bijgezet in de kerk van St Etienne-du-Mont.

Pascal.

Een paar dagen later — dit verhaal zou nog onvollediger zijn als het reeds is, indien ik dit voorval niet verhaalde — zag ik op een der pleinen der stad een man staan lezen in een boek. Voorbijgaande hoorde ik hem in zichzelf grinniken en zeggen: Nous avons des maladies; Dieu a mis la petite vérole et les vapeurs au monde. Hélas encore! Hélas, Pascal! on voit bien que vous êtes malade.

Doch daar ik ervan overtuigd was dat sarcasme en laster de rust van den meester evenmin konden verstoren als zij zijn aardsche bedroefdheid zouden verbitterd hebben, heb ik mijn weg vervolgd naar de Seine en gezien dat twee tegengestelde oevers eenzelfde stroom geleiden naar zee . . .

Haastig en als een blinde liep Jean-Luc de stad door om op zijn

kamers alleen te zijn met de gedachten en indrukken die hem zoo overvloedig waren toegekomen.

Er is geen vertroosting dan in de waarheid alleen, had Pascal hem ten afscheid gezegd. Die woorden hadden een licht in hem ontstoken. Méér dan een toeval had daarmee te maken. Door de waarheid alleen zou hij zich van al zijn ellenden bevrijden zooals de meester zich zuchtend in haar verblijdde.

De waarheid alleen!

Waarom moest hij haar nu pas erkennen als de bruid, die hij altijd verwacht had? Was zij dan niet het witte kind dat hij dien avond lang geleden gezien had in een purperen nevel, rijdend voorbij de zon? Hoe groot was zij dan geworden, hoe kostbaar, een leven waard! Of vergiste hij zich?

Hij blééf een droomer.

Jean-Luc had veel te denken; veel te vragen.

Hij was blij dat het Zondag was en niemand hem storen kon. Hij sloot de deur zijner kamer en nam zijn hoofd in de handen.

Hij had veel te vragen. Maar wie zou hem antwoorden? Er was niemand van wie hij iets verwachten mocht en de stem van zijn hart was een bedriegelijke stem.

Terwijl hij brood at en water morschte, ontwaarde Jean-Luc een tegenovergestelde drang in zich om naar buiten te loopen en aan anderen mede te deelen van zijn rijkdom. Mededeelzaamheid in het geluk heeft de mensch met God gemeen.

Dit rechtvaardigde Jean-Luc. Daarom weerstond hij den aan-drang niet en ging hij op zoek naar menschen die naar hem luisterden wilden; naar den bode der waarheid; naar haar bruidegom die niet waard is om haar schoenriem te ontbinden, doch die zich mateloos in haar glans verblijdt.

Den een sprak hij aan op straat: ik heb een goede boodschap! Den ander in zijn huis: er is geen vertroosting dan in de waar-

heid; zij moet vermeerderen!

Doch daar allen spoed maakten en bezorgd waren om andere dingen dan de waarheid, verloor hij zijn weg en verloren, vreemd genoeg, van lieverlee ook de waarheden haar schoonen glans. De ontdekking dat de glans en ook de waarde der dingen beïnvloed worden door het oog waarmee men ze beschouwt, ontstelde hem. Vreemd voor hem was ook wat hij een paar dagen later reeds van alle kanten hooren moest: dat hij een pronker was met andermans pluimen; een uitbouter van Pascals naam en dat hij met vage algemeenheden trachtte te overbluffen.

Een oud asceet tikte hem op den schouder en zeide: Wie op geoemoedsstemmingen drijft, zal nooit tot rust geraken; vriend, uw geluksdrang is te wild.

En zie nu hoe zijn naam opeens op aller lippen kwam! Het trof hem zeer hoe snel een gerucht, als het slechts loos is, zich verbreidt en hoe weinig de menschen, zelfs die er een beroep van maken de waarheid te dienen, zich aan haar gelegen laten liggen. De een noemde hem een looper met nieuwtjes; de ander een onnoozele dweeper; een derde weer een verwaande gek.

Doch dat alles was nog niet genoeg.

Professor Girard onderzocht hem omtrent de bekende vijf stellingen van Jansenius en de directeur van St. Magloire deelde hem mede, dat de bisschop geweigerd had hem met Kerstmis de Kruinschering en de Mindere Orden toe te dienen.

Men wantrouwde hem —, doch waarom? Bij wien zou hij zich dus verdedigen? Welke duistere machten waren aan het werk geweest en hadden de waarheid met voeten getreden en zijn naam ondermijnd? Wat vermocht hij tegen onwaarheid en laster?

Stelde de waarheid hem op de proef of hij haar schild kon dragen; was dit haar ridderslag?

Dan kwam haar slag hard aan!

Hij duizelde ervan.

Doch waar anders zou hij nu zijn vertroosting zoeken in de bitterheden die hem minder dan ooit gespaard bleven dan in de Waarheid alleen?

Daar de winter was aangebroken en de dagen kort waren, liep hij minder buiten en zat hij na de lessen soms uren lang te lezen of te studeeren bij de lamp.

Ook schreef hij gedichten van meer geestelijke inspiratie dan hij gewoon was: als gevolg van de wending, dacht hij met voldoening, die zijn geest definitief genomen had naar de Bron der dingen.

Op een avond na een lof in de Notre-Dame schreef hij de eerste regels van „de Kathedralen” doch gleed hij haast onmiddellijk weer terug in een toestand van louter redelijk beseffen.

Want haar majesteit overschaduwde zijn geest.

Maar zijn oogen brandden.

XIV

KORT VOOR KERSTMIS ZAT JEAN-LUC OP EEN avond te schrijven bij de lamp toen er op de deur werd geklopt en een priester die hem vreemd voorkwam, druipend van den regen de kamer binnentrad.

Ik ken u niet, zeide Jean-Luc, toen de vreemde bezoeker hem met een tinteling van spot in de oogen zag; ik herinner mij niet u ooit ontmoet te hebben. Doch zwijgend en zonder veel plichtplegingen ging de ander breed voor hem op een stoel zitten en met het regenscherm tusschen de knieën, de kin op den knop, bleef hij hem grinnikend aanzien van onder zijn grooten, platten hoed. Ziende dat hij als een hond zat te druipen, wilde Jean-Luc hem vragen: wat doet gij in dit hondenweer? — doch op staanden voet zeide hij met een onbehagelijk gevoel: ik zal vuur aanleggen, dan kunt gij u drogen.

Maar een witte skeletachtige hand hield hem tegen en de vreemde bezoeker — ik waarschuw u dat dit alles met zinsbedrog niets uitstaande heeft! — begon op een toon van goede verstandhouding te vragen: Wat doet gij in deze hooge sferen; wie maakt er u van los? Wie verlost u van deze kamer en geeft u de weilanden, de velden en de bosschen weer uwer jeugd?

Hoort gij den roep niet der verre rivier en van den koekoek's avonds voor den regen; het kreunen der watervogels niet als het ijs de plassen dekt?

Broeder, gij vergist u! Gij zijt niet terecht. Heb ik u niet zien loopen als een dwaas en gretig zien turen naar de dingen alsof zij een geheim hadden dat gij alleen kent?

Ik heb u goed geobserveerd.

Waarom staat gij te lachen naar de waterspuiters op het Gods-

huis en maakt gij teekens met uw hand naar de draken en gedrochten die zijn daken bevolken?

Waarom maakt gij afspraken met uw oogen tegen steenen vogels, kruisbloemen en distelmotieven? Meen niet dat ik geen zin heb voor deze verlate glorie. Doch anders dan gij. Ik vereer de Gothiek en niet om haar aesthetische schoonheid alleen, zooals gij. Ik weet op mijn tijd te dwepen met de torens van Chartres, de portalen van Reims, met het middenschip van Amiens en het koor van Beauvais; doch anders dan gij. Ik ken haar van haar diepsten wortel tot haar hoogste kruisbloem beter dan gij; den zin en den luister van haar brandende rozen, van haar distel- en vischblaas-motieven als van haar engelen, haar heiligen en haar draken. En gij? Wat begeestert u? Haar kruistocht naar de eeuwigheid? Haar deelname aan de majesteit van Gods Wezen? Of verpletteren zij u? Wat weet gij van haar geheimzinnig leven? Van haar vertikalen, jongen en vermetelen ruk in het eindelooze, die maten en getallen, ja de doode materialen zelfs in wondere harmonie doet leven, denken, zingen, willen, branden en verheerlijken? Ik sta voor haar en grand seigneur zooals het betaamt en bewonder haar vertikalisme en schoone verbondenheid van constructie en ornament; ik peil de mysterieuze logica der statische en mechanische wetten, die werkzaam zijn in haar constructieve deelen. En gij? En gij?

Doch wat is dit alles nog in vergelijking met de bijzonder rijke, weelderige en verheven menschelijkheid die in haar gestalte heeft aangenomen?

Ik zwijg daar ik zie dat ge mij niet volgen kunt.

Er is een intuïtie die mij zegt, dat gij in al deze dingen dom zijt, zoo niet verwaand. Och, waart gij slechts een dwaas, waarvoor ik u lang heb versleten. Helaas! zijt gij meer dan dat! Gij zijt verdwaald; van uw bestemming weggeleid. Het leven is meer

dan een avontuur. Uw akker ligt braak en het gras groeit uit de steenen rond de woning van den luiaard die knipoogt naar de stad. Ben ik gerechtigd u dit alles onomwonden te zeggen? Ik meen van wel. In ieder geval neem ik het recht om u te behoeden. Ik zie aan uw oogen dat ge mij vragen wilt wie ik ben. Zeg ik u niet genoeg wanneer ik u broeder noem? Wat vraagt ge mij nog meer? Stelt gij nog andere eischen aan een broeder, dan dat hij u de waarheid zegt? Aan de beelden uwer kamer die mij aan het zoete Umbrië herinneren, zie ik dat gij wellicht een vroom man zijt en aan de boeken die u omringen dat gij studeert. Ik merk dus dat ik nog niet te laat kom. Wie zich ernstig op de wetenschap toelegt en wie bidt vooral, mag nog hopen dat een licht hem verklaart. Vroom te zijn is overigens evenmin een verdienste als dwaas; doch laat ons zeggen dat uw gebed u bewaard heeft. Er is geen andere verlossing dan in de waarheid en in de erkenning van wat wij zijn. Daarom herhaal ik het u: Gij woont te hoog, mijn broeder; gij hebt een hoogen uitkijk-post beklommen en het zal u moeite kosten weer af te dalen. Aarzel echter niet langer, want de spraakverwarring tusschen uw geest en gemoed is reeds zoo groot geworden dat gij u dat Babel niet eens meer herinnert wat slechts een zinnebeeld was. Neen, zie me niet zoo geërgerd aan omdat ik u zeg dat Babel een symbool is en niet meer dan de litteraire inkleeding van uw geval. En wat zoudt gij tegen mij ondernemen, ook wanneer gij zieden zoudt van toorn? Kom ik niet als een broeder tot u? Blusch dan uwe inwendige vuren en luister naar mij gedwee; als een wijs man naar goeden raad. Hij is zeldzaam in deze stad; kostbaarder dan goud; weldadig als water waarnaar gij dorst. Gij beseft uw eigen behoeften niet. Ik geef u te drinken en gij schudt uw hoofd. Ik heb medelijden met u. Uw deerniswekkende toestand zou mij doen schreien als gij zoo verstokt niet waart. Dit is het ergste; daarom verdubbel ik mijn

aanklacht en leg u vuur aan de hiel. Gras is beter onder uw voeten dan hout. Wat zoekt gij hier? Waarmee verdroomt gij uw tijd? Ik heb de menschen naar uw naam gevraagd: de eenen schudden hun hoofd; de anderen deden of zij zich bedachten. Wat zeggen uwe kennissen van u; wat zeggen u, indien gij ze bezit, uwe vrienden?

Zie naar de onberispelijke zekerheid waarmede een vlieg zich ophoudt in het heelal. Zij is in haar element. Gij zijt het niet.

Een oudere broeder; een die oud geworden is in de woestijn dezer stad zegt u: biecht uw zonden!

Een als een bok met alle zonden dezer woestijnstad beladene bezweert u: wees niet hooghartig!

Een die drie en dertig jaren in geduld de smetten van haar steenen aanschijn wischte, smeekt u: vlucht!

Gij wilt de wereld tot nut zijn, zegt gij. Waarom schrijft gij dan verzen en bakt gij geen brood? Een goed brood is meer waard dan een slecht boek.

Gij hebt idealen. O, ik ken dat; ik weet wat dat zeggen wil!

Gij wilt zielen redden, zegt gij mij? Welnu dan: denk eerst aan uw eigen ziel.

Gij wilt dat uw naam eens gezegend zij. Waarom verwekt gij dan geen kinderen als uw vader die een rechtvaardig man was en niet bijster vroom? Als hij sprak zwegen allen en zagen zij naar zijn oogen. Hij had gezag; doch in de kerk had hij nauwelijks een plaats. De cijnspenning heeft zijn keerzijde, dat weet gij. Dat hij het kruisteeken maakte is geen verdienste, daar zijn hand stond zooals een traditie van eeuwen ze gezet had; zijn geest was al afgedwaald van het teeken. En gij, die zijn bloed hebt, waarop beroept gij u?

Zie om in dien spiegel waarop gij lijkt, indien uw tranen u althans niet beletten te onderscheiden!

Gij hoort het: ik kom hier niet als de vrienden van Job met de hand in den baard en een lang gelaat zitten zwijgen. Ik schud niet enkel mijn hoofd over u doch spreek. Hoe zegt gij? dat God een gericht over u aanging met den Satan? Hoe durft gij? Wat matigt gij u aan! Alsof God zich als een huisplaag betrekken liet in een krakeel!

Moet ik met u lachen? Waarom schreit gij niet?

Gij ziet naar uw handen. Zijn zij bloemen geworden waar naar gij tuurt of distels? Zijn zij vrucht of enkel blad? Ze zijn mijn handen, zegt gij, en met recht! welnu dan: wat doen zij? wat vragen zij en waartoe zijn zij bereid? Alle handen zijn niet gemaakt om te absolveeren; er zijn er slechts enkele die daartoe zijn voorbestemd; alleen die handen die God een glans verleent; die weerlichten in de duisternissen van de Duif die in den aanvang zweefde over de wateren. Zie, uw handen verduisteren terwijl ik dit zeg; uw handen verraden u; ze worden zwart . . .

Een priester moet als een engel op aarde zijn. En gij, wat stelt gij u voor? Wie zijt gij? Ik zeg u dat gij zwart zijt! Gij zijt aan een tweesprong gekomen: gij zult een heilige worden of een gek; voor u is er geen middenweg meer. Denk in dit uur aan den Man die de zondaars opzocht in den nacht om ze voor zichzelf te doen schrikken.

Ik zie aan uw oogen hoezeer gij u verbaast. Gij zit in den ban van mijn woord. Hoe zoudt ge mij ontlopen? Als ik uw broeder niet was zou ik zoo hard niet kunnen zijn, om u aan dit alles te herinneren. Ik toon u uw falen; uw lafheid die zich in vroomheid hult om de wereld te bedriegen. Heb geduld: ik laat u los. Ik ontbind u, opdat gij tot klaarheid moogt komen met u zelf. Van uw zonde ontsla ik u niet, omdat de verblindheid van uw gemoed niet in staat is tot berouw.

Ik verwek geen leugens.

Hij ging weg zooals hij gekomen was met achterlating van een plas water op den vloer en een ontsteltenis in mij die zich niet laat beschrijven om zijn verschrikkelijk requisitoir.

Vanwaar kwam hij en waarom?

Was hij van God of van den Satan, daar in de verborgen gebieden tusschen deze uiterste polen zich niet zelden hun gezanten vermommen in dezelfde gedaanten?

Wie zou mij redden uit deze onzekerheid?

Zonder mij verder te bedenken liep ik hem achterna de trap af, om te zien waar hij heenging; waar hij woonde; of hij werkelijk een priester was. Buiten gekomen hoorde ik niets meer dan een klok die sloeg en na eerst naar rechts en dan naar links de straat te hebben doorlopen, bleef ik op een hoek staan luisteren in den regen. Ik bedacht, dat ik zoo niet terug naar mijn kamer kon; aan mijzelf overgelaten wist ik, dat ik een ellendige nacht tegemoet zou gaan want ook onder den laster dien de bezoeker had opgedischt school nog waarheid genoeg om mij te blijven verschrikken.

Het werd mij duidelijk dat hij geen bode van Boven zijn kon; doch om uit mijn verwarring te geraken, wist ik dat mijn geestelijke leidsman mijn eenige toevlucht was. Ik biechtte mijn zonden en verhaalde hem het gebeurde. Hij sprak mij moed in en na mij in vrede hersteld te hebben zond hij mij heen. Toch bleef de nacht zwaar en kreeg ik weer eenig uitzicht nadat ik den volgenden morgen — niet zonder eenigen weerzin echter — gecommuniceerd had. Opnieuw bracht ik aan God het offer van mijn algeheelen wil en vroeg Hem met aandrang, mij niet te verlaten en te handelen met mij naar zijn welbehagen.

Nochtans bleef het beeld van den sinisteren bezoeker mij kwellen. Ik was te ontvankelijk dan dat ik hem zoo maar kwijt kon en de eerste dagen was de geringste aanleiding genoeg om mij zijn ge-

daante weer voor den geest te halen: een plas water, een regenscherm, een slechte hoed.

Soms op mijn kamer voelde ik zoozeer zijn aanwezigheid dat ik niet lezen kon en de straat op moest hetzij dag of nacht.

Dat hij weer zou keeren vreesde ik minder dan zijn herinnering. In de stilte hoorde ik dikwijls zijn krakende stem; zijn bittere verwijten; zijn eindeloos vragen en antwoorden. Ik stelde de vertroosting der waarheid tegenover de kwellings der leugen, zonder dat deze mij evenwel ophield te achtervolgen.

Mijn hooghartigheid weerhield me mijn leidsman meer lastig te vallen dan strikt noodzakelijk was; doch geen enkel boek genas me; geen bidden hielp; geen bezoek aan de kerken en aan de hospitalen der armen, waar ik begonnen was mij aan de verpleging te wijden.

De waarheden die mij eerder begeesterd hadden, verloren al meer hun oorspronkelijken luister en waren als zand in mijn mond. Wanneer mijn leidsman mij zeide, dat ik te eenzaam was en mij aanraadde mij te verstrooien, kwam hij volgens mij in conflict met den meester die juist in de verstrooiing de grootste onzer ellenden zag; als ik het nochtans nu en dan beproefde, ging ik mij te buiten daar ik me nog zotter meende te moeten gedragen dan anderen — en wachtte mij de ontgoocheling op mijn kamer.

In die dagen lag op een morgen de stad wit onder de sneeuw en zag men overal verwonderde oogen.

Toen ik een groep menschen in een straatje zag staan zingen rond een speelman en ik een lied hoorde dat ik kende, voegde ik mij bij hen. Toen ik begon te zingen stietten een paar vrouwen elkander lachend aan en vóór het gedaan was hoorde ik: Wat een rare, het lijkt wel een verloopen student!

Een andere maal, dat ik ten einde raad een taphuis binnenliep en daar matrozen waren van een groot schip dat aan de kade lag,

kwam er een meisje bij mij zitten met dwingende oogen. Om haar blik te ontgaan wendde ik mij van haar af naar het venster en deed ik alsof ik iemand wachtte die voorbij zou gaan; geen acht gevend op haar woorden. Als zij om mijn aandacht te vragen haar hand op de mijne legde, verbleekte ik zoozeer dat zij vroeg, of ik onwel werd en wankelde ik als een blinde naar de deur. Uitgejouwd door de matrozen liep ik met mijn hoofd tegen den deurpost en mijn onhandigheid vloekend, viel ik vernederd van de eene ellende in de andere; een beeld van volslagen ontreddering; een man van schrijnende uitersten!

Wie op gemoedsstemmingen drijft zal geen rust vinden, had de asceet mij gezegd. Doch waren het gemoedsstemmingen waaraan ik ten prooi was of een strijd in mij van verborgen-kampende machten, die mij ten dood toe afmatten?

Beelden weer rezen in mijn verbeelding, het een nog afschuwelijker dan het ander die mij een smaak van bedorvenheid in den mond gaven en een schijn van waarachtigheid aan de woorden van den bezoeker. Mijn God, was het dan toch waar, dat ik mij vergiste; dat ik mijn lafheid met vroomheid omhulde en dat mijn bloed tegen mij kreet? Als een verslagene lag ik snikkend aan de voeten van mijn leidsman. Hij slaagde er niet in mij op te beuren. Hij nam me mee naar de kapel van een klooster. Daar baden wij of daar trachtte ik te bidden. Hij bracht mij weer op zijn kamer. Hij weigerde mijn biecht te hooren. Hij sprak mij van den donkeren nacht der zinnen; van den Doodstrijd in den Hof; van bloed en water; zijn woorden klonken mij als spot en hoon.

De priester verscheen mij in heel zijn ontstellende onmacht en hulpeloosheid, zonder dat ik mijn wrevel jegens hem kon verbergen. Waar blijft de vertroosting der waarheid wanneer de waarheid zelf schuil gaat; waarom liet God mij in de randgebieden der wanhoop alleen? Wat verwachtte Hij van mij? Een mensch!

Doch die weigerde te vertwijfelen : de tanden op elkander. Loopend door de straten verloor ik mij niet; biddend niet; huilend niet.

Waarheen met mijn zeerte; wie kon mij helpen? En op mijn kamer begon het opnieuw; erger nog en ergerlijker overstelpten mij de beelden.

Ik keerde de Madonna naar den muur om haar niet te besmetten. Ik walgde van mijzelf. En daar was de bezoeker weer, daar waar zijn lompe voeten gestaan hadden; de spitse kin, de smalle, kwetterende mond die mij van mijn bedorvenheid overtuigd had; van mijn dwalen, van de ledigheid van mijn wezen en van de doelloosheid mijner kwellingen.

Hoe diep had hij in mij gekeken; hoe gruwelijk mij gekorven. Bedenkt, o Paul en Anne-Victoire, hoe verschrikkelijk en beschamend het voor mij is al deze dingen nogmaals te moeten overdenken. Vergeeft het mij als ik u de bijzonderheden bespaar van alweer een nacht, waarin een mensch weigert zich over te geven aan de wanhoop en handenwringend het uur verbeidt dat God hem ontzet.

Doch God ontzet hem niet.

Tegen den morgen alleen valt het lichaam gebroken in een afmattenden slaap. Achteraf verwondert de mensch er zich over, hoever God met hem is durven gaan; welk een waagstuk Hij met hem is aangegaan.

Den volgende morgen naar de kerk gaande om sterkte, ervaart hij afkeer en walging van het eucharistisch Brood; de ziel is niet gedisponeerd; de ziekte werkt door; de ziel is als een slagveld waaruit de mist optrekt en een voor een de verslagenen opstaan om hun wonden te gaan wasschen. Een mensch knielt op zijn bidstoel, als naar gewoonte; doch hij voelt zich onbehagelijk, suf en vol wrevel. Hij slaat zijn gebedenboek open; maar wat zegt het

hem? Neen, hij is niet van kwaden wil en hij kan er niets aan doen, dat de kerk hem een ellendige schaapstal voorkomt en dat de geloovigen hem een indruk geven van ziek en zeurend vee. Hij strijdt tegen zijn wrevel doch wat kan hij tegen de opdringende beelden? Hij tracht zich met den priester aan het altaar te vereenigen maar ziet in hem een slager aan het blok en keert zich af.

De preekstoel wordt hem een verzuurde put; de waarheid een brak water en de biechtstoelen — och, vergeeft, vergeeft het hem — urinoirs. De heilige voorstellingen in de ramen zijn doode prentjes; de stad Gods een vrome illusie; speren, vanen, wimpels en kruisridders: hallucinatie.

Hij zelf is steen.

Waar zijn nu, Jean-Luc, uw kathedralen?

Waar is de grootheid die haar bewoont; de eeuwigheid waarvan zij gonzen? De offerande gaat voorbij zonder zijn offergave: zijn overgave; de consecratie zonder zijn vermorzeling; doch als de communie nadert rekt zich iets in hem; is het of handen in hem reiken.

Even aarzelt hij nog. Rouwmoedig klopt hij zich op de borst, driemaal zijn onwaardigheid belijdend. Dan rukt hij zich los uit zijn ellende; breekt hij elk gemoedsbezwaar en allen schroom en stapt hij mét zijn wrevel, mét zijn afkeer over zich zelf heen naar de communiebank.

Hij ontvangt en eet.

Hij wacht.

Hij zit op zijn stoel en wacht. Hij erkent en aanbidt. Hij vraagt niet. Hij bedelt niet. Hoe minder men vraagt, hoe meer men geeft! Een kracht ontwaakt in hem; een licht schijnt; een vuur begint te branden.

Hij schreit.

Waarom schreit hij? Dwaas, die hij is!

Hij schudt zijn hoofd: dwaas!

En hij schreit . . .

Het wordt tijd dat hij opstaat; de kerk is leeg maar met zon gevuld. De ramen juichen; het altaar brandt, de biechtstoelen luisteren. Hij gaat. De wereld is wijd en de hemel daalt over de stad. Hij ademt. Jean-Luc: dilata os tuum et implebo illud. Hij is opengegaan; wijdopen. Alle menschen zou hij omhelzen willen. Zij zien het hem aan en zeggen weer tegen elkander: Ziet wat een vogel; die weet van geen nood; die kent de smart niet; die vliegt maar; die zal nog veel moeten leeren, doch laat hem zoo wijs. Zijn dag komt.

En er kwamen dagen die verblindend licht werden van sneeuw en nachten, krakend helder van vorst. Waarheden herwonnen haar schoonen glans; zekerheden haar oorspronkelijken luister. Het leven was goed ondanks de teleurstelling der geweigerde wijdingen, die ik met een blik naar Boven gemakkelijk overwon. Ik had mij niets te verwijten

Ik liet God begaan.

Op mijn kamer brandde een vuur en 's avonds als ik over de boeken zat, speelde onder de occarino. Soms bleef ik staan voor de deur waar dit geschiedde, doch vrees weerhield mij om binnen te gaan of eerbied voor geheimen die overal zijn en niet ontdekt willen worden. Mijn zuster weer zond een bode met een brief en een aantal daalders. Het kleine kind, dacht zij, was geen lang leven beschoren. Het hilde dag en nacht; zij kon niet begrijpen welk een last er op dat kind rustte. Maar als God de zonde van één mensch tot in lengte van dagen op alle menschen verhaalt? . . . schreef zij.

Een verschrikkelijk mysterie! Ook berichtte zij iets over geruchten die er gingen omtrent een groote glasblazerij die terreinen zocht. De grond in de Rietvelden was reeds onderzocht en de notaris had bij haar geïnformeerd aangaande een eventueelen verkoop

der landerijen. Na alle beproevingen van het afgeloopen jaar wenschte zij Jean-Luc een zalig Kerstfeest.

De dag voor het feest bracht hij door op zijn kamer en voor hij het wist was de dag al naar den avond.

Voor zijn venster staande zag hij uit over de stad; de eerste sterren begonnen te blinken:

Ons ghenaket die avondstar

Die ons verlichtet also claer,

zong Jean-Luc en overdacht hoe in dat uur de onrustige wereld zich opmaakt om Christus te zoeken. De stem van een kind schalt over de daken; de stem van het jongste lam verontrust den schaapstal; de schapen zijn opgesprongen; zij staan! Een licht gaat door den nacht; een lied . . .

Het was een strenge winter. In de nabijheid luidde een klok. Jean-Luc haastte zich naar een kleine kerk waar religieuzen achter tralies en grendels van het wonder zongen. Daar zat hij zielsge-lukkig in wierook en sterren; in de ban van een hemelsch sprookje: Hodie, si vocem ejus audieritis... Een kind daalde af in de sneeuw . . . Deo gratias!

Toen hij buiten kwam sneeuwde het weer; rustige groote pluimen. Hij stoeide ermee als vroeger met de vlinders in den boomgaard; hij hapte ernaar als naar vlokken brood; zij verteederden op zijn tong; op zijn wangen; zijn handen. Zijn armen kwamen vol wol van het Lam, dat hij zou willen dragen. Hij droeg reeds de vacht. Jean-Luc was er fier op en wit als sneeuw. Zoo liep hij naar de steeg van den armen jongen; naar het huis van het eerste kind waaraan hij dacht. Aan alle ramen brandde een licht van verwachting; in vele herbergen was er dien avond een plaats voor het Kind; in vele harten. Hij klom de trap op naar de kamer. De jongen met het waterhoofd zat rechtop in zijn bed met de fluit aan de lippen.

Hij wil wel, zeide zijn moeder, maar hij kan niet. De fluit van mijnheer is hem te zwaar.

Dan liep Jean-Luc het huis uit en den avond in om een fluit te koopen, waarop de jongen spelen kon. Toen de jongen haar zag en er blij mee was, vertelde Jean-Luc hem dat hij ze gekocht had van de herders die naar Bethlehem gingen; — en het kind geloofde dit.

Want de Kerstnacht was aangebroken.

XV

VAN KERSTMIS TOT DRIEKONINGEN LAG dat jaar de wereld in sneeuw. Al dien tijd haast bracht ik door op mijn kamer; lezend of schrijvend alnaar ik lust had. Nu en dan wandelde ik wat heen en weer door de straten, bezocht een paar kerken en keerde dan weer gelukkig naar mijn bezigheden terug. Mijn geest genoot een haast onwankelbaren vrede en de vreemde bekoorder was zoozeer uit mijn verbeelding verdwenen, dat ik hem bewust in mijn nabijheid durfde halen om experimenteel aan mij te onder vinden dat hij onschadelijk geworden was.

In die dagen, rustend soms met het hoofd op een of ander boek als ik mijn nog immer zwakke oogen ontzien moest, zag ik mijn levensweg helder voor mij uitgeteekend en maakte ik vol hoop weer groote plannen. Mijn denken, wanneer het er ook maar eenigszins de kans toe kreeg, greep die aan om mij in de toekomst vooruit te snellen en mij in een gebied te plaatsen dat niet meer werkelijkheid had dan een droom. Ik had deze zekerheid onder veel anderen dat God mij niet alleen geroepen doch ook aanvaard had. Hij zou het wel met mij maken, indien ik mij slechts schikken wilde naar zijn Bestuur. Daarbij was ik een en al bereidheid en wenschte ik niets liever dan een goed instrument te zijn. Wat zou ik dan nog vreezen? Mijn bedroefdheid? De weerspannigheid van mijn vleesch? De kaakslagen van den Satan? Wie is als God?

Hij zou aanvullen, wist ik zeker, wat aan mijn menscheijkheid ontbrak; bijpassen waar ik te kort schoot en zelfs mijn ondeugden ten goede weten aan te wenden. Aan de brieven van den apostel Paulus, waarin ik veel las, ontleende ik het beeld van den vol-

maakten Godsman en aan Paulus' hand trad ik al dieper het wezen in van Christus' Verlossingswerk, aan wiens voltooiing ik mij zonder voorbehoud zou mogen wijden.

De woorden van Pascal waren mij niet zelden aanvulling of verklaring van Paulus' boodschap en van beiden evenzeer onderging ik de brandende welsprekendheid en overtuiging.

Naar de mate ik inzag dat mijn leven een goede kans maakte, zag ik de wereld schooner en ruimer; aan mijn wereld waren haast geen grenzen meer en alles scheen mij beminnenswaard; ik had geen voorkeur dan alleen voor armen en ongelukkigen; voor de geteekenden der asyls en der hospitalen; voor de weggeworpenen en in deze voorkeur meende ik zelfs een voorbestemming te mogen zien. Al mijn geluk lag bij hen, droomde ik mij en het geluk van velen van hen hield God in mijn hand verborgen. Gaarne liep ik door stegen en sloppen en de opmerkzaamheid waarmede ik tuurde naar de krotten der geringen moest hen opgevallen zijn, want dikwijls kwamen ze naar buiten en spraken mij toe. Enkelen ook openden mij hun deuren en beschouwden mij weldra als een der hunnen; niet vragend van-waar ik kwam of wat ik bij hen zocht. Wanneer ik soms eenig geld bij hen achterliet, zagen zij me vreemd aan en vroegen met hun oogen meer dan ik antwoorden kon. Een vreugde was het mij een hand te mogen leggen op het hoofd van een hunner kinderen, of te luis teren naar de bonte vertellingen der ouden wier leven vol gebrek geweest was en desondanks soms nog zoo vol feest en glans van avontuur.

Op zekeren dag verraste het mij dat een oudje me bij mijn naam noemde en vertrouwelijk met mij was als met een zoon. Zij vertelde mij de geschiedenis van haar leven, vroom en onvroom doorelkander, lief en leed en ofschoon het mij niet ontgaan was dat zij op mijn handen lette, gaf ik haar geen aalmoes om

haar op de proef te stellen. Een volgenden keer echter zag zij mij weer met dezelfde voldaanheid in de oogen en bemerkte ik dat allen die mij in het straatje kenden mij reeds bij mijn naam noemden. Waar ik binnen was verzamelden de anderen zich gaarne zoover de plaats het toeliet en jonge mannen waren er die de kaarten met mij kwamen leggen of mij spelen leerden op de instrumenten waarop zij muziek gingen maken in de stad. Anderen, vrouwen en mannen en ook kinderen, kwamen er dan bijstaan om mij aan te moedigen. Ik zag soms dat zij dachten dat ik erg dom was. Zoo heb ik van hen spelen geleerd op een oude viool welke ik naderhand kocht van een vrouw die ze haar man ontnomen had, omdat hij zich van de speelpenningen bedronk. Omdat zij wisten dat het mij hinderde, kwamen vloeken en gemeene woorden zelden voor, tenzij men zich in drift of blijdschap vergiste. Dan lieten anderen nimmer na den zondaar te berispen en de fout te herstellen. Als er oneenigheid was tusschen de huizen of de woonkamers zelfs, werd ik als scheidsrechter tusschen beide geroepen en ofschoon het mij moeite kostte mij in te leven in het geschonden rechts- of eergevoel dezer groote kinderen, onderwierpen de partijen zich toch bijna naief aan mijn oordeel. Als het laat werd brachten ze mij naar de stad daar de straten onveilig waren; de stad werd een roovershol genoemd want keer op keer gebeurde het dat menschen overrompeld werden om geld en goed.

Van hen leerde ik kleine rijmen, gebeden meestal of vrome formules, om ziekten te keeren, bloed en pijn te stillen en om rampen te bezweren en ander zeer. Toen zij gespeurd hadden waar ik woonde, kreeg ik van dezen en gene bezoek op mijn kamer en in hun straatje verbreidde zich over mij een roep van geleerdheid daar ik tot over mijn hoofd in de boeken zat. Mijn naam onder hen nam zoozeer toe dat ik het noodzakelijk achtte mijn een-

zaamheid tegen hen te beschermen. Soms, als ik ze op de trap hoorde, sloot ik daarom de deur; een andermaal dat ze muziek begonnen te maken en heel het huis buiten stond, liet ik ze binnen en speelden wij samen zoo goed als het ging een of andere wijs. Dan vroegen de bureu zich verbaasd af wat er op het eiland van den eenzame gebeurde. Hun deuren lieten zij open voor de muziek doch als het gezelschap vertrokken was en zij gezien hadden met wie ik omging, ontstond er alom misprijzend gemompel. Er waren er die mij scheldwoorden naar het hoofd wierpen als ik voorbij hun vertrekken kwam of de deur dicht smeten; anderen verboden hun kinderen mij te groeten. Ik had me de vijandschap op den hals gehaald van mijn omgeving. Alleen de jongen met de occarino kwam een avond naar boven luisteren naar wat er gespeeld werd doch toen hij weer beneden kwam, werd hij erom geslagen door zijn vader die een dronkaard was. Het was een jonge speldewerker die wonderlijke figuren wrocht in kant en verliefd was op klanken. Zijn occarino lag altijd bij de hand en als hij lust had speelde hij erop; ook als verpoozing van den arbeid. Toen hij gemerkt had dat ik ook speelde en een mooie oude viool bezat kwam hij, wanneer zijn vader weg was of slapend, dikwijls naar mijn kamer geslopen om de viool in de hand te houden en haar te streelen. Voor mijn spel echter had hij weinig bewondering, ofschoon mijn vrienden vonden dat ik een goede en volle streek had en hij beeldde zich in wat hij wel uit zulk een instrument zou weten te halen, indien hij het bezat. Ik liet hem naar hartelust bewonderen en zag van verre zijn wikken en wegen aan: hoe hij het instrument aan den schouder legde en nog eens en nog eens den strijkstok op de snaren zette. Toen hij eindelijk na lang aarzelen de eerste streek deed, zag ik dat hij bleek werd van ontroering en hem het speeltuig uit de handen leggend als een verschrokken de deur uitloopen. Even later kwam hij weer boven en het

instrument weer tot zich nemend, begon hij het snaar na snaar te beproeven. Zijn handen beefden toen hij het opborg en na eenig weifelen vroeg hij mij of ik het hem verkoopen wou. Op mijn weigerend antwoord ging hij neerslachtig heen en verscheen in lang niet meer op mijn kamer.

Onder mij bleef ook de occarino zwijgen.

Kort daarna kocht ik een andere viool, nog glanzender dan de mijne en met een donkere diepe toon; een edel instrument. Toen ik het hem bracht was de vreugde van den jongen niet te beschrijven en daags daarna liep hij met mij mede naar het straatje om het spelen te leeren van bevoegder muzikanten dan ik. Zijn ijver kende geen grenzen; al zijn vrije tijd bracht hij door op de viool en toen het voorjaar kwam, was hij reeds zoover dat rondom deuren en ramen opengingen als hij bezig was. Al dien tijd bezon ik mij ernstig op mijn studie om met zooveel mogelijk glans het bacchelaureaat te halen en mij met één slag te wreken op de vooroordeelen die over mij in sommige kringen waren binnengeslopen en over wier hardnekkigheid ik mij verbaasde. De directeur van St. Magloire die een voorzichtig man was, weigerde zich uit te spreken, ofschoon hij mij met een zekere vriendschap bejegende en ook professor Girard hield een slag om den arm. Mijn geestelijke leidsman beloofde mij zijn voorspraak bij den bisschop doch keerde verslagen terug over de achterdocht die daar tegen mij had postgevat. Niettegenstaande dit alles echter verwachtte ik tegen Paschen een goede boodschap. Het waren dagen van verhevigde geestelijke inspanning waarin ik mijn kamer nauwelijks verliet en om beurten studeerend, schrijvend en lezend haast gansche nachten doorbracht bij de lamp. Mijn neerslachtigheid scheen voor goed geweken en zonder uitbundig te zijn, was ik vroolijk gezind en graag gezien onder de zieken aan wier verpleging ik mijn vaste uren gaf in de hospitalen.

Mijn vrienden uit de kleine straten eerbiedigden mijn teruggetrokkenheid doch nu en dan klopte de een of ander aan om mij te zeggen dat ik er gemist werd, toen er reeds zoete avonden waren waarin het goed was op de stoepen te zitten luisteren naar mannen die verhalen wisten.

Jacqueline berichtte mij dat de notaris een bod gedaan had op de schapenwei en de akkergronden waarop naar zijn zeggen de kleine pachters slechts roofofbouw pleegden. Zij vond echter beter te wachten tot de geruchten rond de glasblazerijen vasteren vorm hadden aangenomen. Er was geen enkele nood die dwong tot een overhaast besluit . . . Aan het kleine kind was geen plek meer gezond; een onherstelbare bloedziekte werkte zich uit in niets dan zeerte en zweren: een kleine Lazarus voor wien de hemel reeds open stond.

Jean-Luc dacht na over het ondoordringbaar raadsel van schuld en boete en toen hij het geheimzinnig verband meende gezien te hebben tusschen zweren en zonden, schreef hij zijn zuster een brief dien hij dacht dat haar troosten kon.

Mijn Paaschvreugde werd danig getemperd, daar de boodschap uitbleef die ik verwacht had. God heeft met alles zijn goede reden, zeide mij mijn leidsman; volhard en bid.

De wereld in die dagen lag in een prachtig licht.

Toen ik in de vroege uit de kerk kwam, voelde ik mij niet zóó met Christus verzezen dat ik jubelen kon zonder voorbehoud: een schaduw lag op mijn ziel. Een drang naar algeheele verlossing dreef mij uit de stad uit naar St. Germain, waar in de weiden reeds de eerste bloemen stonden.

Daar neergezeten aan den rand van een water — een gracht rond een park en een kasteel — trof plots de felle weerschijs der zon in den waterspiegel zoo deerlijk mijn oogen, dat ik dacht dat ik blind was. Lang zag ik alles in een duister waas — de zon zelf

als in een bruine rook — en slechts met moeite vond ik mijn weg naar de stad terug. De rest van den dag bracht ik door in een donkere kamer; er is niet veel verbeelding voor noodig om te begrijpen in welk een bekommering. De vrees voor een kwaad is dikwijls erger dan het kwaad zelf.

Tegen den avond echter herleefde mijn hoop en toen de jongen met de viool mij bezocht, was ik opgeruimd en genegen met hem mee te gaan. De oude speldewerker wachtte beneden aan de trap. Toen wij buiten waren ging de zon onder en luidden plechtig de klokken boven de stad.

Er werd muziek gemaakt in het straatje toen de stemmen der kinderen stil geworden waren, in wie ook de lente gekomen was. De vrouwen lagen in de vensters en de mannen zaten op den drempel of luisterend in den kring. Ook was daar de armzalige jongen met de fluit aan de lippen en zachtkens schommelend met het hoofd en het oudje dat nu en dan mijn hand nam als zij geen woorden wist om mij te zeggen hoe goed zij het leven vond. Naar huis gaande toen het reeds laat was, bekende de jonge speelman mij dat hij een kanten sluier gewerkt had voor het dochtertje van den wolverter doch dat schroom hem weerhouden had hem haar te geven, daar al den tijd haar oogen zoo groot en helder hadden staan blinken naar de muziek.

Waarom anders zou ik u, o Paul en Anne-Victoire, al deze kleine gebeurtenissen verhalen dan om u te zeggen, dat in het kleine zoowel als in het groote geen enkele vreugde mij gegeven werd zonder dat de smart mij gespaard bleef en ook geen enkele smart mijn deel werd zonder eenige vreugde. In de eene mocht ik immer hopen op de andere en zoo vond ik in de smart een leniging immermeer en een matiging in de vreugde.

Aldus, zeide ik mij, wordt alles tot ons welzijn geregeld door een eeuwige wet en is er een Hand die in alles maat houdt.

Deze wet evenwel in welzijn en lijden evenzeer te mogen eerbiedigen is een groote genade, welke slechts heiligen verwerven.

Volledigheidshalve moet ik hier nog vermelden dat ik, ofschoon ik met een zekere ruimhartigheid mijn teleurstelling had weten te dragen, nu en dan in opstand kwam tegen het ongemotiveerde besluit van den bisschop en me bitter beklaagde om het onrecht dat men mij aandeed. Een verborgen wraakgevoel zette mij aan mij te doen gelden, vooral in die kringen waar ik de ondergrond-sche belagers vermoedde van mijn eer en goeden naam. Ik vond er een hooghartig genoeg in mijn professoren en mede-studenten mijn tanden te laten zien. Het gebeurde dan ook geregeld dat ik mij mengde in redetwisten van louter speculatieven aard en me in een of andere kwestie een grimmig voor of tegenstander betuigde alnaar het mij van pas kwam. Ofschoon ik wel wist dat het mij meer om het krakeel dan om de waarheid te doen was, vond mijn temperament er te veel voldoening in dan dat ik mij matigen kon. Niet zonder genoeg merkte ik dat men mij naar de oogen zag en er geducht met mij werd rekening gehouden. Ik dreef mijn hooghartigheid soms zoo ver dat de leeraars dreigden mij het woord te zullen ontnemen en dat zou zeker gebeurd zijn, als zij niet ernstig hadden moeten letten op den ijver waar-mede mijn medeleerlingen mij aanmoedigden in mijn houding. Eens echter toen ik een voor een de bewijsvoeringen aanviel waarmede professor Girard een stelling verdedigde en ik tot stav-ing mijner redeneering mij beriep op Pascal, ontstond er zoo groot rumoer rond mij dat mijn woorden erin verloren gingen en de leeraar het laatste woord kreeg om te zegevieren over mijn hooghartigheid; op het middaguur, toen de lessen leeg liepen, werd ik van alle kanten door driftige, smalende gezichten om-ringd en het zou wellicht tot erger dan schimpwoorden gekomen

zijn, als de speldewerker mij daar niet had staan opwachten met het bericht dat Madame Latour stervende was. In een der kleine onwelriekende huizen van het straatje waar soms nog een zekere welstand heerschte bij een ontstellend gebrek aan ruimte en zindelijkheid, lag het oudje in een alkoof gereed om af te reizen. Het meisje van den wolverter stond met groote lichte oogen bij het bed, een brandende kaars in de hand en rondom aan de wanden gehurkt zaten — heel het vertrekje vol — kinderen en kleinkinderen met het hoofd in de handen te wachten. Ik kreeg de opdracht om de ellendige nalatenschap van Madame Latour onder hen te regelen, opdat er geen twist ontstaan zou op haar graf en zij in vrede zou mogen rusten. Ofschoon ik in het geheel niet wist hoe ik daarmee aanmoest, stemde ik erin toe en toen de oude daarna mijn hand in de hare hield, stond ik merkbaar verlegen als bij een onverdiende gunst.

Broeder, zeide toen de moeder van den armzaligen fluitspeler, naar voren tredend, gij zijt haar zoon; en de anderen rondom bevestigden het.

Madame Latour knikte voldaan en sloot de oogen. Het werd zeer stil in het vertrekje; in het licht der kaars zag ik de lippen van het meisje bewegen dat bad. Buiten speelden kinderen in de zon; kinderen en musschen. Dan gaf de oude een teeken met de hand.

Wat wilde zij?

Het meisje boog zich naar haar mond: Muziek, zeide Madame Latour.

Spelen! zeide het meisje tot den speldewerker en drukte de oude de waskaars in de hand.

Rondom waren de mannen en vrouwen opgestaan en toen de speelman aarzelde, drongen zij aan dat hij het doen zou; de laatste wil van een stervende is heilig, sprak een man met een langen baard. Terwijl de speelman speelde is Madame Latour met een glimlach

gestorven en alle wijsbegeerte verbleekte in mijn geest bij het gemak, waarmee spelend alle problemen werden opgelost.

Toen de kaars was uitgeblazen bleven daar alleen nog maar een paar vrouwen achter en toen allen zwijgend naar hun huizen gegaan waren en de kinderen naar binnen geroepen, gingen de deuren dicht en werd het doodstil in het straatje.

Eén woord had ik niet begrepen; daarom ging ik naar het huis der vrouw die het gesproken had. Broeder, had zij tegen mij gezegd en ik wilde weten waarom. De vrouw echter boog het hoofd en wist geen antwoord.

Zij verontschuldigde zich; het woord was haar op de lippen gekomen; zij wist niet wat zij gedaan had.

Ik vroeg haar of het was omdat de oude mij zoon genoemd had. Zij zeide van neen.

Toen geloofde ik in een voorzegging; want hierin geloof ik dat God, voor wie luisteren wil en zien, ons leven voor ons uitteekent in eenvoudige teekens van woorden, beelden en gebeurtenissen ten einde toe.

Dien avond sprak ik staande voor het open venster over de stad: o ijdel rumoer der wereld! gij zult mij niet meer bedriegen. Denk niet dat ik lafhartig voor u afstand zal doen van de gewijde stilte, waarin de heilige liederen schallen van vóór mijn geboorte. Ik zal ze niet vergeten! Het was een uitdaging en een afscheid zonder pardon; dit begreep ik pas toen ik het gezegd had. Daarna sloeg ik het venster toe. Ik klopte aan de deur van den speldewerker; de oude had het drinken verleerd sinds de zoon 's avonds speelde en de burens met ontzag naar hem luisterden en hem een toekomst voorspelden. Samen gingen wij naar het huis van de doode, waar naar goed gebruik gebeden werd voor de rust harer ziel. Het was een plechtig uur.

Daar lag Madame Latour met haar glimlach in de alkoof en in

den glans van twee kaarsen, blonk het gelaat van het meisje tegen de duisternis waarin de stemmen gonsden tot over den drempel buiten. Broeder, sprak daar een man die tusschen krukken hing naast mij — en de tranen sprongen mij uit de oogen — wij zijn allemaal broeders, zeide hij.

Misschien verwondert gij er u over, o Paul en Anne-Victoire, dat ik u alweer bij een sterfbed gebracht heb; nogmeer verbaas ik mijzelf hoe dikwijls God mijn leven langs een doode geleid heeft en nóg is dit verhaal niet ten einde. Ik heb u gewaarschuwd — hoe dikwijls al? — dat dit een smartelijk boek zou worden. Gij ontvangt evenwel wat gij gevraagd hebt; misduidt het mij niet dat ik de tranen niet gezocht heb doch de verlossing ervan veel meer. Nu ziet gij het. Alleen het gevondene wil verhaald zijn; de rest was droom.

Een andere dag dat ik mij in de lessen de opmerking had laten ontvallen: de waarheid loopt verloren tusschen de meeningen, trachtten mijn medeleerlingen mij op straat te verwickelen in een dispuut aangaande den meester. Waar de anderen gaarne smaalden als van een *qui parle en malade*, had ik hem bij mijn weten nimmer vernederd door rechtstreeks de verdediging op mij te nemen van zijne uitspraken, daar deze zelf zijn beste verdediging waren en alle vooroordeelen ten spijt een hemelsbreed verschil uitmaken tusschen een zieken denker en een krank denker.

Voor mij was het voldoende te erkennen dat aan dién mensch geen kleinheid kleeft, die zich zijn grootheid herinnert tot in zijn jammer toe en die in de waardeering zijner ziel een tegenwicht vindend voor ál zijn ellenden, rustig zijn evenwicht bewaart tusschen het Niet en het Al. En indien hij, zooals sommigen meenden, zich al verkleinde door te veel naar zijn bedorvenheid te zien: in alle geval deed hij het in het volle besef van gevallen koning. Waarom anders laakte men hem en was men er juist

bij hem zoozeer op uit hem op kleinheid te betrappen, dan omdat zijn grootheid hen overblufte? Had hij meer bloemen noodig om zijn naaktheid te bedekken dan zij?

Hélas! si vous aviez souffert le divertissement, vous aviez vécu davantage! schaamde men zich niet hem na te roepen in zijn graf. En de profeet beseft niet eens hoezeer zijn haat hem veroordeelt. Doch waarom haatte men hem? Was hij te groot of was hij te klein? Beminde hij zichzelf en deden de anderen dat niet? En indien hij zich meer liefhad dan anderen, die daardoor alleen hun minderwaardigheid bewezen, was hij grooter dan allen, daar hij kans zag door zijn eigenliefde én zijn nietswaardigheid én zijn grootheid te bewijzen.

Hij haat de wereld! riepen sommigen. Beminnen zij haar niet? Hebben zij meer recht om te beminnen dan hij om te haten? Daarbij heeft hij nimmer getracht in de gedachten van anderen een beter beeld van zich-zelf te plaatsen dan het zijne, noch ook dat beeld te versieren met denkbeeldige deugden en eigenschappen. Ook daarin streefde hij zoozeer en gelijkmatig naar den troost der waarheid daar hij, door zooveel zelfrespect en eerlijkheid jegens anderen, niet gearzeld heeft den onverschillige te spelen wien het niet ter harte ging wát zij van hem dachten, als zij slechts wáár dachten.

Kon men er hem een verwijt van maken dat hij de menschelijke ijdelheid niet streefde, die afkeer van de waarheid heeft welke immer haar bittere medicijn en niet zelden haar doodsteek is? Waar hij van den eenen kant den mensch aanspoorde om zich te haten en van den anderen kant om zich te beminnen: qu'il se haïsse; qu'il s'aime — was hij tenslotte nóch met zich-zelf, nóch met de waarheid in tegenspraak, maar deed hij niets anders dan hem voor oogen houden: dat hij alle reden heeft zich niet te verachten doch lief te hebben.

Hij was niet een diergenen die zich terugtrekken in hun wezen om daar alleen hun rust te vinden in de verstrooiing; doch hij behoorde met gansch zijn wezen tot hen die hun heul zoeken nóch in zich-zelf, nóch buiten zich-zelf, maar in God en in zich-zelf en zich daarin zuchtend verblijden. Deze en nog veel andere motieven had ik gemakkelijk kunnen doen gelden indien, het hun niet zoo duidelijk te doen geweest was om andere dingen dan waarheid en inzicht. Er waren er enkelen die eerder bewonderaars van den meester geweest waren, maar bij wie zijn stijl zelfs geen genade meer vinden kon vanwege hun losse levenshouding. Dezen waren de heetsten. Daar ik verder merkte dat het de meesten slechts een aanleiding was en hun vijandschap zich op mij richtte, trachtte ik mij zoo rustig mogelijk van mijn belagers te ontdoen door te zeggen, dat ik me om de gunst of ongunst der menschen weinig bekommerde. Toen daarop een gewezen vriend mij toevoegde: Zich een plaats veroverd te hebben in het hart der menschen is de schoonste plaats ter wereld gevonden te hebben die men zich denken kon, en ik hem antwoordde: Dat ieder hart niet groot genoeg was voor elke vriendschap, drongen zij nog meer op; doch bedaard trad ik uit hun midden en liet hen gekrenkt en verbitterd staan.

Vele onaangename woorden klonken mij achterna; waar en onwaar dooreen.

Rumoer der wereld, gij zult mij niet bedriegen, herinnerde ik mij nog en dan niets meer. Ik hoorde het fluiten van een zweep die om mijn hoofd striemde.

Mijn God! riep ik en greep naar mijn oogen om ze te beschermen; één seconde te laat. Ik lag ter aarde.

Het werd duister. De zweep viel als een slang van mij af.

Daar ligt een mensch! hoorde ik iemand boven mij roepen.

Een mensch! dacht ik; en mij op de handen stuttend, probeerde ik

te zien; ik voelde het bloed warm langs mijn wangen loopen.
Mijn hoofd zakte, turend in brand en pijn.

Broeder, ben jij het?

Ja, ik ben het! Een mensch! Gods schaduw is over hem overal.
Voor altijd?

Voorzichtig! hoorde hij, terwijl handen aan hem beurden.

Waarom? de hemel stortte over hem in; alle beelden braken; alle
kleuren vloeiden in bloed en water de duisternis in.

Waarom voorzichtig, o menschen?

Ik ben een verslagene; een door een woedende bliksem getroffene,
dat weet ik, en droef om te zien; toch zal ik de hemelsche liederen
niet vergeten die ik vóór mijn ontstaan ergens moet hebben ge-
hoord . . .

Later lag ik ergens in een bed; gewasschen en verbonden.

Wat ziet gij?

Duisternis!

Stilte . . .

In mijn droom was ik op mijn vaderlijk landgoed en in de poort
kwam een lange, magere man staan die zijn oogen bette met een
sponsje in melk gedoopt. Hij had roode oogen als het witte
konijn waarmee ik speelde. Toen hij op mij afkwam ging ik voor
hem op de vlucht; de schapenwei op; de Rietvelden door;
achtervolgd door zijn oogen en het knippen van een schaar.

Wakker geschrokken, voelde ik een kleine hand in de mijne.

Moeder! zeide ik.

Broeder, zeide de dochter van den wolverver, ik ben het!

Het is nacht!

Het wordt licht!

Als God wil!

Deo gratias.

Stilte!

Jean-Luc Pouvreau . . .

Wie zijt gij?

Ik heb jegens u misdaan . . .

Jean-Luc herkende hem aan zijn stem en reikte hem de hand:
Geen enkel mensch was ook maar één oogenblik van zijn leven
zonder liefde, zeide hij.

De haat verblindde mij . . .

De liefde mij!

Ik heb aan u voltoid, wat de beulen aan Christus vergaten.

Doch de beulen waren slechts werktuigen.

Gij vult aan wat aan Christus' lijden ontbreekt.

Als dát eens waar mocht zijn . . .

Een ontzettende roeping!

Dan zou ik genezen zijn.

Een groot mysterie, . . door mijn schuld!

De schuld wordt u ontnomen. Aan God de eer!

Alleen gebleven in het hospitaal der Incurabelen, wist ik dat ik
rustte in de koelte van God en Hem mij zoo nabij voelend dat ik
Hem met al mijn zinnen tastte, zeide ik: Zie, hoe gij die altijd over
mij waakte mij teeken gedaan hebt van uw Aanwezigheid.
Teleurgesteld in mijn idealen geef ik ze niet prijs. Niemand ont-
neemt ze mij; ook gij niet! Niemand slaat den hemel stuk dien ik
achter mijn oogen draag; ook gij niet, mijn God.

Toen zag ik met ongeschonden blikken, helder en zuiver in de
ondergaande zon een kind dat op een wit paard langs den hori-
zont reed. Doch een brandend hart droeg zij in hare handen en
een krans van doornen om haar hoofd.

En Jean-Luc sprak tot God: Ik roep U niet ter verantwoording,
mijn God; want als ik alles geringer geacht heb dan U, dan was
dat enkel om mijzelf te behouden en te bewaren in U. Ik vraag U
niet wat gij met mij gedaan hebt; ik vraag U slechts wat ik met

mezelf gedaan zou hebben, als uw Hand mij niet had weerhouden. Ik heb goeden grond om U dankbaar te zijn; voor elk uwer weldaden een leven lang en voor een leven boordevol gunsten een heele eeuwigheid. Gij hadt anders met mij kunnen handelen dan gij gedaan hebt, ik weet het, doch niets belet mij te belijden dat het goed was wat gij deedt. Daarbij, gij hebt uw geheimen waar ik nu niet in wil komen, maar waarover ik mij eenmaal kinderlijk verwonderen zal zonder einde. Want zoo denk ik mij de zaligheid — de eeuwige aanschouwing uwer heiligen — dat wij zien zullen in U en van de eene verwondering in de andere vallend, eindeloos zullen voortgaan in U te ontdekken.

Gij weet echter: om het loon heb ik U niet zoo zeer bemind dan om U-zelf; meer om U te behouden dan om mij te bewaren. Geen wonder dan ook dat gij me beproefde en tegelijkertijd mijn eigenliefde kwetste en mijn zinnen: twee nieten overigens die met elkander overeen komen in onvoldaanheid. Indien ik mij ooit in U of in mezelf vergist heb, dan heb ik dat met gansch mijn ziel gedaan; alles aan U en mijn van U naar mij is genade, o mijn God; de genade zelfs die mij naar U deed verlangen, gaaft gij mij opdat ik U mocht vinden. Neen! Gij deedt mij in niets te kort; gij hebt mij nooit ontbroken. De tranen waarmee ik U verlangd heb waren zoeter dan alle aardsche zoet; hoe zou ik naar U gedorst hebben, indien ik U niet had gedronken; gehongerd, indien ik U niet had gegeten.

U binnend waart gij in mij en ik bezat U voor ik U kende. Alles aan U is eindeloze genade; alles aan mij is mateloze gunst! Ik heb de leugenachtige schoonheid der hartstochten gezien als wie ook; doch zie! hoe ge mij hebt voorkomen voor ik me verblinden liet door haar glans. Uw wijsheid maakt mij weer kind en geeft mij opnieuw recht van spreken en handelen. Dat recht ontnemt ge mij niet! Gij aanvaardt ons zooals wij zijn en neemt

voor een tijd soms den schijn aan een illusie in ons staande te houden, waarvan gij ons genezen wilt.

Gij hebt mij volkomen van mijzelf genezen zonder mijn wezen te verkrachten; een nieuw uitzicht gegeven, zonder mijn instinct zelfs te vernietigen. Want nu nog word ik niet weerhouden een weg op te gaan om nooit meer weer te keeren.

Want voor mijn oogen, mijn God, rijzen een voor een uw kathedralen.

Roept gij mij?

Een kracht ontwaakt in mijn voeten om te gaan, een heilig ongeduld om U te bezoeken nu ik U gevonden heb en weet waar gij méér dan waar ook m i j n G o d zijt.

Want van voor mijn geboorte riept gij me daarheen, o apocaliptische Ruiters, om U op te zien stijgen op uw steenen paarden en om de geheven speren te zien blinken rond de Stad die gij bewoont.

Tranen van groot berouw noch tranen van groote vreugde heb ik geschreid en nu ik geen verschil meer zien kan tusschen een die bedelt met zijn oogen en een die zijn hand uitstrekt om te vragen, overvallen ze mij beiden: groote tranen.

En hij die nimmer dronken van liefde was doch dorstig naar liefde altijd, wankelt van liefde als een dronkene en stamelt . . . en bidt om vleugels, om eindelooze verlossing.

XVI

HOE ANDERS DAN DOOR EEN BIZONDERE verlichting had ik begrepen, dat mij op het oogenblik waarop ik blind ter aarde viel de grootste genade geschiedde van mijn leven? Het was mij of God zich op hetzelfde oogenblik verantwoordelijk stelde voor wat er in mij brak en zich haastte een nieuw ideaal — zijn ideaal — in de plaats te stellen voor wat hij mij had ontnomen. Indien gij mijn schade niet vergoed hadt, zoudt gij niet Jezus Christus zijn: ik wist niet welk geluk mij die woorden in den mond gaf. Doch hoe deerlijk vergiste ik mij andermaal, ik die zoo tot God gesproken had en meende dat mijn geluk nu onafgebroken zou voortduren!

De wegen waarlangs God ons tot onze bestemming voert ontsnappen aan alle dialectiek en onze verwachtingen schijnen er slechts te zijn om ons te ontvuchten. Zijn middelen missen hun doeleinden niet; rustig voltooit Hij zijn werk. Eén oogenblik beurt Hij ons op tot dicht bij zijn Aanschijn en duizelend van vreugde voelen wij zijn greep in onze lenden. Dan zet hij ons weer neer en herinneren wij ons wie en waar wij zijn: ballingen nog in dit dal van tranen.

Ellendig was het mij bij het ontwaken der pijn, bij het wasschen en verzorgen der oogen, weer alle mogelijke troebelen te moeten ervaren.

Het was mij of ik langzaam naar den rand van een afgrond werd gedreven; alle angsten van blind te worden die ik vroeger doorstaan had keerden terug; smartelijke en duistere gewaarwordingen overvielen mij.

Ik die in mijn uren van geestelijke dronkenschap zoo hoog tegen

God had opgegeven in woorden, moest mij de lippen te bloeden bijten om niet te klagen over de vergiftigde twijfels die mij be-laagden. Dorstig naar liefde, verdorde ik bij de herinnering aan den vloed die mij overstelpt had. Welk een ontzuivering; welk een walg voor alles wat mij omringde; welk een vereenzaming en verwarring!

Liggend in een omgeving vol doodsgereutel en jammer; meer dan eens bevangen door reuk van menselijke ontaarding en afbraak, vocht ik in den korten slaap die het steken mijner oogen mij gunde tegen de meest stompzinnige hallucinaties en diabolische suggesties.

De ridderslag die ik van God ontvangen dacht te hebben bij wat ik mijn bekeering waande, ontaardde in een onafgebroken marteling van mijn geweten. Soms beet ik in het kussen als een hond om mijn verschrikkingen meester te worden. Degenen die mij bezochten zagen het en hadden medelijden: de goede Henri Buch vooral, die mij dag op dag een nieuw gebed voorbad om aan God een goed gebruik van ziekte en rampspoed te vragen. Doch de diepte en zuiverheid dier gebeden drongen niet tot in de ziel door en telkens moest ik een gevoel van wrevel overwinnen om te luisteren; eenmaal zelfs hinderde mij zijn aandrang zoozeer dat ik hem toesnauwde, geen opwekking tot aanvaarding meer noodig te hebben evenmin als ik voortaan nog behoefte had aan versterving.

Alle spijzen die ik aan den mond bracht droegen een smaak van bederf, alsook mijn eigen speeksel dat ik gruwde te verzwelgen; de Hostie op mijn tong ontving ik sidderend van afkeer. Ik lag ondergedompeld in mijn nietigheid en ik had de gewaarwording dat ik levend lag te bederven; blind in al mijn ellenden. Die den vermetelen moed gehad had om zijn blindheid te zegenen als een teeken van uitverkiezing, kuste de hand van den geneesheer die

hem nog een weinig licht in zijn linkeroog versprak. Hij bedelde als een slaaf, om wat hij als een koning had weggeschonken. Hij was kleiner geworden dan zijn nog immer niet gebroken hooghartigheid hem veroorloofde; hij schaamde zich; maar wie zal hem veroordeelen?

Want God was overal zoek; alleen de herinnering aan Hem hield hem recht.

Wie Hem eens gezien heeft, vergeet Hem niet meer!

Droeg Jean-Luc niet zijn boodschap op zijn gelaat?

Doch hij: helderder dan alle lichten en donkerder dan alle geheimen, — waar was hij?

Gij hebt een goede gedachte van Hem bewaard, vermaande het meisje, blijf Hem dus ook een goed hart toedragen.

En de goede geduldige Buch drong aan: mistrouw u-zelf in deze donkere nacht; een mensch is door de genade wat hij is; zonder de genade is hij niets.

Zoo trachtte elk mijner vrienden mij te bemoedigen en de speelman met zijn spel.

Wij liepen, de eerste dag dat ik uit bed mocht, samen in een kleine binnenhof en ik rook rozen. Haar geur herinner ik mij nog. Ik ging tusschen de goede Buch en het meisje en voor ons uit ging zwijgend de speelman. Het was op het middaguur. Bij een rustbank gekomen, zaten wij neer want het loopen viel mij nog zwaar. De goede Buch verhaalde uit de duistere onderlagen der stad, uit een wereld van heiligschennis en blasfemie en hoe God zelfs daar zijn wonderen wrocht. Zijn woorden echter hadden een andere uitwerking op mij dan hij bedoeld had en ik verviel in een al diepere neerslachtigheid die mijn bezoekers verlegen maakte. Dan hoorde ik weer de goede Buch; hij bad het laatste van de vijftien gebeden waarmee hij me bezocht had: Maak, Heer, dat ik in welken toestand ook mij schikke naar uw Wil en ik, zoo

ellendig als ik ben, U verheerlijke in mijne smarten. Zonder deze kan ik de zaligheid niet bereiken. Gij zelf, mijn Heiland, wilde slechts door hen tot uw heerlijkheid geraken. Aan de merkteekenen uwer smarten werdt gij door uw leerlingen erkend en aan hun smarten ook is het dat gij diegenen erkent die uwe leerlingen zijn. Erken mij dan als uw leerling aan de kwalen die ik èn in mijn lichaam èn in mijn geest verduur voor de beledigingen die ik U heb aangedaan; en daar aan God niets aangenaam is dat Hem niet door U wordt aangeboden: vereenig daarom mijn wil met uw Wil en mijn kwellingen met diegene die gij geleden hebt. Maak dat de mijne de uwe worden; vereenig U met mij; vervul mij met U en uw Heiligen Geest.

Kom in mijn hart en in mijn ziel om er mijn lijden te dragen en om voort te gaan in mij te verduren wat er nog ontbreekt aan uwe smarten, die gij voltooit in uw Ledematen tot aan de algeheele voltooiing van uw Lichaam.

Kom in mij, o mijn Heiland, opdat van U vervuld, ik het niet meer zij die leef en die lijd, maar dat gij in mij leven en lijden moogt en mij — die zodoende een weinig in uw smarten deelen mag — geheel en al vervullen moogt van de heerlijkheid die zij u verworven hebben: heerlijkheid, waarin gij met den Vader en den heiligen Geest leeft in de eeuwen der eeuwen. Amen.

Wie zoo van ganscher harte bidden kunnen zijn uitverkoren, zeide het meisje; en mijn hand nemend: broeder, een diegenen zijt gij! In mijn geest zag ik de zuiverheid harer oogen waarmede zij dit gezegd moest hebben en liet ik beschaamd het hoofd zinken. De hitte waarin wij zaten matte mij af en ik wilde naar binnen. Speel voor hem, sprak toen het meisje tot den vriend, opdat wij zijn glimlach zien voor wij gaan en wij overal kunnen melden dat hij gelachen heeft.

En terwijl hij speelde, viel opeens het verband van mijn oogen en

zag ik boven in de heete duisternis van den zomerdag een kleine ronde gouden vlek: de zon.

Zie je wel, riep het meisje, daar lacht hij al; zwarte engelen worden met muziek verdreven, waar God komt luisteren naar een lied.

Tenslotte is alles genade, zeide de goede Buch en omhelsde mij. Ik had den vrede hervonden. Sindsdien ben ik nooit meer alleen geweest en mijn glimlach was soms zóó groot dat ik voor een dwaas werd uitgescholden door wie mij zagen. Kinderen gingen voor mij op de vlucht; een lachende slaapwandelaar is een geheimzinnig wezen voor wie niet weten waarvan hij droomt of waarom hij lacht.

Gelukkig dat hij zijn viool nog heeft nu zijn boeken hem niet meer baten! Dit riep de wolverter toen ik een paar dagen later weer in het straatje kwam met den speelman die mij voerde waarheen ik wou.

Kort daarna maakten wij op een avond muziek voor een broederschap van schoenmakers, omdat de goede Henri het gevraagd had. Het was ergens buiten de porte d'Auteuil. Er waren daar een aantal mannen vergaderd die de liederlijke samenkomsten van hun gezellen hadden afgezworen en daar te luisteren zaten. Buch sprak over de woorden van Christus: Ik had honger en gij hebt mij te eten gegeven, en schilderde het Laatste Oordeel; het einde der wereld volgens hem was zeer nabij!

Tegen middernacht keerden wij voldaan in de stad terug. Weldra was er haast geen avond meer of wij stonden, nu in dit dan weer in een ander gedeelte der stad, te spelen voor de broederschappen van schoenmakers en kleermakers en de vergaderingen liepen vol omdat voortaan waar Buch de Blijde Boodschap bracht een goede en een blinde speelman de woorden begeleidden met muziek. De menschen waren goed voor ons omdat wij alle drie van

harte meedeelden zonder te vragen en gaven ons speellui de bijnamen van Chrispinus en Chrispinianus, de patroonheiligen der schoenmakers.

Al spoedig ook kwamen de dames der liefdewerken ons uitnoodigen voor de hospitalen en de vele andere herbergen van menschelijke ellenden en Kerstmis vierden wij dat jaar in het arme kerkje van St. Julien-des-Près. Ik mag bij al deze gebeurtenissen niet langer stilstaan, want ik moet mijn stap verhaasten om tot een goed einde te geraken. Toen monseigneur mij ontbieden liet om mij een voor mij gelukkig besluit mede te deelen, kwam een blinde bedelaar voor hem staan die niets meer van hem te verlangen had dan zijn zegen. Mijn vriend Florian die mij begeleid had zeide mij later, dat, terwijl ik mijn wedervaren verhaalde, de oogen van den bisschop zacht waren geworden van deernis. Ik had echter de minste behoefte niet te vluchten onder zijn mantel; ik voelde mij veilig in de handen van den oneindigen God. Mijn dagen waren wonderlijk hoog en licht. Langzaam leerde ik alleen den weg naar een paar kerken met een stok in de hand en op een paar uitzonderingen na viel mij de eerbied ten deel der menschen. Ook was ik niet zonder vriendschap en op mijn kamer zelden alleen. Ik kan niet ontkennen dat aanvankelijk mijn levenswijze mij zeer beviel, vooral zoolang ik de voldoening had van anderen tot nut te zijn door mijn deelname aan de liefdewerken. Mijn geestelijke horizonten waren nimmer zoo wijd als in die dagen en van mijn groote teleurstelling was ik volkomen genezen. Ik koesterde dan ook geen anderen wensch dan nederig voort te gaan in de voetstappen van God. Ik kende geen ander gebed dan dat van de volkomen overgave. Ik dankte en riep alle schepselen op met mij te danken en vroeg niet. Ik leed geen gebrek; integendeel! Toen kwam er een dag dat zich een verborgen behoefte in mij openbaarde; een onvoldaanheid; een honger die vragen bleef in

mijn diepste wezen en die onweerstaanbaar werd. Ik werd met den dag onrustiger en snakkend haast naar iets dat ik mij voorloopig niet verwerkelijken kon en wat ik later ontdekken zou als een trek naar ruimte, naar groote stilte, naar kathedralen.

Verwondert u hierover als gij wilt, doch gaat niet redeneeren en rekenen want het verstand heeft met dit alles niets te maken. Het hart dat van nature van God is, weet hiervan de eenige reden want het hart omdat het liefheeft weet alles. De wijsbegeerte zal hiervoor de schouders ophalen doch het christendom was altijd dáár het grootste, waar het zijn verstand in den steek liet en ex-professo zijn dwaasheid beleed.

Het was geen zachte neiging van mij; geen ziekelijk gedroom; want nimmer verkeerde ik in zulk een lichamelijke en geestelijke welstand als toen; het werd een groot en nu en dan bijna wild verlangen.

Ik had de ziekte der wegen, als gij wilt, maar wie weerstaat daaraan? De zielkunde heeft daarmee te maken doch God nog meer. De pelgrim van Angelico en het onafgewerkte gedicht in mijn lessenaar waren méér dan toeval; — de pelgrim zou het met zijn voeten voltooien.

Alles is genade, had immers de goede Buch gezegd, doch alleen voor wie op Gods handen let als een hond op die van zijn meester. Ieder hunkeren wordt beloond; aan iederen honger voldaan!

Doch waarom trachtte ik mij te rechtvaardigen, o Paul?

Is het omdat de dialectiek mij nog altijd parten speelt en ik ondanks alles ten slotte dan nog een roman heb willen voltooien en een zielkundig verantwoord boek?

De markies d'Andelot ontdekte in den jongen kantwerker den kunstenaar en voerde hem binnen in de huizen van den adel en den rijkdom.

Florian verkeert met graven en markiezen, zeide men in het

straatje en morgen speelt hij aan het hof. En Anne-Rose's oogen werden nog lichter, nog grooter als zij het hoorde en haar sluier opnam uit de kist. De tijd die zij niet bij de verfkuij doorbracht, was zij madame de Miramion en haar dochter behulpzaam bij het onderwijs en de verzorging der arme kinderen in de parochie van St. Nicolas du Chardonnet.

In het voorjaar huwde zij met den speelman. Beiden aangenaam door hun eenvoud, verschenen op hun bruiloft, naast de goede Buch en die met zijn groote onrust reeds in zijn hart: armen en geringen zoowel als edelen en rijken als gasten. Ook was daar de Madonna del Granducca als bruidsgeschenk. Met de oogen van mijn geest zag ik achter de tafel mijn zwijgende vriend en naast hem zijn bruid, wit als sneeuw maar met een druppel bloed aan haar lippen. Negen maanden later toen het weer Kerstmis was lag Anne-Rose opgebaard in haar woning, Rue St. Geneviève, met haar onvoldragen vrucht; een kind nog maar met een pop in de armen. Haar groote lichte oogen waren dicht gegaan. Zij sliep oneindig diep.

Hoe gaarne had ik dit verhaal met tenminste de glimlach van één geluk gesloten! God echter heeft mij nog eens langs een sterfbed geleid en Hij alleen weet wat moeite mij dat gekost heeft. Op onnoozele Kinderdag is Anne-Rose begraven; 's avonds trokken duizenden kinderen met een lichtje door de stad. En daags voor Driekoningen toog in alle vroegte een speelman door het barre winterland naar het Kartuizerklooster van Notre Dame des Près te Neuville.

Het zal hem nog berouwen, zeiden de menschen in het straatje over en weer; men bergt maar zoo niet zijn handen die zoo fijne dingen deden in een paar mouwen op! Niemand trekt ongestraft de kap over de oogen waarin een glimp van geluk heeft geblonken! Doch de wolverter en zijn vrouw gingen stil voorbij.

Zwijgt, zei een man met een langen baard, het geluk ligt daar waar het is weggelegd; slechts wie het zoeken gaat kan het vinden. Doch de vrouw van den armzaligen fluitspeler schudde het hoofd en sloot het venster. Zoo ook spraken ongeveer de edelen, de markiezen en de graven, die zich met het geval bemoeiden; want hun opvattingen verschilden niet veel met die van uit het straatje. Wat nu? vroegen de menschen zich af als ze mij met den stok langs de huizen zagen tasten; wat zal er van hem geworden nu hij zijn begeleider mist? — En menigeen nam mij een eindweegs mee aan den arm. Daar ik verzekerd was dat God in alles voorzien had, stelde ik hen met mijn glimlach gerust, waarmee ik mij van lieverlee de plagerijen op den hals begon te halen van honden en straatjongens. Ook waren er nog anderen die mij hun schimp-scheuten niet spaarden; sommigen van dezen herkende ik aan hun stem.

Als een hond, riepen zij, loopt hij te snuffelen langs de deuren der rijken en waar het goed ruikt, wil hij de gast zijn. Hij is zoo blind niet of hij weet nog wat hij doet!

Anderen weer: zie hoe schijnheilig hij zijn kop naar den hemel draagt! of ook: hij zit daar niet voor niets op dien steen!

Bij al deze woorden gelukte het mij mijn gelijkmoedigheid te bewaren en zag ik mij niet zelden vereenzelvigd met gestalten uit mijn jeugd, waarvoor ik vroeger geschrokken zou zijn. Het evenwicht tusschen de natuur en genade echter bleef bewaard; een onwankelbare vrede mijn deel; een vreugde die alle begrip te boven gaat.

Het huis waar ik enkele maanden met mijn vriend gewoond had werd onder mij leeggehaald; wat deed ik daar nog als een eenzame musch op het dak? Op zekeren dag verhuisde de goede Henri mij — na mijn boeken naar St. Magloire gebracht te hebben — naar een kamer van zijn huis in de rue St. Gervais;

daar woonde ik in afwachting van het teeken dat ik zeker wist dat God mij geven zou om op te breken. Zeer zoete uren bracht ik door in de Notre-Dame, in den vrede van het mysterieuze schip waar ik nu méér nog dan vroeger het gevoel had van varende te zijn. Van daaruit, wist ik door een bijzondere voorkennis, zou ik op een dag die niet ver meer was vertrekken voor een lange, lange reis.

Daarom keerde ik er telkens weer, mij gereedhoudend tot een dwaasheid, o Paul, waardoor God eerst mijn verstand wilde beschamen en tevens alle menschelijke berekening. Wanneer ik de kerk binnentrad en haar adem van eeuwen gebeden en offers ontwaarde, overviel mij een heilige huiver voor haar maagdelijke oudheid. Ik onderging zinnelijk hare genade; *Majestas Domini implevit domum*, hoorde ik mijn ziel verwonderd bidden; et *implebit splendoribus animam tuam*, antwoordde een stem.

Ex motu cordis intellexi praesentiam Dei, herinnerde ik mij dan van Sint Bernardus en uur na uur zat ik stil en nietig voor God: *In nidulo meo moriar*.

Eéne liefde is genoeg om een leven te vullen, zeggen de groote, goede minnaars; deze eene liefde heeft God mij gegeven om mij gansch te verzadigen; hij is mij tegemoet gekomen in het diepste van al mijn verlangens. Ik heb méér ontvangen dan ik verwacht had: mijn blindheid heeft mij genezen; zij is zwart maar schoon; zij is louter genade:

Gij weet dat dit lijden
Slechts dán genezen wordt
Als de liefste daar is.

En als gij nóg redeneeren wilt, o Paul, gij die daartoe geneigd zijt en die uit een goedbedoeld medelijden, ik weet het wel, mij liever in een of ander klooster zaagt opgeborgen, dan dat ge mij als een vagebond over de aarde ziet loopen, — bedenk dan dat de liefde

voor de Kerk van Christus naast zich gemakkelijk die der kathedralen verdraagt.

Maar laat ons liever niet langer redeneeren, doch begrijpen en liefhebben tot tranen toe

. tot tranen toe

Dit immers is het rijkste leven . . .

Toen Humilis dit geschreven had hoorde hij een kind schreien in den nacht. Hij legde de pen neer en boog zich voor het kruisbeeld in een lang gebed. Zegen, o Heer, deze woning en verdrijf alle listen des vijands verre van hier; dat uwe heilige Engelen erin wonen en uw dienaren in vrede bewaren, en dat uw zegen steeds op hen ruste. Door Christus onzen Heer.

Nadat ook de stemmen in het huis tot zwijgen gekomen waren. stond hij op en na zich van zijn wollen mantel ontdaan te hebben, kleedde hij zich weer in zijn lompen. Dan doofde hij de lamp en met de oude laarzen in de handen, daalde hij in alle stilte de trap af en verdween hij in de duisternis.

Den volgenden morgen vond men de kamer verlaten en was het huis vol verwondering en vraag. Alleen de stalknecht, toen hij voorgereden was om het kind ten doop te rijden, beweerde dat om middernacht ongeveer de ganzen geroepen hadden.

's Avonds bij de lamp las Paul de Bretonvilliers voor Anne-Victoire de geschiedenis eener ziel welke ten naastbij voltooid dan nog als menig ander droefgeestig boek haar bekroning kreeg in een gelukkig slot.

Stein, October 1939 — Maart 1940.

